BIBLIOTEKA MYŚLI EKONOMICZNEJ

Społeczna Gospodarka Rynkowa – w poszukiwaniu zrównoważonego ładu

REDAKCJA NAUKOWA
Elżbieta Mączyńska, Piotr Pysz, Maria Urbaniec

KONRAD ADENAUER STIFTUNG

PTE Polskie Towarzystwo Ekonomiczne

Społeczna Gospodarka Rynkowa – w poszukiwaniu zrównoważonego ładu

Społeczna Gospodarka Rynkowa – w poszukiwaniu zrównoważonego ładu

redakcja naukowa

Elżbieta Mączyńska
Piotr Pysz
Maria Urbaniec

Warszawa 2025

Recenzenci:
dr hab. Małgorzata Burchard-Dziubińska, prof. UŁ
dr hab. Barbara Kryk, prof. US

Redakcja naukowa:
prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska
dr hab. Piotr Pysz, prof. WANS
dr hab. Maria Urbaniec, prof. UEK

Redakcja językowa i korekta:
Błażej Pajda

Monografia powstała w ramach współpracy Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego z Konrad-Adenauer-Stiftung w Polsce.
Wydano z finansowym wsparciem Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.
Herausgegeben mit finanzieller Unterstützung der Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit.

Sugerowane cytowanie:
Mączyńska E., Pysz P., Urbaniec M. (red. nauk.), Społeczna Gospodarka Rynkowa – w poszukiwaniu zrównoważonego ładu, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2025.

© Copyright by Polskie Towarzystwo Ekonomiczne & Konrad-Adenauer-Stiftung w Polsce, Warszawa 2025

ISBN: 978-83-65269-52-2

Wydawca:
Polskie Towarzystwo Ekonomiczne
ul. Nowy Świat 49, 00-042 Warszawa
tel. 22 551 54 01
e-mail: zk@pte.pl
https://ksiazkiekonomiczne.pte.pl

Konrad-Adenauer-Stiftung w Polsce
ul. Dąbrowskiego 56, 02-561 Warszawa
tel. 22 845 93 30
e-mail: kas.polska@kas.de
http://www.kas.pl

Skład i łamanie, projekt okładki:
Studio Komputerowe GEMMA

Druk i oprawa:
Sowa Sp. z o.o.

Wydanie I

ISBN 978-83-65269-52-2
9 788365 269522

Spis treści

Elżbieta Mączyńska, Piotr Pysz, Maria Urbaniec

Wstęp 11

CZĘŚĆ I.
MYŚL EKONOMICZNA
A SPOŁECZNA GOSPODARKA RYNKOWA – TRADYCJE,
KRYTYKA I WSPÓŁCZESNE WYZWANIA

Elżbieta Mączyńska

1. Społeczna Gospodarka Rynkowa – aspekty instytucjonalne 21
1.1. Wprowadzenie 22
1.2. Deficyt polityki ładu (ustroju) społeczno-gospodarczego 24
1.3. Ustrojowe doświadczenia 29
1.4. Cywilizacja wiedzy *versus* cywilizacja mądrości 33
1.5. W dążeniu do ładu społeczno-gospodarczego. Potencjał ordoliberalizmu i Społecznej Gospodarki Rynkowej 36
1.6. Podsumowanie 41

Anna Jurczuk, Michał Moszyński, Piotr Pysz

2. Ordoliberalizm a rozwój społeczno-gospodarczy – trzy momenty historyczne: Niemcy, Polska, Ukraina 42
2.1. Wprowadzenie 42
2.2. Niemcy w roku 1945 45
2.3. Polska w latach 90. XX w. 50
2.4. Ukraina 54
2.5. Podsumowanie 60

Maciej Bylica, Barbara Kowalczyk

3. Instytucjonalizm a ordoliberalizm – analiza porównawcza 64
3.1. Wprowadzenie 64
3.2. Uwarunkowania powstawania ekonomii instytucjonalnej i ordoliberalizmu 65
3.3. Współczesne podejście do instytucjonalizmu – nowa ekonomia instytucjonalna 68
3.4. Najważniejsze zagadnienia współczesnej ekonomii instytucjonalnej 69
3.5. Społeczna Gospodarka Rynkowa 71

3.6. Ordoliberalizm i ekonomia instytucjonalna – ujęcie kluczowych kwestii gospodarczych ... 73
3.7. Podsumowanie ... 82

Andrzej Szplit

4. Ekonomia wczoraj i dziś, czyli o trzech takich, co dali nadzieję: Adam Krzyżanowski, Edward Taylor, Edward Lipiński ... 84
4.1. Wprowadzenie ... 84
4.2. Ekonomia i historia – pożądana retrospekcja ... 85
4.3. Różnice poglądów i wspólnota wartości ... 88
4.4. Gospodarka i system społeczny ... 93
4.5. Podsumowanie ... 95

Jürgen Wandel

5. Does interventionism pose a threat to democracy in the EU? Insights from Hayek's *Road to Serfdom* ... 97
5.1. Introduction ... 97
5.2. The nature of interventionism and liberal democracy ... 99
5.3. Analytical Framework: Hayek's Road to serfdom revisited ... 101
5.4. Cases Studies ... 106
5.5. Conclusions ... 112

Anna Ząbkowicz

6. Interesy i interesariusze w procesie integracji w ramach Unii Europejskiej ... 114
6.1. Wprowadzenie ... 114
6.2. Kontrowersje związane ze Społeczną Gospodarką Rynkową i europejskim modelem społecznym ... 115
6.3. Nie-rządowi uczestnicy procesu konsultacji ... 120
6.4. Podsumowanie ... 122

CZĘŚĆ II.
ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ
JAKO FUNDAMENT EWOLUCJI
SPOŁECZNEJ GOSPODARKI RYNKOWEJ

Józefa Famielec, Anna Jurkowska

7. Ekologizacja w poszukiwaniu inwestycyjnych czynników nowego ładu społeczno-gospodarczego ... 127
7.1. Wprowadzenie ... 127
7.2. Teoretyczne podstawy redefiniowania gospodarki ekologicznej w rozwoju społeczno-gospodarczym ... 128

7.3. Inwestycje jako mechanizm alokacji zasobów we wzroście gospodarczym ... 132
7.4. Gospodarka ekologiczna w modelu czynników rozwoju społeczno-gospodarczego ... 136
7.5. Podsumowanie ... 140

Katarzyna Kamińska

8. Znaczenie zielonego keynesizmu w procesie transformacji gospodarek w kierunku modelu zrównoważonego ... 142
8.1. Wprowadzenie ... 142
8.2. Idea Zielonego Nowego Ładu i propozycje dla polityki gospodarczej ... 143
8.3. Zielony keynesizm jako koncepcja polityki gospodarczej dla Zielonego Nowego Ładu – szanse i ograniczenia ... 146
8.4. Podsumowanie ... 153

Justyna Tomala

9. Bezpieczeństwo surowcowe Unii Europejskiej – wyzwania i strategie w zakresie surowców krytycznych ... 154
9.1. Wprowadzenie ... 154
9.2. Bezpieczeństwo surowcowe Unii Europejskiej ... 156
9.3. Surowce krytyczne w świetle bezpieczeństwa surowcowego Unii Europejskiej ... 159
9.4. Rozporządzenie w sprawie surowców krytycznych a bezpieczeństwo surowcowe Unii Europejskiej ... 162
9.5. Podsumowanie ... 166

Ewa Kulińska-Sadłocha

10. Finansowanie transformacji klimatycznej Unii Europejskiej – dotychczasowe doświadczenia i wyzwania ... 168
10.1. Wprowadzenie ... 168
10.2. Finansowanie klimatyczne – pojęcie, źródła i instrumenty ... 169
10.3. Działania UE w zakresie transformacji klimatycznej ... 173
10.4. Podsumowanie ... 183

Agata Miętus

11. Zielone obligacje jako instrument odbudowy gospodarczej Ukrainy 186
11.1. Wprowadzenie ... 186
11.2. Przegląd literatury ... 188
11.3. Zielone obligacje w Ukrainie ... 189
11.4. Metodyka badawcza ... 191
11.5. Wyniki analizy z użyciem narzędzia VOSviewer ... 192
11.6. Wyniki analizy ... 196
11.7. Podsumowanie ... 198

Marzena Jadwiga Styś, Anna Kołodziej-Bugajska, Marcin Kucharski

12. Rola krytycznego myślenia w realizacji zrównoważonego rozwoju .. 200
12.1. Wprowadzenie 200
12.2. Wprowadzenie do tematyki obiegu zamkniętego w kontekście odzieży 201
12.3. Koncepcja i znaczenie obiegu zamkniętego jako narzędzia do zrównoważonego rozwoju 211
12.4. Krytyczne myślenie jako narzędzie zrównoważonego rozwoju i innowacji w biznesie 215
12.5. Podsumowanie 218

CZĘŚĆ III.
SPOŁECZNA GOSPODARKA RYNKOWA
WOBEC WYZWAŃ MAKROEKONOMICZNYCH I GLOBALNYCH

Elżbieta Skąpska

13. Megatrendy jako wyzwanie dla usługodawców 223
13.1. Wprowadzenie 223
13.2. Tendencje rozwojowe jako determinanty megatrendów – przegląd literatury 224
13.3. Usługodawcy w warunkach megatrendów – możliwości gospodarowania 228
13.4. Podsumowanie 231

Zbigniew Michalik

14. Zmiany zachowań podmiotów sektora fonograficznego wobec wyzwań społeczno-gospodarczych 233
14.1. Wprowadzenie 233
14.2. Nowy ład w sektorze fonograficznym 234
14.3. Zmiana polityki wydawniczej uczestników sektora 240
14.4. Decyzje wybranych producentów nośników fizycznych wobec nowych warunków funkcjonowania sektora fonograficznego 243
14.5. Podsumowanie 248

Larysa Yemelianenko, Tetiana Shkoda

15. Zastosowanie podejścia foresight w strategii rozwoju kapitału ludzkiego w warunkach niepewności 249
15.1. Wprowadzenie 249
15.2. Przegląd literatury 251
15.3. Metodyka badawcza 255
15.4. Wyniki analizy 256
15.5. Dyskusja 271
15.6. Podsumowanie 273

Agnieszka Słomba, Nikodem Greń

16. Pomiar kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach z Indeksu WIG-Ukraine na przykładzie metod grup opartych na wskaźniku ROA i kapitalizacji rynkowej 277
16.1. Wprowadzenie 277
16.2. Przegląd literatury 278
16.3. Metodyka badawcza 282
16.4. Wyniki analizy 285
16.5. Dyskusja 288
16.6. Podsumowanie 292

Marek Gołębiowski

17. Behavioural Economics: randomness eats deductive reasoning addicts 294
17.1. Introduction 294
17.2. Methodology 295
17.3. Results and Discussions 301
17.4. Managerial Implications 310
17.5. Conclusions 311

CZĘŚĆ IV.
SPOŁECZNA GOSPODARKA RYNKOWA W KONTEKŚCIE WOJNY W UKRAINIE – ODBUDOWA, INTEGRACJA, SOLIDARNOŚĆ

Marzenna James

18. Rola międzynarodowej współpracy gospodarczej w odbudowie Ukrainy ze zniszczeń wojennych 315
18.1. Wprowadzenie 315
18.2. Trzy lata wojny i międzynarodowa pomoc gospodarcza – kontynuacja naprawiania szkód wojennych i planów rozwoju ekonomicznego 316
18.3. Bilateralne stosunki gospodarcze 321
18.4. Multilateralne stosunki gospodarcze 324
18.5. Podsumowanie 329

Eugeniusz Gostomski

19. Wpływ wojny w Ukrainie na globalny transport morski 331
19.1. Wprowadzenie 331
19.2. Gospodarka Ukrainy przed rosyjską agresją 332
19.3. Konsekwencje gospodarcze wojny w Ukrainie 334
19.4. Trudności Ukrainy z transportem towarów w handlu zagranicznym 337
19.5. Reperkusje wojny w Ukrainie dla światowego transportu morskiego 338
19.6. Podsumowanie 340

Vitali Altholz

20. Current requirements for the integration of Ukrainian war refugees into the German labour market ... 341
20.1. Introduction ... 341
20.2. Residence status and work permit ... 342
20.3. Recognition of qualifications ... 343
20.4. Language proficiency ... 344
20.5. Vocational training and further qualification programs ... 346
20.6. Support services and social integration ... 347
20.7. Employer support ... 348
20.8. Conclusions ... 349

Liudmyla Chvertko, Iryna Kyryliuk

21. Socio-economic inclusion of internally displaced persons: proactive measures in the context of war in Ukraine ... 351
21.1. Introduction ... 351
21.2. Literature review ... 352
21.3. Research Methods ... 354
21.4. Research results ... 354
21.5. Discussion ... 358
21.6. Conclusions ... 362

Iryna Kapanaiko

22. The Future of AI in Teaching English: the Prospects for Ukrainian Education System ... 364
22.1. Introduction ... 364
22.2. Literature Review ... 365
22.3. Research methods ... 366
22.4. Categorization of AI tools for language practice ... 366
22.5. Case studies highlighting the potential benefits and the challenges of integrating AI ... 369
22.6. Conclusions ... 372

Bibliografia ... 374
Streszczenia ... 417
Abstracts ... 429
Spis tabel ... 440
Spis rysunków ... 441
Indeks nazwisk ... 442
Indeks rzeczowy ... 447
Noty o Autorach ... 452

Elżbieta Mączyńska[*], *Piotr Pysz*[**], *Maria Urbaniec*[***]

Wstęp

W obliczu współczesnych wyzwań o charakterze egzystencjalnym – takich jak zmiany klimatu, transformacja energetyczna oraz pogłębiające się nierówności społeczne – klasyczne paradygmaty polityki społeczno-gospodarczej coraz wyraźniej ujawniają swoje ograniczenia. Neoliberalny model kapitalizmu, dominujący od lat 70. XX wieku, przyczynił się w praktyce do pogłębienia globalnych dysproporcji i wielowymiarowych kryzysów. Przykładem mechanizmów ekonomicznej manipulacji i dezinformacji może być analiza przedstawiona w książce laureatów Nagrody Nobla – George'a Akerlofa i Roberta Shillera – pt. *Złowić frajera. Ekonomia manipulacji i oszustwa* [Akerlof, Shiller, 2021]. Z kolei symbolem destrukcyjnych konsekwencji deregulacji i braku instytucjonalnych zabezpieczeń pozostaje światowy kryzys finansowy z 2008 roku, który unaocznił poważne luki instytucjonalne oraz brak mechanizmów ochronnych przed załamaniami systemowymi.

Kumulacja zagrożeń – obejmująca kryzysy klimatyczne, pandemie oraz narastającą niestabilność geopolityczną – została trafnie określona mianem *megathreats* przez Nouriela Roubiniego i Adama Tooze'a, którzy podkreślają przenikanie się tych procesów oraz synergiczne potęgowanie ich negatywnych skutków [Roubini, 2022; Tooze, 2022]. W obliczu tak wielowymiarowych wyzwań szczególnego znaczenia nabiera poszukiwanie alternatywnych ram teoretycznych oraz nowych modeli polityki społeczno-gospodarczej, zdolnych do skutecznego łączenia efektywności rynkowej z wymogami postępu społecznego i ekologicznego.

[*] Prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska – profesor nauk ekonomicznych, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, honorowa prezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, ORCID: 0000-0002-4624-4268, e-mail: elzbieta.maczynska@gmail.com.

[**] Dr hab. Piotr Pysz, prof. WANS – Wschodnioeuropejska Akademia Nauk Stosowanych w Białymstoku, e-mail: pyszpiotr@googlemail.com.

[***] Dr hab. Maria Urbaniec, prof. UEK – kierownik Katedry Przedsiębiorczości i Innowacji Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, wiceprezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, prezes Oddziału PTE w Krakowie, ORCID: 0000-0001-8307-8396, e-mail: maria.urbaniec@uek.krakow.pl.

W literaturze przedmiotu coraz częściej wskazuje się na ograniczenia neoliberalnego fundamentalizmu rynkowego oraz zagrożenia wynikające z marginalizacji roli państwa w kształtowaniu ładu publicznego [Kołodko, 2021]. W tym kontekście obserwuje się odrodzenie zainteresowania ordoliberalizmem – określanym mianem „uporządkowanego liberalizmu" – oraz jego praktycznym ujęciu w postaci koncepcji Społecznej Gospodarki Rynkowej (SGR). Jest to koncepcja potrójnie zrównoważonego ładu społeczno-gospodarczego, którą wyróżniają przede wszystkim silne ramy instytucjonalne, subsydiarne zabezpieczenia socjalne oraz odpowiedzialność społeczna i ekologiczna. Elementy te mają stanowić swoistą ochronę przed destabilizującymi „burzami" rynkowymi [Mączyńska, 2024].

Niniejsza monografia, zatytułowana *Społeczna Gospodarka Rynkowa – w poszukiwaniu zrównoważonego ładu*, ma na celu ukazanie zarówno historycznych i instytucjonalnych fundamentów tej koncepcji, jak i wielowymiarowych wyzwań współczesności. Obejmują one zagadnienia zielonej transformacji i finansowania działań klimatycznych, adaptacji do globalnych megatrendów i powtarzających się kryzysów, a także problematykę odbudowy, integracji i solidarności w obliczu wojny w Ukrainie. Publikacja łączy refleksję teoretyczną z analizą empiryczną, ukazując Społeczną Gospodarkę Rynkową jako model, który – dzięki swoim instytucjonalnym ramom i potrójnie zrównoważonemu charakterowi – może stanowić odpowiedź na narastającą niepewność gospodarczą, społeczną i polityczną.

Społeczna Gospodarka Rynkowa stanowi koncepcyjny wzorzec ładu społeczno-gospodarczego, rekomendowany przez Unię Europejską i wpisany w art. 20 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej [TUE 2012; Konstytucja RP, 1997]. Model ten opiera się na harmonizacji trzech równorzędnych filarów – gospodarczego, społecznego i ekologicznego – co czyni go zarówno symptomem, jak i warunkiem potrójnie zrównoważonego rozwoju. Wobec narastających kryzysów, ograniczeń rozwojowych oraz konfliktów będących konsekwencją niezrównoważonego wzrostu gospodarczego, koncepcja Społecznej Gospodarki Rynkowej nabiera szczególnego znaczenia. Coraz częściej postrzegana jest ona jako istotna podstawa stabilności rozwoju społeczno-gospodarczego oraz poprawy jakości życia. Zjawiska pogłębiającej się entropii w sferze gospodarczej i społecznej uwidaczniają pilną potrzebę wypracowania spójnych ram instytucjonalnych i regulacyjnych, które mogłyby skutecznie przeciwdziałać narastającemu chaosowi rynkowemu i jego negatywnym skutkom.

Ordoliberalna koncepcja Społecznej Gospodarki Rynkowej, akcentująca znaczenie silnych instytucji, odpowiedzialności społecznej oraz ochrony środowiska, jawi się jako ramowy i ustrojowy fundament nowego ładu. W tym właśnie wyraża się potencjał SGR jako kluczowego punktu wyjścia w poszukiwaniu zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego. Ordoliberalizm, będący teoretycznym, filozoficznym i instytucjonalnym podłożem SGR, ukierunkowany jest na budowanie trwałej równowagi pomiędzy wolnością rynkową a rolą państwa w zapewnianiu stabilności rozwoju i sprawiedliwości społecznej. Jego specyfiką jest długoterminowe i holistyczne podejście, w ramach którego cele ekonomiczne, społeczne i ekologiczne traktowane są jako nierozerwalne elementy oraz warunki harmonijnego i trwałego procesu rozwoju. Poszukiwanie efektywnego ładu oznacza zatem nie tylko optymalizację mechanizmów rynkowych, lecz również wzmocnienie zabezpieczeń socjalnych, zwiększenie transparentności instytucji oraz rozwój aktywnej odpowiedzialności społecznej wszystkich interesariuszy. Tak rozumiany system potrójnie zrównoważonego rozwoju stwarza warunki do minimalizowania nierówności, przeciwdziałania nadmiernej koncentracji władzy ekonomicznej, a także do budowania trwałych fundamentów rozwoju – odpornych na kryzysy i zorientowanych na potrzeby przyszłych pokoleń [Burchard-Dziubińska, 2017; Kryk, 2019].

Autorzy niniejszej monografii podejmują próbę odpowiedzi na pytanie, czy i w jakich warunkach Społeczna Gospodarka Rynkowa może stać się spójnym systemem instytucjonalnym, zdolnym do łączenia efektywności rynkowej z subsydiarnym zabezpieczeniem socjalnym oraz troską o środowisko naturalne, tak aby sprostać współczesnym wyzwaniom rozwojowym. Analizowane są m.in. zagadnienia związane z tym, w jaki sposób wdrażanie zasad SGR może wspierać zieloną transformację, łagodzić skutki kryzysów i negatywnych megatrendów, a także przyczyniać się do wzmacniania solidarności i integracji społecznej – co nabiera szczególnego znaczenia w obecnych warunkach rosnącej niepewności. Tematyce tej poświęcona jest niniejsza monografia, stanowiąca kolejny tom w cyklu wydawniczym Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego poświęconym Społecznej Gospodarce Rynkowej[1].

[1] Zestaw tych publikacji dostępny jest na stronie internetowej PTE w zakładce „Książki ekonomiczne": https://ksiazkiekonomiczne.pte.pl/kategoria/spoleczna-gospodarka-rynkowa. Ostatnia monografia z tej serii to praca zbiorowa pod redakcją E. Mączyńskiej, P. Pysza i M. Urbaniec pt. *Społeczna Gospodarka Rynkowa w dobie transformacji energetycznej w Unii Europejskiej i Ukrainie*, PTE, Warszawa 2024, https://pte.pl/uploads/2024_SGR_www_d5f01242ed.pdf.

Monografia ta składa się z czterech części, obejmujących łącznie 22 rozdziały teoretyczno-empiryczne. Jej pierwsza część pt. *Myśl ekonomiczna a Społeczna Gospodarka Rynkowa: tradycje, krytyka i współczesne wyzwania*, składająca się z sześciu rozdziałów, dotyczy fundamentalnych i instytucjonalnych podstaw koncepcji Społecznej Gospodarki Rynkowej. W części tej skoncentrowano się zarówno na genezie i tradycji ordoliberalizmu, jak i na jego współczesnym znaczeniu, prezentując wieloaspektowe ujęcie relacji między rynkiem, państwem a dobrem wspólnym. Zestawienie klasycznych idei z wyzwaniami współczesności pozwala lepiej zrozumieć aktualną rolę i przyszłe możliwości tego modelu gospodarczego w zmieniających się realiach polityczno-ekonomicznych Europy. W rozdziale pierwszym analizowane są instytucjonalne fundamenty Społecznej Gospodarki Rynkowej, które stanowią podstawę jej trwałości i skuteczności. Autorka zwraca uwagę na znaczenie państwa jako gwaranta ładu społeczno-gospodarczego oraz rolę instytucji regulacyjnych, które mają zapewniać równowagę między mechanizmami rynkowymi a potrzebami społecznymi. Rozdział drugi ukazuje ordoliberalizm jako źródło inspiracji dla rozwoju społeczno-gospodarczego w różnych kontekstach historycznych i narodowych. Autorzy porównują trzy studia przypadków – Niemiec, Polski i Ukrainy – wskazując, jak ordoliberalne idee były i mogą być stosowane w polityce gospodarczej oraz jakie wnioski płyną z tych doświadczeń dla przyszłości Społecznej Gospodarki Rynkowej. W rozdziale trzecim przedstawiona została pogłębiona analiza porównawcza ordoliberalizmu i instytucjonalizmu. Autorzy identyfikują podobieństwa i różnice między tymi nurtami myśli ekonomicznej, ze szczególnym uwzględnieniem ich podejścia do wolności gospodarczej, roli państwa i kwestii sprawiedliwości społecznej. Rozdział czwarty stanowi swoisty powrót do tradycji polskiej myśli ekonomicznej, ukazując dorobek Adama Krzyżanowskiego, Edwarda Taylora i Edwarda Lipińskiego. Autor przybliża ich idee jako prekursorów myślenia o równowadze pomiędzy rynkiem a dobrem wspólnym, zwracając uwagę na ich wkład w kształtowanie refleksji nad gospodarką w okresie przełomów historycznych, a także na aktualność ich dorobku we współczesnym dyskursie o Społecznej Gospodarce Rynkowej. Rozdział piąty podejmuje problem interwencjonizmu państwowego i jego konsekwencji dla demokracji, odwołując się do klasycznego dzieła Friedricha Augusta von Hayeka *Droga do zniewolenia*. Analiza ta przenosi dyskusję na poziom europejski, wskazując na dylematy związane z równowagą pomiędzy wolnością jednostki, mechanizmami rynkowymi i ingerencją państwa w warunkach Unii Europejskiej. Całość zamyka rozdział

szósty, w którym opisane są interesy i rola interesariuszy w procesie integracji europejskiej. Autorka wskazuje, że proces ten nie może być rozumiany wyłącznie jako projekt instytucjonalny czy ekonomiczny, lecz także jako arena ścierania się różnorodnych grup interesów, które wpływają na dynamikę i kierunki integracji. Tym samym rozdział ten łączy refleksję teoretyczną z analizą praktycznych mechanizmów kształtowania polityki w Unii Europejskiej.

Druga część monografii, zatytułowana *Zrównoważony rozwój jako fundament ewolucji Społecznej Gospodarki Rynkowej*, obejmuje sześć rozdziałów poświęconych zagadnieniom ekologizacji, zielonej transformacji oraz finansowych i społecznych uwarunkowań wdrażania idei zrównoważonego rozwoju w gospodarce. W rozdziale siódmym autorzy wskazują na ekologizację jako istotny czynnik inwestycyjny, determinujący kierunki rozwoju nowego ładu społeczno-gospodarczego. Rozdział ósmy rozwija wątek teoretyczny, prezentując znaczenie zielonego keynesizmu w transformacji gospodarek w stronę modelu zrównoważonego, łączącego aspekty ekonomiczne, społeczne i środowiskowe. W kolejnym rozdziale podjęto problem bezpieczeństwa surowcowego Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem roli surowców krytycznych dla innowacyjnych technologii i rozwoju przemysłu (rozdział 9). Rozdział 10 poświęcony jest finansowaniu transformacji klimatycznej UE, z analizą dotychczasowych doświadczeń oraz identyfikacją wyzwań związanych z mobilizacją kapitału i skutecznością mechanizmów wsparcia. Rozdział 11 przedstawia zielone obligacje jako innowacyjny instrument finansowy, który może odegrać kluczową rolę w odbudowie gospodarczej Ukrainy, nadając tym rozważaniom szczególny wymiar praktyczny i geopolityczny. Część drugą tej monografii zamyka rozdział 12, w którym ukazano rolę krytycznego myślenia jako fundamentalnej kompetencji wspierającej realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju, podkreślając, że transformacja wymaga nie tylko instrumentów finansowych i instytucjonalnych, lecz także zmiany świadomości społecznej i sposobu myślenia.

Trzecia część monografii, zatytułowana *Społeczna Gospodarka Rynkowa wobec wyzwań makroekonomicznych i globalnych*, obejmuje pięć rozdziałów, w których autorzy podejmują problematykę współczesnych megatrendów, niepewności gospodarczej oraz globalnych procesów wpływających na rozwój przedsiębiorstw i rynków. W efekcie ta część monografii ukazuje Społeczną Gospodarkę Rynkową jako model funkcjonujący w silnie zglobalizowanym otoczeniu, które wymusza elastyczność, innowacyjność i zdolność do przewidywania trendów. Podejmowane zagadnienia łączą perspektywę sektorową,

makroekonomiczną i behawioralną, wskazując na wielowymiarowość wyzwań, przed którymi stoi współczesna gospodarka. Rozdział 13 otwiera tę część analizą megatrendów jako wyzwania dla usługodawców, wskazując na konieczność dostosowania modeli biznesowych do dynamicznie zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych. W kolejnym rozdziale opisane zostały zmiany zachowań podmiotów sektora fonograficznego w odpowiedzi na presję nowych technologii, transformacji cyfrowej i globalizacji, co stanowi przykład adaptacji sektora kreatywnego do współczesnych wyzwań. Rozdział 15 przedstawia zastosowanie podejścia foresight w strategii rozwoju kapitału ludzkiego w warunkach niepewności, ukazując potencjał scenariuszowego myślenia o przyszłości w budowaniu długofalowej odporności organizacji i gospodarek. Następnie, w rozdziale 16, podjęto temat pomiaru kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach notowanych w indeksie WIG-Ukraine, ilustrując zastosowanie metod grupowych opartych na wskaźniku ROA i kapitalizacji rynkowej jako narzędzia oceny wartości niematerialnych w warunkach transformacji i ryzyka. Część trzecią tej monografii zamyka rozdział 17, w którym autor z perspektywy ekonomii behawioralnej podejmuje problem racjonalności i ograniczeń dedukcyjnego rozumowania w kontekście losowości procesów gospodarczych. Refleksja ta wskazuje na konieczność poszerzania paradygmatu analitycznego o czynniki psychologiczne i społeczne, które kształtują decyzje ekonomiczne w skali mikro i makro.

W czwartej części monografii, zatytułowanej *Społeczna Gospodarka Rynkowa w kontekście wojny w Ukrainie – odbudowa, integracja, solidarność*, zawarto pięć rozdziałów poświęconych wielowymiarowym skutkom wojny oraz perspektywom odbudowy i integracji społeczno-gospodarczej Ukrainy. Rozdział 18 ukazuje rolę międzynarodowej współpracy gospodarczej w procesie odbudowy ze zniszczeń wojennych, podkreślając znaczenie solidarności międzynarodowej i koordynacji działań na szczeblu globalnym i regionalnym. W rozdziale 19 przeanalizowany został wpływ wojny na globalny transport morski, wskazując na zakłócenia w łańcuchach dostaw i konsekwencje dla bezpieczeństwa ekonomicznego. Rozdział 20 dotyczy integracji uchodźców wojennych z Ukrainy na niemieckim rynku pracy, uwzględniając aktualne wymogi, bariery i możliwości wdrożenia skutecznych działań wspierających. Kolejny rozdział koncentruje się na społeczno-ekonomicznej inkluzji osób wewnętrznie przesiedlonych na Ukrainie, z naciskiem na proaktywne środki łagodzenia skutków kryzysu humanitarnego. Ostatni rozdział podejmuje problem przyszłości edukacji

w Ukrainie w kontekście zastosowania sztucznej inteligencji w nauczaniu języka angielskiego, wskazując na potencjał nowych technologii w rozwoju systemu edukacyjnego w warunkach wojennych i powojennych. Ta część monografii zwraca zatem uwagę na to, że Społeczna Gospodarka Rynkowa w warunkach wojny i kryzysu nabiera nowego wymiaru, w którym kluczową rolę odgrywają solidarność, inkluzja społeczna i innowacyjne rozwiązania.

Przedstawione w niniejszej publikacji analizy mają charakter interdyscyplinarny, co sprzyja holistycznemu ujęciu badanej problematyki. Autorami poszczególnych rozdziałów są ekonomiści, politolodzy, socjolodzy oraz filozofowie, którzy od lat prowadzą zarówno studia nad literaturą przedmiotu, jak i badania empiryczne dotyczące Społecznej Gospodarki Rynkowej. Dzięki temu monografia stanowi rezultat współpracy badaczy reprezentujących różne dyscypliny i perspektywy analityczne, co pozwala na pełniejsze uchwycenie wielowymiarowości tej koncepcji (zob. biogramy autorów zamieszczone na końcu monografii).

Redaktorzy i autorzy niniejszej monografii pragną wyrazić swoją głęboką wdzięczność Fundacji Konrada Adenauera za udzielone wsparcie, bez którego publikacja ta nie mogłaby się ukazać. Fundacja, powołana w 1955 roku na cześć kanclerza Republiki Federalnej Niemiec, Konrada Adenauera, od lat konsekwentnie popularyzuje ideę Społecznej Gospodarki Rynkowej – modelu, którego implementacja w powojennych Niemczech stała się fundamentem tzw. „cudu gospodarczego" i zapoczątkowała „złotą erę kapitalizmu". Dzięki zaangażowaniu Fundacji możliwe było podjęcie interdyscyplinarnej refleksji nad znaczeniem i współczesną aktualnością tej koncepcji, a także nad jej potencjałem jako ramami instytucjonalnymi i normatywnymi dla budowania zrównoważonego ładu społeczno-gospodarczego.

Efektem wieloletniej i owocnej współpracy Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego oraz Fundacji Konrada Adenauera jest nie tylko niniejsza monografia, lecz także liczne inicjatywy o szerokim zasięgu – od wspólnych publikacji, poprzez konferencje i seminaria naukowe, aż po wydarzenia medialne i inne formy aktywności popularyzatorskiej. Relacje z tych przedsięwzięć oraz materiały pokonferencyjne dostępne są na portalach obu organizacji (https://www.pte.pl; https://www.kas.de/pl/web/polen).

Publikacja ta powstała z myślą i nadzieją, że nie tylko pogłębi zainteresowanie ordoliberalną koncepcją Społecznej Gospodarki Rynkowej i wzbogaci wiedzę na jej temat, lecz także przyczyni się do silniejszego oddziaływania tej idei na

praktykę społeczno-gospodarczą – zarówno w Polsce, gdzie SGR została wpisana do Konstytucji [Ustawa z dnia 2 kwietnia, 1997], jak i na poziomie Unii Europejskiej, gdzie uzyskała rangę traktatową [TUE 2012]. Choć formalne uznanie tej koncepcji jest powszechne, jej praktyczna implementacja wciąż napotyka na istotne bariery. Dlatego tak ważne jest, aby niniejsza monografia – podobnie jak inne publikacje dotyczące SGR (zob. https://ksiazkiekonomiczne.pte.pl) – stała się impulsem do przekładania zasad Społecznej Gospodarki Rynkowej na konkretne, skuteczne rozwiązania polityczne, instytucjonalne i społeczno-gospodarcze.

Zapraszamy do lektury niniejszej monografii wszystkich, którzy poszukują nowych odpowiedzi na wyzwania współczesności i pragną aktywnie współtworzyć przyszłość życia społeczno-gospodarczego. Adresujemy ją zarówno do środowisk naukowych, jak i do decydentów politycznych, liderów gospodarczych, praktyków życia społecznego oraz obywateli, dla których ważne są wartości solidarności, sprawiedliwości i dobrobytu.

Wierzymy, że zgromadzone w tej publikacji analizy nie tylko wzbogacą refleksję nad ordoliberalną koncepcją Społecznej Gospodarki Rynkowej, ale również staną się źródłem inspiracji do podejmowania działań w kierunku jej praktycznego zastosowania. Ukazane tu perspektywy – od zielonej transformacji i finansowania działań klimatycznych, poprzez adaptację do globalnych megatrendów i kryzysów, aż po proces odbudowy, integracji i solidarności w kontekście wojny w Ukrainie – dowodzą, że SGR nie jest jedynie ideą historyczną, lecz wciąż aktualnym i potrzebnym projektem przyszłości. Ostatecznie bowiem to od decyzji, wiedzy i zaangażowania nas wszystkich zależy, czy idee Społecznej Gospodarki Rynkowej – wpisane w konstytucje i traktaty – pozostaną jedynie deklaracją, czy też staną się rzeczywistym fundamentem zrównoważonego ładu społeczno-gospodarczego. Jeżeli zostaną podjęte odważne kroki w kierunku ich wdrożenia, mogą one przyczynić się do ograniczenia nierówności, wzmocnienia spójności społecznej, zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego i budowania stabilnych podstaw dobrobytu – zarówno w Polsce i Unii Europejskiej, jak i w szerszym, globalnym wymiarze.

Liudmyla Chvertko[*], *Iryna Kyryliuk*[**]

21. Socio-economic inclusion of internally displaced persons: proactive measures in the context of war in Ukraine

21.1. Introduction

Russia's armed aggression against Ukraine, accompanied by the occupation of territories, intense bombardment, and rocket attacks on cities and critical infrastructure, has led to the massive displacement of Ukrainians in search of safety. Since February 2022, this phenomenon has become an unprecedented challenge for the state, creating a situation in which millions of people have found themselves in the status of internally displaced persons. The rapid growth in the number of people needing assistance has put excessive strain on the social protection system and state social programs. The social vulnerability of these and other categories of citizens affected by the war has significantly exacerbated the need to prevent their social exclusion and implement effective measures for their integration into the country's socio-economic life.

The state allocates significant funds, and international organizations and the public sector implement numerous projects to integrate vulnerable groups into employment, education, healthcare, social security, and housing. Given today's realities – the continuation of hostilities on the territory of Ukraine, the aggressor's further occupation of Ukrainian lands, and, accordingly, uncertainty about the duration of IDPs' stay in temporary accommodation, as well as the government's efforts to rebuild the national economy and create „growth points" for post-war development [*Government portal*, 2024] – the issue of defining and implementing a proactive policy of socio-economic inclusion of IDPs is becoming extremely relevant.

[*] Dr Liudmyla Chvertko – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine, ORCID: 0000-0003-2788-6991, e-mail: luda_um@ukr.net.

[**] Dr Iryna Kyryliuk – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine, ORCID: 0000-0001-9814-195X, e-mail: irina_kurul@ukr.net.

The purpose of this chapter is to examine the socio-economic inclusion of internally displaced persons (IDPs) in Ukraine in the context of the ongoing war, with particular attention to proactive state policy measures aimed at reducing social vulnerability, fostering labour market participation, and strengthening human capital. The analysis seeks to identify the key challenges and opportunities related to the integration of IDPs into employment, education, healthcare, social security, and housing, as well as to assess the effectiveness of governmental and international support programmes. The methodological approach is based on a critical review of national legislation, official statistics, and international reports, combined with comparative and analytical methods, allowing for the identification of systemic gaps and the formulation of recommendations for enhancing resilience and socio-economic stability. This approach makes it possible to highlight the dual role of socio-economic inclusion policies: as instruments of immediate protection during wartime and as strategic tools for post-war recovery and sustainable development.

21.2. Literature review

„The postulate of integration and social inclusion of individuals with a migratory background constitutes a fundamental paradigm of modern societal development within communities worldwide" [Kupriianova & Kupriianova, 2024]. Inclusion and inclusiveness are core principles of the Sustainable Development Goals (SDGs), adopted by the United Nations in 2015, which aim to promote a more just, equitable, and sustainable global order. By emphasizing inclusiveness, the UN underscores the imperative of „leaving no one behind" and ensuring equal opportunities for all, regardless of their origin or status. The increasing international focus on inclusion arises as a consequence of globalization, liberalization, and the democratization of social relations.

Silver [2015], in examining the fundamental processes of social inclusion and exclusion, conceptualizes them as „a multidimensional, relational process of increasing opportunities for social participation, enhancing capabilities to fulfill normatively prescribed social roles, broadening social ties of respect and recognition, and at the collective level enhancing social bonds, cohesion, integration or solidarity." This perspective highlights the complexity of inclusion as both an individual and collective phenomenon.

Furthermore, social exclusion and social inclusion should be understood as universal forms of social interaction that exert a profound influence on the shaping of intra-group and inter-group relations, as well as on the preservation and stability of social order [Saveliev, 2015]. Their relevance is particularly visible in contexts of conflict, migration, and displacement, where mechanisms of integration become critical for sustainable socio-economic development.

Social inclusion constitutes a crucial element of democratic social policy and is understood as a process aimed at providing individuals at risk of poverty and social exclusion with opportunities and resources necessary for full participation in economic, social, and cultural life, thereby ensuring an adequate standard of living and well-being in line with established quality-of-life norms [Naida & Tkachenko, 2014, p. 12].

Scholarly analyses indicate that inclusiveness within the economic environment is manifested through the participation of all individuals, without exception, in the distribution of public goods [Acemoglu & Robinson, 2012]. From the perspective of Voichuk, economic inclusion represents an approach to structuring social relations within the economic sphere that guarantees equal conditions for access to, distribution of, and use of public goods. Furthermore, it secures equal opportunities for every member of society to engage in and influence economic processes across the micro, meso, and macro levels [Voichuk, 2021, p. 31].

In this context, the socio-economic inclusion of internally displaced persons may be defined as „a process that ensures the involvement and acceptance by society of representatives of this social group, the organization of access to resources that will allow them to build a life strategy of success, to consolidate positive life opportunities" [Chvertko & Kyryliuk, 2023]. Both society at large and host communities, in particular, have a vested interest in enabling IDPs to adapt to new living conditions, sustain social activity, and realize their intellectual and labor potential. Achieving these objectives necessitates the implementation of systemic measures at the level of central executive authorities as well as local governments.

The scientific contribution of Vasyltsiv, Mulska, Lupak, and Bidak [2022] substantiates the development of „policy tools for reducing the social vulnerability of the population and preserving the human capital of Ukraine in the system of ensuring support" for the country's European integration aspirations

in the context of contemporary threats. Increasingly, both Ukrainian and foreign scholars are devoting attention to defining strategic guidelines for safeguarding human capital in the post-war period as a prerequisite for economic recovery and sustainable growth in Ukraine. In particular, Zachosova [2023] highlights these issues, while Kruhlov and Tereshchenko [2023], in their analysis of the challenges of post-war restoration of human capital, emphasize the necessity of effective governance, cross-sectoral cooperation, and international support.

In order to achieve the desired results in addressing modern challenges across various spheres of public life, reliance on proactive approaches is imperative, as reactive methods of policy formation and implementation prove increasingly ineffective [Tõnurist & Hanson, 2020]. Bil [2022], in turn, stresses the necessity and advantages of adopting a proactive policy framework to mitigate social vulnerability. Her research systematizes mechanisms and tools relevant to Ukraine, underscoring that such a policy „at this stage should take into account the challenges of large-scale instability in the context of war and at the same time project for the future progressive approaches to ensuring the sustainability and resilience of social systems based on creating a competitive environment for human development."

21.3. Research Methods

The purpose of this article is to identify the key problems and prospects related to reducing the socio-economic vulnerability of persons displaced as a result of Russian military aggression and to substantiate proactive governmental policy measures necessary to achieve this objective in the broader context of Ukraine's economic recovery. Methodologically, the study is based on abstract and logical reasoning, supported by methods of comparison, analysis, synthesis, and generalization.

21.4. Research results

According to official data provided by the Ministry of Social Policy of Ukraine, in 2024 the number of officially registered internally displaced persons (IDPs) amounted to 4.9 million, including 3.6 million individuals displaced after the onset of the full-scale invasion and 2.5 million persons who remain unable to return to their homes because their housing has been destroyed, is located in

areas of active hostilities, or lies within temporarily occupied territories [Ministry of Social Policy of Ukraine, 2024]. These figures, however, do not fully capture the actual scale of displacement caused by the war and occupation. This discrepancy can be explained, on the one hand, by the requirement that IDPs must obtain registration certificates in order to access state guarantees and exercise their right to social protection and security. On the other hand, a considerable number of Ukrainians who have been displaced do not apply for official registration, as they may not require participation in specific state social support programs, at least for a certain period of time.

Given the extraordinary challenges faced by Ukraine in the context of the ongoing war, the considerable burden on the state budget, and the urgent needs of internally displaced persons (IDPs) that require timely and effective responses from both state and local authorities, the Ukrainian government has undertaken a series of measures to ensure the effective functioning of the social support system. One of the key instruments has been the provision of housing assistance to IDPs, regulated by the *Procedure for Providing Housing Assistance to Internally Displaced Persons*, approved by Resolution No. 332 of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 20 March 2022 [Verkhovna Rada Ukrainy, 2022]. In 2022, more than 2.3 million IDPs received housing assistance, while in 2023 this figure exceeded 2.5 million. To finance these payments, UAH 52.8 billion and UAH 73.3 billion were allocated from the state budget in the respective years.

However, the provision of social assistance constitutes primarily a form of passive support, which in most cases does not contribute to the economic activity of internally displaced persons (IDPs). According to official documents, the state policy of Ukraine is „aimed at creating conditions under which internally displaced persons, except for the most vulnerable categories, will not need special assistance or protection in connection with their displacement" [Verkhovna Rada Ukrainy, 2023]. Such an approach is intended to ensure that IDPs are able to exercise their constitutional rights in full.

Empirical research indicates that financial assistance enables IDPs to avoid the necessity of hastily accepting employment in positions that do not correspond to their qualifications, experience, or interests. At the same time, creating opportunities for displaced persons to generate labor income contributes positively to their integration into the economic environment of host communities and prevents their social exclusion [Chvertko & Vinnytska, 2023]. It is noteworthy that, according to estimates, slightly more than half of IDPs are of working age

(18–59 years), yet only about 40% of those holding IDP status (aged 18–65 years) are employed or engaged in entrepreneurial activities [International Organization for Migration, 2023].

The ability to obtain decent employment enables displaced persons to feel useful to society and to maintain their social activity. Given, however, that the labor markets of host communities are unable to absorb the significant number of internally displaced persons (IDPs), the government has sought to create additional employment opportunities. Particular emphasis has been placed on fostering entrepreneurship and supporting business initiatives among IDPs by creating favorable conditions for self-employment. These measures include the provision of start-up grants (e.g., under the „Own Business" program, which offers microgrants ranging from UAH 50,000 to UAH 250,000), preferential loans to stimulate self-employment, and access to coworking spaces for freelance workers.

Research conducted by the World Bank demonstrates that comprehensive support measures for IDPs have proven effective. Since displaced persons typically face multiple barriers in accessing the labor market, integrated interventions that address several constraints simultaneously appear particularly promising. Such measures „range from combining training with cash injections or work experience to full productive economic inclusion" [World Bank, 2020].

It is also worth noting that in Ukraine, regulatory changes to the procedure for the payment of accommodation allowances to IDPs [Verkhovna Rada Ukrainy, 2022] introduced in 2024 are designed not only to provide financial support to the most vulnerable groups, but also to encourage able-bodied IDPs to seek employment. Since March 2024, financial assistance for living expenses for unemployed, non-disabled IDPs and their family members has been contingent on active efforts to achieve economic independence, such as registering with the employment center as unemployed or as job seekers. Furthermore, families with non-disabled members who have found employment, registered as private entrepreneurs, initiated business activities, obtained financial assistance to establish or expand their business, or received an education voucher are also eligible to receive this allowance for subsequent periods.

Internally displaced persons (IDPs) who require support should be transformed from passive recipients of social assistance into active participants in public life. One of the key mechanisms for achieving this objective is the provision of state support in the field of employment. In order to increase the employment

rate of IDPs, the government provides compensation to employers who hire individuals displaced from affected regions. During martial law, such employers receive reimbursement equivalent to one minimum wage per employee (as of 1 April 2024, UAH 8,000). In addition, the Fund of Compulsory State Social Insurance of Ukraine compensates employers for the salaries of employees referred by IDP employment centers, with the amount of these payments increasing to UAH 16,000 from 1 April 2024, not exceeding the equivalent of two minimum wages [Verkhovna Rada Ukrainy, 2012].

The effectiveness of IDP employment is also enhanced by the organization of re-profiling support through state programs and local initiatives. Frequently, displaced individuals seeking employment in host communities are unable to secure adequate positions due to the lack of appropriate professional qualifications or the inability to finance retraining independently. Current legislation provides that IDPs of working age, in the absence of suitable employment, may obtain a voucher issued by territorial bodies of the central executive authority responsible for employment and labor migration policy. This voucher covers the costs of education, including training, retraining, or advanced professional development.

The practice of issuing retraining vouchers through employment centers to strengthen the competitiveness of vulnerable groups in the labor market has become well established in Ukraine. To date, approximately 3,500 IDPs have utilized this opportunity to retrain as psychologists, IT specialists, or in other professions. It is projected that at least 10,000 internally displaced persons will benefit from state-financed retraining programs in the coming years.

The Ministry of Economy of Ukraine has established an official list of professions and specialties for which vouchers for retraining may be issued. At present, this list includes more than one hundred occupations. However, the use of such support measures for individuals with the status of internally displaced persons (IDPs) requires a balanced approach to determining the specific areas of retraining. The organization of training programs for IDPs in new professional, entrepreneurial, or other skills should correspond to the actual demand in the labor markets of the regions to which displaced persons have relocated.

Statistical data indicate that in the first two years following the full-scale invasion, approximately 130,000 IDPs registered with the State Employment Service, of whom only 26.2% obtained employment [Derzhavna sluzhba zainiatosti, 2024]. At the same time, many unregistered unemployed IDPs demonstrate

a limited awareness of the opportunities offered by the State Employment Service and, consequently, do not benefit from declaring their unemployed status. Furthermore, the vacancies available on the Unified Vacancy Portal, an online job search platform maintained by the State Employment Service, are predominantly low-paid positions, often requiring low levels of qualification.

Another important factor hindering the integration of IDPs is their emotional and psychological condition. Surveys reveal that the majority of displaced persons perceive their situation as temporary and express a strong desire to return to their previous places of residence. Despite uncertainty regarding the duration of the war and occupation, many IDPs retain hope of returning home. This psychological attachment may partially explain why some of them consciously ignore or even resist opportunities for integration within host communities, as doing so could be perceived as relinquishing the aspiration of restoring their former lives [Shevchuk, 2023].

The central government of Ukraine has undertaken measures to address the challenges associated with internal displacement resulting from Russian military aggression. In April 2023, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the *Strategy of State Policy on Internal Displacement until 2025*, which sets out strategic objectives and the means of achieving them [Verkhovna Rada Ukrainy, 2023]. Nevertheless, an analysis conducted after more than a year of its implementation [Ombudsman of Ukraine, 2024] indicates that the Strategy is largely characterized by declarative provisions. The lack of concrete implementation mechanisms and measurable indicators for evaluating progress significantly reduces its effectiveness. Consequently, this diminishes its potential to address the urgent problems of socio-economic integration of IDPs, both at the national and local levels.

21.5. Discussion

Victory in the war may serve as a catalyst for economic recovery in Ukraine and provide a political impetus for deeper integration into Western institutional structures [Moszyński, 2023, p. 178]. An essential prerequisite for post-war reconstruction, in our view, should be the development and implementation of a proactive state policy aimed at ensuring the socio-economic inclusion of internally displaced persons (IDPs). Such a policy should represent a comprehensive system of measures designed to create favorable conditions for the

realization of the educational and labor potential of IDPs, foster investment in human capital development, and promote their social integration.

In an open economy, social protection measures are directed primarily toward groups that are unable to secure their livelihoods independently. For non-disabled members of society, these measures are predominantly incentive-based, aimed at stimulating economic and social activity and supporting the development of labor potential. Accordingly, the achievement of financial self-sufficiency by IDPs should only partially rely on state-provided financial assistance.

As emphasized by Libanova, Pozniak, and Tsymbal [2022, p. 52], for IDPs who have lost their homes due to destruction or damage, do not intend to return to their former places of residence, and have secured or are able to secure employment, „it is necessary to develop a mechanism for providing financial support for the repair of premises in collective accommodation centers and transfer of ownership of housing to residents, as well as the construction of new housing with the transfer of ownership rights." Special attention, according to the authors, should be devoted to IDPs originating from rural areas. They argue that it is both relevant and expedient to create mechanisms enabling the subsequent redemption of houses used for the resettlement of displaced persons that were not previously utilized as residential buildings. Moreover, low-income families, including IDPs, should be granted opportunities to obtain land „for long-term lease with the right to purchase, as well as financial support in starting their own subsidiary farms (assistance in obtaining land cultivation tools, seeds etc.)" [Libanova et al., 2022, p. 52].

Support for self-employment through one-time grants and preferential loans is particularly relevant in cases where internally displaced persons (IDPs) have lost a significant portion of their material assets and therefore lack the resources to finance the establishment of their own business. This instrument is especially important in regions where local labor markets remain insufficiently prepared to integrate large numbers of IDPs. Individuals who turn to small-scale entrepreneurship out of necessity, due to the absence of formal employment opportunities, can be regarded as „forced entrepreneurs."

In many cases, it is not low professional mobility or psychological resistance to retraining that diminishes the motivation of IDPs to actively search for employment, but rather the limited availability of suitable vacancies. This structural deficit in the labor market increases the risk of IDPs being pushed into the shadow economy, characterized by unregistered and unregulated labor.

This tendency is particularly dangerous, as in economies with lower levels of development, only a small proportion of individuals can afford a period of unemployment, while the majority are compelled to engage in some form of economic activity, regardless of its inefficiency.

Although sustainable economic growth is incompatible with unstable and low-productivity employment in the informal sector, it must be acknowledged that informal employment plays a certain social role for IDPs. It mitigates the risk of marginalization and deeper impoverishment by providing at least minimal income opportunities. Nonetheless, expanding the number of self-employed IDPs is viewed as one of the critical foundations for the formation and growth of the middle class. Such entrepreneurship, while representing a form of private ownership, generates income rather than profit and thus contributes to household resilience.

As noted by Ukrainian sociologists, the massive spread of self-employment in Ukraine during the late 1990s was a manifestation of the transformation of a paternalistic socialist mentality into a market-oriented initiative and entrepreneurial mindset [Ivashchenko, 2002, p. 164]. At the same time, Libanova and Balanda argue that while self-employment can alleviate unemployment, it cannot serve as a fundamental driver of economic growth. In their view, long-term economic recovery and development depend primarily on the attraction of direct investment and the creation of new jobs, including for IDPs [Libanova & Balanda, 2000, p. 5].

The issue of labor shortages and the deterioration of workforce quality is becoming increasingly significant for Ukrainian society. For instance, according to a sociological labor market survey conducted by the European Business Association in February–April 2024, 74% of respondents reported experiencing an acute shortage of personnel, while an additional 17% indicated that they faced this problem partially [European Business Association, 2024].

Depopulation, a phenomenon already characteristic of Ukraine's demographic situation in the pre-war period, has acquired particularly alarming dynamics in the third year of the Russian-Ukrainian war. This trend is driven by declining birth rates, rising mortality, and large-scale forced migration to Europe and other regions. The vast majority of war refugees abroad are women with children, whose primary motivation for leaving was to ensure the safety of their children, elderly relatives, and themselves. According to sociological research [Centre for Economic Strategy, 2024], a significant share of war refugees who

have found temporary refuge outside Ukraine, having integrated into new social environments, intend to remain in their host countries either permanently or for a prolonged period after the war.

Official governmental and military reports indicate that there is little reason to expect the war to end in the foreseeable future, which implies a continued risk of further emigration of Ukrainian citizens abroad. Particular concern arises with regard to the younger generation, which, faced with war and economic instability, increasingly seeks opportunities for a better life and professional realization outside Ukraine. In many cases, parents themselves initiate such departures in order to protect their children from Russian hostilities or to prevent their potential conscription. According to a sociological survey conducted by the Kyiv International Institute of Sociology in May 2022, only 42.9% of Ukrainians declared that, in the event of a protracted war, they see the future of their children and grandchildren in Ukraine [Kyiv International Institute of Sociology, 2022].

Scholars rightly note that „after the war, Ukraine will have to actively compete with European employers for labor resources" in order to ensure economic recovery and to address demographic challenges [Bondar & Haniukov, 2023]. In this regard, the creation of conditions for employment within the domestic labor market and the provision of housing for those who lost their homes during the war will be crucial to encouraging the return of migrants. Analysts emphasize that employment opportunities are the key factor – after security – that influences the decision of war refugees to return. Researchers from the Ukrainian Institute for the Future further argue that the economic consequences of the war, even after its cessation, will continue to affect the welfare of Ukrainian citizens, the labor market, and business activity for years to come. Consequently, even if the main wartime factor that prompted large-scale displacement disappears, the same economic drivers that fueled pre-war migration will continue to shape the motivation of many refugees to remain in the countries that have provided them shelter [Ukrainian Institute for the Future, 2022].

In the short term, Ukraine will not be able to provide a standard of living comparable to that of the countries currently hosting temporarily displaced persons. Nevertheless, it is imperative for the state to create open and equal opportunities for those who possess the willingness and capacity to implement development projects of varying scale – from microenterprises and volunteer initiatives to multinational business ventures – which can foster a favorable

investment climate and generate new employment opportunities [Maidanik, 2024].

A proactive governmental policy that encourages the active participation of internally displaced persons (IDPs) in the labor market and promotes their self-sufficiency constitutes a key determinant of their successful integration into the socio-economic life of the country. Such an approach not only improves the living standards of IDPs but also contributes to national economic growth by reducing the strain on the social protection system. Strategic investments in human capital – including education, vocational training, and expanded access to the labor market – are therefore of paramount importance for enhancing Ukraine's competitiveness in the post-war period. Ultimately, the successful socio-economic integration of IDPs represents a cornerstone of sustainable development and long-term stability in a state recovering from the devastation of war.

21.6. Conclusions

The unprecedented increase in the number of internally displaced persons (IDPs) in Ukraine, caused by the large-scale Russian invasion, has significantly exacerbated the challenges related to their social protection, social security, and inclusion in active social life. In order to guarantee that IDPs can fully exercise their constitutional rights, the government has developed and implemented a range of socio-economic integration measures, including initiatives designed to stimulate their economic and social activity. Beyond passive forms of support such as direct social assistance payments, the state policy of Ukraine seeks to create conditions under which IDPs can adapt swiftly to new living environments and realize their intellectual and labor potential through economic initiative.

Given the challenges of large-scale instability during wartime, the adoption of proactive approaches exerts a particularly positive influence on the integration of IDPs into the economic environment, primarily through employment, entrepreneurship promotion, and support for entrepreneurial initiatives. This includes the creation of favorable conditions for starting small businesses by providing start-up grants, loans to stimulate self-employment, and related instruments. Nevertheless, the measures currently implemented by central and local authorities remain insufficient to ensure sustainable post-war recovery and growth. The long-term effectiveness of such policies will depend largely on the

capacity to attract direct investment into the national economy and generate new employment opportunities.

For Ukrainian society, the problem of labor shortages and the declining quality of the workforce is becoming increasingly acute. Moreover, the economic consequences of the war-even after its cessation-will continue to exert a prolonged impact on the welfare of citizens, labor market dynamics, and business activity. In this context, the state faces the dual challenge of ensuring the eventual return of Ukrainian refugees from abroad and curbing the ongoing pace of emigration. Building an inclusive society must therefore become one of the key priorities of Ukraine's post-war development. Policy measures should focus on strengthening economic resilience and reducing poverty, fostering tolerance and social cohesion, and formulating comprehensive strategies to address the risks and challenges experienced by vulnerable social groups, including those who were forced to abandon their homes and flee the war.

Building an inclusive society must therefore become one of the key priorities of Ukraine's post-war development. Policy measures should focus on strengthening economic resilience and reducing poverty, fostering tolerance and social cohesion, and formulating comprehensive strategies to address the risks and challenges experienced by vulnerable social groups, including those who were forced to abandon their homes and flee the war. The concept of the social market economy provides an important point of reference in this context, as it combines the principles of market efficiency with social solidarity and responsibility. Embedding proactive policies for the socio-economic inclusion of IDPs within the framework of a social market economy would enable Ukraine to simultaneously pursue economic competitiveness, social justice, and sustainable development in the post-war period.

Bibliografia

Abbasi P., Bigham B.S., Sarencheh S. [2011], Good's History and Trust in Electronic Commerce, *Procedia Computer Science*, Vol. 3, pp. 827–832.

Acemoglu D., Johnson S. [2023], *Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity*, Public Affairs.

Acemoglu D., Robinson J.A. [2012], *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, New York: Crown Business.

Acemoglu D., Robinson J.A. [2019], *The Narrow Corridor: States, Societies, and the Fate of Liberty*. New York: Penguin Press.

Acemoglu D., Robinson J.A. [2022], *Wąski korytarz. Państwa, społeczeństwa i losy wolności*, Wydawnictwo Zyski i S-ka, Poznań.

Agencja Informacyjna KSE (Інформаційне агенство KSE) [2023], Liczba siły roboczej na Ukrainie spadła w czasie wojny z 17,4 mln do 12,5 mln i będzie nadal spadać (Чисельність робочої сили в Україні за війну впала з 17,4 млн до 12,5 млн і продовжить знижуватися), https://interfax.com.ua/news/general/926831.html.

Aho S., Ståhle S., Ståhle P. [2011], A critical assessment of Stewart's CIV method, *Measuring Business Excellence*, Vol. 15(4), pp. 27–35, https://doi.org/10.1108/13683041111184080.

Akerlof G.A., Shiller R.J. [2021], *Złowić frajera. Ekonomia manipulacji i oszustwa*, PTE, Warszawa.

Alexander P.J. [1994], Entry Barriers, Release Behavior, and Multi-Product Firms in the Music Recording Industry, *Review of Industrial Organization*, Vol. 9.

Alexander P.J. [2002], Peer-to-Peer File Sharing: The Case of the Music Recording Industry, *Review of Industrial Organization*, Vol. 20, Issue 2.

Alexander S., Ussher S. [2012], The voluntary simplicity movement: A multi-national survey analysis in theoretical context, *Journal of Consumer Culture*, Vol. 12(1), pp. 66–86.

Al-Omoush K.S., Palacios-Marqués D., Ulrich K. [2022], The impact of intellectual capital on supply chain agility and collaborative knowledge creation in responding to unprecedented pandemic crises, *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 178, 121603, https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121603.

Alston L.J., Gallo A.A. [2010], Electoral fraud, the rise of Peron and demise of checks and balances in Argentina, *Explorations in Economic History*, Vol. 47(2), pp. 179–197.

Ambroziak Ł., Gniadek J., Sierocińska K., Strzelecki J., Wąsicki M. [2022], *Kryzys podażowy na rynku żywnościowym jako efekt inwazji na Ukrainę*, Polski Instytut Ekonomiczny.

Anderson C. [2004], *The long tail*, https://www.wired.com/2004/10/tail/ (access March 18, 2020).

Antoniuk W.P. (Антонюк В.П.) [2022], Zagrożenia i straty kapitału ludzkiego spowodowane wojną (Ризики і втрати людського капіталу внаслідок війни). Gospodarczy Herold Donbasu (*Економічний вісник Донбасу*), № 1(67), s. 110–116.

Ariely D. [2008], *Predictably Irrational: The Hidden Forces That Shape our Decisions* (Kindle ed.). HarperCollins, https://www.amazon.com/Predictably-Irrational-Hidden-Forces-Decisions-ebook/dp/B002RI9QJE/ref=tmm_kin_swatch_0.

Armstrong C.M.J., Park H. [2020], Online clothing resale: a practice theory approach to evaluate sustainable consumption gains, *Journal of Sustainability Research*, Vol. 2(2).

Arrow K.J. [1950], A Difficulty in the Concept of Social Welfare, *Journal of Political Economy*, Vol. 58(4), pp. 328–346.

Atanasijevic J., Aleksic D., Stimac V. [2015], The role of economic planning in public sector: Principles, evidence and lessons for Serbia in the context of EU integration. *Ekonomika preduzeca*, Vol. 63(1–2), s. 145–153.

Bachmann R., Baqaee D., Bayer Ch., Kuhn M., Löschel A., Moll B., Peichl A., Pittel K., Schularick M. [2022], What if? The Economic Effects for Germany of a Stop of Energy Imports from Russia, *EconPol Policy Report*, Vol. 36, Ifo Institute, Munich, https://www.ifo.de/en/econpol/publications/2022/working-paper/what-if-economic-effects-germany-stop-energy-imports-russia.

Bagus P. [2023], Javier's Milei's Populist Strategy in Argentina Is Working, *Power & Market*, September 14, https://mises.org/power-market/javiers-mileis-populist-strategy-argentina-working (access 15 August 2023).

Bakhmat N., Romanova I., Oronovska L., Rudenko O., Mogyl O. [2024], Ukrainian education for peace and security 2023: Technological convergence, artificial intelligence. *Multidisciplinary Reviews*, 6, 2023spe016, https://doi.org/10.31893/multirev.2023spe016.

Balcerowicz E. [1999], Bariery rozwoju sektora prywatnego w Polsce, w: Uwarunkowania wzrostu sektora prywatnego w Polsce, *Raporty CASE*, nr 30, s. 37.

Balcerowicz L., Rzońca A. [2010], Wzrost gospodarczy: znaczenie, zróżnicowanie, metody badania, w: L. Balcerowicz, A. Rzońca (red.), *Zagadki wzrostu gospodarczego. Siły napędowe i kryzysy – analiza porównawcza*, C.H. Beck.

Baldassarre B., Carrara S. [2025], Critical raw materials, circular economy, sustainable development: EU policy reflections for future research and innovation, *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 215, 108060, https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2024.108060.

Bałtowski M., Kozarzewski P. [2014], *Zmiana własnościowa polskiej gospodarki 1989–2013*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 83–84.

Bałtowski M., Miszewski M. [2006], *Transformacja gospodarcza w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 231.

BAMF [2023], *Schutzstatus der Geflüchteten aus der Ukraine wird bis März 2025 verlängert*, https://www.bamf.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2023/231124-pm-bmi-ukraine-aufenthaltsstatus-verlaengert.html (access 27.10.2024).

Banerjee A.V., Duflo E. [2019], *Good economics. Nowe rozwiązania globalnych problemów*, Agora.

Baran J., Jankowska A. [2017], Preferencje polskich konsumentów dotyczące zakupów internetowych odzieży, *Problemy Transportu i Logistyki*, nr 3(39).

Barbarà L., Hadap A. [2024], *Private climate finance: 4 things to consider*, https://www.weforum.org/agenda/2024/04/private-climate-finance-4-things-you-need-to-know/ (dostęp 12.10.2024).

Barbier E. [2019], How to make the next Green New Deal work, *Nature* 565:6, https://doi.org/10.1038/ d41586-018-07845-5.

Bartkowiak R. [2023], Myśl ekonomiczna Edwarda Lipińskiego, Warszawa, *Biuletyn PTE*, nr 4(103).

Baumol W.J., Litan R.E., Schramm C.J. [2007], *Good capitalism, bad capitalism, and the economics of growth and prosperity*, Yale Univ. Press, New Haven, Conn.

BCG [2023], *Climate Adaptation and Resilience Financing Is Critical to the Survival of the Planet and Brings Significant Economic Potential*, https://www.bcg.com/press/6december2023-climate-adaptation-resilience-financing (dostęp 12.08.2024).

Becker G.S. [1962], Investment in human capital: A theoretical analysis. *Journal of political economy*, Vol. 70(5, Part 2), s. 9–49.

Becker G.S. [1994], A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education (3rd Edition). The University of Chicago Press, s. 15–58, https://www.nber.org/system/files/chapters/c11229/c11229.pdf.

Becla A., Czaja S., Poskrobko T. [2014], *Międzynarodowa ochrona środowiska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Begg D. [2003], *Mikroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Begg D., Venasca G., Fisher S., Dornbusch R. [2014], *Mikroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Beksiak J. [2001], *Ekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Ben-Naim A. [2020], *ENTROPY: The Greatest Blunder in the History of science* (Kindle ed.). eBookPro Publishing, https://www.amazon.com/ENTROPY-Greatest-Blunder-History--science-ebook/dp/B08PG1VDHZ.

Bennett V. [2024], *EBRD lowers Ukraine 2025 growth forecast to 4.7 per cent*, https://www.ebrd.com/news/2024/ebrd-lowers-ukraine-2025-growth-forecast-to-47-per-cent.html (dostęp 15.12.2024).

Bentkowska K. [2020], *Ekonomia Instytucjonalna. Zarys teorii i jej wymiar praktyczny*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.

Bergengruen V. [2024], Javier Milei's Radical Plan to Transform Argentina, *Time Magazine*, May 23, https://time.com/6980600/javier-milei-argentina-interview/ (access 15 August 2023).

Bernaciak A. [2004], *Ochrona środowiska w praktyce. Aspekty ekonomiczno-prawne*, Wydawnictwo Sorus, Poznań.

Bernard G., Corey P., Olivier S. [2018], *Cracked It!: how to solve big problems and sell solutions like top strategy consultants* (Kindle ed.). Palgrave, https://www.amazon.com/Cracked-problems-solutions-strategy-consultants-ebook/dp/B07DMFYH2R/ref=tmm_kin_swatch_0.

Berti B. [2024], Foreign Policy Research Institute, In conversation with Benedetta Berti, Walter Landgraf, July 31, https://www.fpri.org/contributor/benedetta-berti/ (access Dec 20).

Berze O. [2014], *Mapping foresight practices worldwide. A discussion paper*, OCAD University, Strategic Innovation Lab, Toronto.

Będzik B. [2013], Ewolucja podstawowych czynników wzrostu gospodarczego – w kierunku nowego paradygmatu, *Roczniki Naukowe Stowarzyszeń Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, nr 15(4).

BGK [2024], *Polska – Ukraina: sektor transportu. Konkurencja i współpraca*, https://www.bgk.pl/files/public/Pliki/Ekspertyzy_i_badania/Polska-Ukraina._Sektor_transportu._Konkurencja_i_wspolpraca.pdf (dostęp 10.01.2025).

Białek A. [2022], *Ekologia – co to jest ekologia i czym się zajmuje? Czym właściwie zajmują się ekolodzy?*, National Geographic Polska, https://www.national-geographic.pl/przyroda/ekologia-co-to-jest-ekologia-i-czym-sie-zajmuje-czy-wlasciwie-zajmuja-sie-ekolodzy (dostęp 1.03.2024).

Bil M. [2022], Policy of reducing social vulnerability of population: conceptualization of mechanisms for Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences»*, 46, pp. 30–38, https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-5 [in Ukrainian].

Bina O. [2013], The green economy and sustainable development: An uneasy balance?, *Environment and Planning C: Government and Policy*, Vol. 31(6), pp. 1023–1047.

Blakeley G. [2024], *Drapieżny kapitalizm Zbrodnie korporacji, subwencje spod stołu i kres wolności*, Wydawnictwo Sonia Draga, Katowice.

Blengini G.A., Nuss P., Dewulf J., Nita V., Talens Peiró L., Vidal-Legaz B., Latunussa C., Mancini L., Blagoeva D., Pennington D., Pellegrini M., Van Maercke A., Solar S., Grohol M., Ciupagea C. [2017], EU methodology for critical raw materials assessment: Policy needs and proposed solutions for incremental improvements, *Resources Policy*, Vol. 53, pp. 12–19, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2017.05.008.

Bloomfield J., Steward F. [2020], The politics of the Green New Deal, *The Political Quarterly*, Vol. 91(4), pp. 770–779.

Bobba S., Bianco I., Eynard U., Carrara S., Mathieux F., Blengini G.A. [2020], Bridging Tools to Better Understand Environmental Performances and Raw Materials Supply of Traction Batteries in the Future EU Fleet, *Energies*, Vol. 13(10), 2513, https://doi.org/10.3390/en13102513.

Bodnar K.W. (Боднар К.В.) [2023], Od człowieka do porządku publicznego: rola kapitału ludzkiego w zrównoważonym powojennym rozwoju Ukrainy (Від людей до публічної політики: роль людського капіталу в сталому післявоєнному розвиткові України). Aktualne problemy administracji publicznej (*Актуальні проблеми державного управління*), № 2(63), s. 128–142.

Boettke P.J. [1995], Hayek's Road to Serfdom Revisited: Government Failure in the Argument against Socialism, *Eastern Economic Journal*, Vol. 21(1), pp. 7–26.

Boettke P.J. [2014], *The Road to Serfdom Revisited*, George Mason University Department of Economics Working Paper, no. 14(48), http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2527471 (access 23 September 2019).

Bogle J.C. [2024], *Dość. Prawdziwe miary bogactwa, biznesu i życia*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.

Bondar T., Haniukov O. [2023], External migration of Ukrainian before and aft er full-scale aggression (comparative analysis). *Ukrainian Society*, 1(84), pp. 32–53, https://doi.org/10.15407/socium2023.01.032 [in Ukrainian].

Bongardt A., Torres F. [2022], The European Green Deal: More than an Exit Strategy to the Pandemic Crisis, a Building Block of a Sustainable European Economic Model, *Journal of Common Market Studies* (*JCMS*), Vol. 60 (1), pp. 170–185.

Bordun P., Urbaniak A. [2024], *Instytucje nadzorujące (ochrona środowiska)*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Instytucje_nadzoruj%C4%85ce_(ochrona_%C5%9Brodowiska) (dostęp 18.03.2024).

Borkowska B., Klimczak M., Klimczak B. [2019], *Ekonomia Instytucjonalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Borkowska-Bagieńska E. [2004], *Edward Taylor. Czy wartości niedoceniane?*, Wydawnictwo Poznańskie.

Bottari A. [2024], Javier Milei Understands the Road to Serfdom, *Mises Wire*, February 12, https://mises.org/mises-wire/javier-milei-understands-road-serfdom (access 15 August 2023).

Böhm F. [1958/1980], *Wettbewerbsfreiheit und Kartellfreiheit*, in: Böhm F. (ed.), Freiheit und Ordnung in der Marktwirtschaft, hrsg. von E.-J. Mestmäcker, Baden-Baden: Nomos, S. 233–262.

Böhm-Bawerk E. [1914/2010], *Control or Economic Law*. Translation by John Richard Mez, Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute.

BR24 [2023], *Jobcenter gefordert: 200.000 Ukraineflüchtlinge suchen Arbeit*, https://www.br.de/nachrichten/wirtschaft/jobcenter-gefordert-200-000-ukrainefluechtlinge-suchen-arbeit,Tx6tHdF (access 27.10.2024).

Brookings Ukraine Index, https://www.brookings.edu/articles/ukraine-index-tracking-developments-in-the-ukraine-war/ (access Dec 27, 2024).

Bryson J., Berry F., Yang K. [2010], The State of Public Strategic Management Research: A Selective Literature Review and Set of Future Directions. *The American Review of Public Administration*, Vol. 40(5), s. 495–521.

Bryson J., Georg B. [2020], Strategic Management in Public Administration. Oxford Research Encyclopedia of Politics, Oxford University Press, https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1396.

Buchner B., Naran B., Padmanabhi R., Stout S., Strinati S., Wignarajah D., Miao G., Connolly J. Marini N. [2023], *Global Landscape of Climate Finance 2023*, San Francisco: CA: Climate Policy Initiative 2023, https://www.climatepolicyinitiative.org/wp-content/uploads/2023/11/Global-Landscape-of-Climate-Finance-2023.pdf (dostęp 11.09.2024).

Bundesagentur für Arbeit [2023], *Ukrainische Geflüchtete: Von der Migration zur Integration*, https://www.arbeitsagentur.de/vor-ort/rd-bw/presse/2023-27-ukrainische-gefluchtete (access 27.10.2024).

Bundesagentur für Arbeit [2024a], *Arbeitsmarktsituation von Staatsangehörigen der Asylherkunftsländer (TOP 8) und Ukraine*, https://statistik.arbeitsagentur.de/Statistikdaten/Detail/Aktuell/arbeitsmarktberichte/faktenblatt-asyl8-ukr/faktenblatt-asyl8-ukr-d-0-pdf.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (access 27.10.2024).

Bundesagentur für Arbeit [2024b], *Auswirkungen der Fluchtmigration aus der Ukraine auf den Arbeitsmarkt und die Grundsicherung für Arbeitsuchende*, https://statistik.arbeitsagentur.de/DE/Statischer-Content/Statistiken/Themen-im-Fokus/Ukraine-Krieg/Generische-Publikationen/AM-kompakt-Auswirkungen-Fluchtmigration-Ukraine-Arbeitsmarkt.pdf?__blob=publicationFile&v=6 (access 27.10.2024).

Bundesagentur für Arbeit [2024c], *Finanzielle Hilfen und Unterstützung*, https://www.arbeitsagentur.de/unternehmen/finanziell (access 27.10.2024).

Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung [2024], *Erwerbstätigkeit Schutzsuchender aus der Ukraine in Deutschland: Bestehende Hürden und weitere Potenziale für den Arbeitsmarkt*, BiB Aktuell 6/2024, https://www.bib.bund.de/Publikation/2024/pdf/BiB-Aktuell-6-2024.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (access 27.10.2024).

Bundesministerium der Justiz [2024], Digitale-Dienste-Gesetz (DDG), https://www.gesetze-im-internet.de/ddg/BJNR0950B0024.html (access 5 September 2024).

Bundesverfassungsgericht [2021], Verfassungsbeschwerden gegen das Klimaschutzgesetz teilweise erfolgreich, Pressemitteilung Nr. 31/2021 vom 29. April, https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2021/bvg21-031.html (access 5 September 2024).

Burda M., Wyplosz C. [1995], *Makroekonomia, podręcznik europejski*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Burszta-Adamiak E., Fiałkiewicz W. [2018], Ślad wodny jako wskaźnik zużycia zasobów wodnych w produkcji roślinnej na terenie województwa dolnośląskiego, *Inżynieria Ekologiczna*, nr 19(6), s. 71–79.

Business Insider [2024], http://businessinsider.com.pl/technologie (dostęp 11.10.2024).

Butler E. [2012], *Friedrich Hayek: The Ideas and Influence of the Libertarian Economist*, Hampshire: Harriman House.

Butler E. [2021], *An Introduction to Democracy*. London: Institute of Economic Affairs.

BVMI [2024], *Musikindustrie in Zahlen 2023*. Berlin: Bundesverband Musikindustrie, https://www.musikindustrie.de/wie-musik-zur-karriere-werden-kann/markt-bestseller/musikindustrie-in-zahlen-2024 (dostęp 11.09.2024).

Bylok F. [2016], Alternatywne formy konsumpcji wobec konsumpcjonizmu, *Handel Wewnętrzny*, nr 2(361), s. 63–77.

Bylund P.L. [2016], *The seen, the unseen, and the unrealized: How regulations affect our everyday lives*, Maryland: Lexington Books.

Cachanosky N. [2024], Javier Milei and Argentina's Economic Challenge, *The Misesian*. August 28, https://mises.org/misesian/javier-milei-and-argentinas-economic-challenge (access 5 September 2024).

Callinicos A. [2012], Contradictions of austerity, *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 36, Issue 1, pp. 65–77, https://doi.org/10.1093/cje/ber026.

Camacho-Otero J., Boks C., Pettersen I.N. [2019], *User acceptance and adoption of circular offerings in the fashion sector: Insights from user-generated online reviews*, Norwegian University of Science and Technology.

Cambridge [n.d.], Chance. In dictionary.cambridge.org. Retrieved April 16, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/chance.

Cambridge [n.d.], Random. In dictionary.cambridge.org. Retrieved April 16, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/random.

Cambridge [n.d.], Randomness. In dictionary.cambridge.org. Retrieved April 16, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/randomness.

Cambridge [n.d.], Sample. In dictionary.cambridge.org. Retrieved April 16, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sample.

Cambridge [n.d.], Select. In dictionary.cambridge.org. Retrieved April 16, 2025, from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/select.

Campbell C. [2005], The craft consumer: Culture, craft and consumption in a postmodern society, *Journal of Consumer Culture*, Vol. 5(1), pp. 23–42.

Candela R. [2023], Can Government Intervention Work? *Econlib: The Library of Economics and Liberty*, April 3, https://www.econlib.org/library/columns/y2023/candelagovernmentintervention.html (access 5 September 2024).

Caplan B. [2007], *The Myth of the Rational Voter*, Princeton: Princeton University Press.

Care [2020], https://www.care.org/media-and-press/trump-administration-announces-devastating-cuts-to-u-s-foreign-assistance/ (access Dec 22, 2024).

Castro J. [2023], *The Effects of Greenwashing on Consumer Behavior in the Fashion Industry*. Doctoral dissertation, Nova School of Business and Economics.

Cavanagh C. [2020], *Spróbuj opiewać okaleczony świat. Adam Zagajewski i poezja 11 września*, „Ruch Literacki", r. LXI, z. 6(363), https://journals.pan.pl/dlibra/publication/137203/edition/120143/content/ruch-literacki-2020-sprobuj-opiewac-okaleczony-swiat-adam-zagajewski-i-poezja-11-wrzesnia-br-cavanagh-clare?language=pl.

Caymaza E., Akyonb F., Erenelc F. [2013], An exploratory research on strategic planning in public institutions: Turkish prime ministry disaster and emergency management presidency case. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 99, s. 189–195.

Cebula M., Perchla-Włosik A. [2014], Młodzi konsumenci wobec wyzwań współczesnej konsumpcji w perspektywie rynku mody i teorii socjokulturowych, *Handel Wewnętrzny*, nr 4(351), s. 43–54.

Centre for Economic Strategy [2024], Ukrainian refugees. Future abroad and plans for return. The third wave of the research, https://ces.org.ua/ukrainian_refugees_third_wave_research/ (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Chabanet D. [2011], From Opacity to Transparency? The Place of organized Interests within the European Institutions, *EUGOV Working Paper*, no. 27, February. Barcelona: Institut Universitari d'Estudis Europeus, Bellaterra.

Chapin III F.S., Matson P.A., Vitousek P. [2011], *Principles of Terrestrial Ecosystem Ecology*, New York: Springer.

Chapman M. [2024], Argentina's Javier Milei Is Slashing Big Government – We Can Do the Same in America, Cato Institute, Blog 12 January 2024, https://www.cato.org/blog/argentinas-javier-milei-slashing-big-government-we-can-do-same-america (access 5 September 2024).

Chen S., Tsang E., Zhang L.S.Y. (b.d.), *Global supply chain interdependence and shock amplification – evidence from Covid lockdowns*.

Chen X., Memon H.A., Wang Y., Marriam I., Tebyetekerwa M. [2021], Circular economy and sustainability of the clothing and textile industry, *Materials Circular Economy*, Vol. 3, pp. 1–9.

Cheng C., Xue B., Cai G., Thomas H., Stuckrad S. [2019], Comparing the energy transitions in Germany and China: synergies and recommendations, *Energy*, rep. 5, pp. 1249–1260.

Cheng L. [2022], *Supporting Green Bond Development for Ukraine*, UNDP.

Chvertko L., Kyryliuk I. [2023], Prevention of socio-economic exclusion of Ukrainian war refugees by means of tourist activities: the experience of Poland. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Turystyki i Ekologii,* Vol. 23, roczn. XII, 1, s. 48–62.

Chvertko L., Vinnytska O. [2023], Tools for ensuring social and economic inclusion of forced migrants in the conditions of Russian aggression against Ukraine. *Economies' Horizons*, 3(25), pp. 23–35, https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(25).2023.286595 [in Ukrainian].

Cini M. (red.) [2007], *Unia Europejska. Organizacja i funkcjonowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Climate Bonds Initiative [2024], *Interactive Data Platform*, https://www.climatebonds.net/market/data/ (dostęp 19.01.2025).

Cobler N. [2023], *Record Store Day returns amid climbing vinyl sales*, https://www.axios.com/local/austin/2023/04/21/record-store-day-returns-amid-climbing-vinyl-sales (dostęp 7.02.2025).

Coen D. [2007], Empirical and theoretical studies in EU lobbying, *Journal of European Public Policy*, Vol. 14(3).

Collier P. [2018], *The Future of Capitalism Facing the New Anxieties*, London: Penguin.

Common Sense Education [2024], *Common Sense Education*, https://www.commonsense.org/education (accessed June 30, 2024).

Congressional Research Service (CRS), Selected Trum Administration Foreign Aid, January 21, 2021, https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46656 (access Dec 22, 2024).

Cotis J.P. [2005], *Zrozumieć wzrost gospodarczy. Analiza na poziomie makroekonomicznym, poziomie branży i poziomie firmy*, Oficyna Ekonomiczna, OECD.

Council of Europe [2024], *Languages for Work*, https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/languages-for-work (access 27.10.2024).

Coyne C.J., Boettke P.J. [2020], *Essential Austrian Economics*, Fraser Institute, Vancouver.

Cömert M. [2019], Revival of Keynesian Economics or Greening Capitalism: 'Green Keynesianism', *Sosyoekonomi*, Vol. 27(42), pp. 129–144.

Czarny E., Czarny B. [1992], *Od planu do rynku (doświadczenia polskie 1990–1991)*, Fundacja im. Friedricha Eberta, Warszawa, s. 7–8.

Czech A. [2017], Edward Taylor – ekonomista i człowiek nauki, *Miscellanea oeconomicae UJK: Myśl ekonomiczna, spółdzielczość, bankowość, samorządność*, nr 3.

Czerwińska E. [2001], *Zmiany strukturalne w polskiej gospodarce*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych, Informacja nr 778, s. 2.

Dach Z. [2011], Rozwój społeczno-gospodarczy w teorii ekonomii, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, nr 872.

Dahl M. [2015], Ordoliberalizm jako recepta na reformę kapitalizmu, *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*, nr 2(49), s. 61–77.

Dahl M., Florczak E. [2021], *Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym w XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego.

Damasio A. [2006], *Descartes'Error: emotion, reason and the human brain* (Kindle ed.). Vintage Books, https://www.amazon.com/Descartes-Error-Emotion-Reason-Human--ebook/dp/B00AFY2XVK.

Datskevych N. [2022], Ukraine introduces price regulation for basic foodstuffs until end of pandemic, *The Kiev Independent*, 12.01, https://kyivindependent.com/ukraine-introduces-price-regulation-for-basic-foodstuffs-until-end-of-pandemic/ (dostęp 19.12.2024).

Daw G. [2025], Revising the 'Economic importance' dimension: The European framework for critical raw materials, completed and illustrated using lithium, *Resources Policy*, Vol. 101, 105453, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2024.105453.

De Brabandere L., Iny A. [2013], *Thinking in New Boxes: a new paradigm for business creativity* (Kindle ed.). Random House, https://www.amazon.com/Thinking-New-Boxes--Paradigm-Creativity-ebook/dp/B00BVJG4WM/ref=tmm_kin_swatch_0.

Dejnaka A. [2013], *E-konsument i zakupy przez Internet w świetle raportów badawczych*, Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu.

Deloitte [2023], Global Human Capital Trends: New fundamentals for a boundaryless world, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/human-capital/2023--human-capital-trends-presentation_en.pdf.

Dembiński P.H. [2011], *Finanse po zawale, Od euforii finansowej do gospodarczego ładu*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa.

Derzhavna sluzhba zainiatosti [2024, March 6], Shcho proponuie sluzhba zainiatosti vnutrishno peremishchenym osobam [What does the employment service offer to internally displaced persons], https://old.dcz.gov.ua/novyna/shcho-proponuye-sluzhba-zaynyatosti-vnutrishno-peremishchenym-osobam (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Deutsche Welle [2023], Ukraina traci ludzi. Jak wojna wpłynęła na demografię (Україна втрачає людей. Як війна вплинула на демографію). URL: https://www.dw.com/uk/ukraina-vtracae-ludej-ak-vijna-vplinula-na-demografiu/a-68340432.

Deutscher Bundestag [2024a], *Lindner: Ausnahmemodus für Bundeshaushalt ist endgültig beendet*, https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2024/kw37-de-einbringung-1012518 (access 27.10.2024).

Deutscher Bundestag [2024b], *Entwurf eines Gesetzes über die Feststellung des Bundeshaushaltsplans für das Haushaltsjahr 2025 (Haushaltsgesetz 2025 – HG 2025)*, https://dserver.bundestag.de/btd/20/124/2012400.pdf (access 27.10.2024).

Deutscher Bundestag [2024c], *Unterrichtung durch die Bundesregierung: Finanzplan des Bundes 2024 bis 2028*, https://dserver.bundestag.de/btd/20/124/2012401.pdf (access 27.10.2024).

Deutscher Ethikrat [2024], Klimagerechtigkeit, Stellungnahme, 13.03.2024, Berlin, https://www.ethikrat.org/fileadmin/Publikationen/Stellungnahmen/deutsch/klimagerechtigkeit.pdf (access 5 July 2024).

Dewulf J., Blengini G.A., Pennington D., Nuss P., Nassar N.T. [2016], Criticality on the international scene: Quo vadis?, *Resources Policy*, Vol. 50, pp. 169–176, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2016.09.008.

Die Bundesregierung [2024a], *Bürgergeld soll treffsicherer werden*, https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/aenderungen-buergergeld-2299330 (access 27.10.2024).

Die Bundesregierung [2024b], *Gut angekommen auf dem Arbeitsmarkt*, https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/ukraine-gefluechtete-arbeit-2166832 (access 27.10.2024).

Długosz T. [2017], Społeczna gospodarka rynkowa jako kryterium organizacji gospodarki, *Gdańskie Studia Prawnicze*, t. XXXVII.

Dobija D., Dobija M. [2006], Deterministyczna premia za ryzyko, *MBA, Dwumiesięcznik WSPiZ im. L. Koźmińskiego i MSZ w Warszawie*, nr 1.

Dobija M. (red.) [2014], *Teoria rachunkowości. Podstawa nauk ekonomicznych*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Dobija M. [2005], Dowód istnienia i liczbowa ocena premii za ryzyko. Artykuł dyskusyjny, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości Stowarzyszenia Księgowych w Polsce*, nr 30(86).

Domenech T., Bahn-Walkowiak B. [2019], Transition Towards a Resource Efficient Circular Economy in Europe: Policy Lessons From the EU and the Member States, *Ecological Economics*, Vol. 155, pp. 7–19, https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.11.001.

Downs A. [1957], *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.

Drynko A. [2024], *Raport Digital 2024 Global Overview: Jaki był 2023 rok w Internecie i mediach społecznościowych*, https://nowymarketing.pl/raport-digital-2024-global-overview-jaki-byl-2023-rok-w-internecie-i-mediach-spolecznosciowych (dostęp 15.06.2024).

Duch W. [2024], Artificial intelligence and the limits of the humanities, *Er(r)go – Humanities*, no. 2, https://journals.us.edu.pl/index.php/ERRGO/article/view/14525/13606 (dostęp 11.10.2024).

Dudel P. Zimnoch K. [2022], *Czynniki rozwoju przedsiębiorstw branży second hand w świetle badań*, Politechnika Białostocka.

Dunning J.H. [1988], The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions, *Journal of International Business Studies*, Vol. 19(1).

Durso T. [2024], *Ukrainian Reconstruction: SPIA's Innovations for Successful Societies Introduces Unique Legal Database for Rebuilding Efforts*, Jun 12, https://spia.princeton.edu/news/ukrainian-reconstruction-spias-innovations-successful-societies-introduces-unique-legal (dostęp 21.12.2024).

Dworak E., Dybowski G., Nosecka B. [2016], *Czynniki wzrostu gospodarczego i gospodarka oparta na wiedzy w rolnictwie*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.

Dziemianowicz W., Jurkiewicz I. (red.) [2023], *Megatrendy społeczno-gospodarcze w kontekście Koncepcji Rozwoju Kraju 2050*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów.

Dzionek-Kozłowska J., Matera R. [2016], O poszukiwaniu przyczyn bogactwa i nędzy narodów w teorii Darona Acemoglu i Jamesa A. Robinsona, *Gospodarka Narodowa*, nr 5, s. 5–26, https://gnpje.sgh.waw.pl/pdf-100758-33155?filename=The%20Wealth%20and%20Poverty%20of.pdf.

EBRD.com [2024], Work with Us on Ukraine, https://www.ebrd.com/what-we-do/war-on-ukraine/donor-support.html (dostęp 23.12.2024).

Economist [2014], The tragedy of Argentina: A century of decline, February 17, https://www.economist.com/briefing/2014/02/17/a-century-of-decline (access 5 September 2024).

Edvinsson L., Malone M.S. [2001], *Kapitał intelektualny. Poznaj prawdziwą wartość swego przedsiębiorstwa, odnajdując jego ukryte korzenie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, https://www.poczytaj.pl/ksiazka/kapital-intelektualny-poznaj-prawdziwa-wartosc-swego-przedsiebiorstwa-odnajdujac-jego-ukryte-korzenie-leif-edvinsson,14037.

Einfeld O., Sadowski Z., Ziębicki B. [2013], Efektywność w naukach ekonomicznych, *Biuletyn Ekonomii Społecznej*, nr 2, s. 20–21.

Ekologia [2022], https://www.ekologia.pl/wiedza/slowniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/ekologia (dostęp 4.06.2022).

Elbanna S., Andrews R., Pollanen R. [2016], Strategic Planning and Implementation Success in Public Service Organizations: Evidence from Canada. *Public Management Review*, Vol. 18(7), s. 1017–1042.

Energy Security Policy and the Example of Bulgaria's Russian Energy Dependence, Europe-Asia Studies, 67:5, pp. 809–830.

Enlargement and Eastern Neighbourhood – Ukraine, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en, Dec 13, 2024 (access Dec 14, 2024).

Eraut M. [2010], The Balance between Communities and Personal Agency: Transferringand integrating knowledge and know-how between different communities and contexts, https://www.lifewideeducation.uk/uploads/1/3/5/4/13542890/d3._michael_eraut.pdf.

Erdmann L., Graedel T.E. [2011], Criticality of Non-Fuel Minerals: A Review of Major Approaches and Analyses, *Environmental Science & Technology*, Vol. 45(18), pp. 7620–7630, https://doi.org/10.1021/es200563g.

Erhard L. [1962/1988], Planification – kein Modell für Europa, in Hohmann, K. (ed.) *Ludwig Erhard. Gedanken aus fünf Jahrzehnten*, Düsseldorf, ECON Verlag, pp. 770–780.

Erhard L. [2005], Die Prinzipien der deutschen Wirtschaftspolitik, *Orientierungen zur Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik*, nr 104, S. 15.

Essling C., Koenen J., Peukert C. [2017], Competition for attention in the digital age: The case of single releases in the recorded music industry, *Information Economics and Policy*, Vol. 40.

Etxezarreta M., Grahl J., Huffschmid J., Mazier J. [2004], Lepsze instytucje, zasady i narzędzia dla pełnego zatrudnienia i polityki społecznej w Europie, w: T. Kowalik, K. Łaski, R. Roemisch, J. Mencinger (red.), *Wokół polityki gospodarczej Unii Europejskiej*, Stowarzyszenie Studiów i Inicjatyw Społecznych.

EU Commission [2024], CO_2 emission performance standards for cars and vans, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/transport/road-transport-reducing-co2-emissions-vehicles/co2-emission-performance-standards-cars-and-vans_en (access 3 September 2024).

EU Taxonomie Info [n.d], EU Taxonomie Grundlagen: Weshalb wurde die EU Taxonomie beschlossen?, https://eu-taxonomy.info/de/info/eu-taxonomy-grundlagen (access 5 September 2024).

EU, Directive 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401760&qid=1730069258360 (dostęp 10.10.2024).

EU, Regulation 2023/2631 of the European Parliament and of the Council of 22 November 2023 on European Green Bonds and optional disclosures for bonds marketed as

environmentally sustainable and for sustainability-linked bonds, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202302631 (dostęp 19.10.2024).

EU, Regulation 2024/1735 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on establishing a framework of measures for strengthening Europe's net-zero technology manufacturing ecosystem and amending Regulation (EU) 2018/1724 (Text with EEA relevance), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1735&qid=1730820337408 (dostęp 10.10.2024).

Eucken W. [1989], *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Springer Verlag.

Eucken W. [2004], *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, Tübingen: Mohr Siebeck, S. 255.

Eucken W. [2005], *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań (wyd. oryg. Grundsätze der Wirtschaftspolitik, Mohr Siebeck, Tübingen 1952).

Euractiv [2024], EU leaders want to make food security top priority for 2024–2029 strategic agenda, 9 April 2024 https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/eu-leaders-want-to-make-food-security-top-priority-for-2024-2029-strategic-agenda/ (access 5 August 2024).

EUR-Lex [2021], Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'), https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1119/oj (access 3 September 2024).

EUR-Lex [2022a] Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting (Text with EEA relevance), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464 (access 5 September 2024).

EUR-Lex [2022b], Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (Text with EEA relevance) https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj (access 5 September 2024).

EUR-Lex [2023], Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism (Text with EEA relevance), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2023.130.01.0052.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2023%3A130%3ATOC (access 5 September 2024).

EUR-Lex [2024], Regulation (EU) 2024/1781 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 establishing a framework for the setting of ecodesign requirements for sustainable products, amending Directive (EU) 2020/1828 and Regulation (EU) 2023/1542 and repealing Directive 2009/125/EC (Text with EEA relevance), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1781 (access 3 September 2024).

Eurofond [2024], *Job quality side of climate change*, Working conditions and sustainable work series. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EuroPap News [2019], https://europapnews.pap.pl/ue-ma-cel-na-2050-rok-europejski-zielony-lad (dostęp 26.08.2024).

European Business Association [2024], Three quarters of employers are experiencing staff shortages in Ukraine, https://eba.com.ua/en/try-chverti-robotodavtsiv-vidchuvayut-defitsyt-kadriv-v-ukrayini/ (access: 28.08.2024).

European Commission [2019], The European Green Deal, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN (dostęp 27.08.2024).

European Commission [2020], EU funded projects to green the economy, The European Green Deal, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_37 (dostęp 22.10.2024).

European Commission [2021a], EU Taxonomy, Corporate Sustainability Reporting, Sustainability Preferences and Fiduciary Duties: Directing finance towards the European Green Deal, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0188&from=EN (dostęp 15.08.2024).

European Commission [2021b], Forging a climate-resilient Europe – the new EU Strategy on Adaptation to Climate Change, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:82:FIN (dostęp 3.11.2024).

European Commission [2021c], Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119 (dostęp 3.11.2024).

European Commission [2021d], Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0390 (dostęp 19.08.2024).

European Commission [2021e], The EU's 2021–2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Facts and Figures, https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en#:~:text=It%20consists%20of%20the%20EU's%20long-term%20budget%20for,NextGenerationEU%2C%20a%20temporary%20instrument%20to%20power%20the%20recovery (dostęp 10.09.2024).

European Commission [2023a], A Green Deal Industrial Plan for the Net-Zero Age, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0062 (dostęp 10.10.2024).

European Commission [2023a], The European Green Deal, Striving to be the first climate-neutral continent, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (access 3 September 2024).

European Commission [2023b], Climate Action, Progress Report 2023, https://climate.ec.europa.eu/document/download/60a04592-cf1f-4e31-865b-2b5b51b9d09f_en (dostęp 5.09.2024).

European Commission [2023b], Renewable Energy Directive, https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-directive_en (access 3 September 2024).

European Commission [2023c], Critical Raw Materials Act, https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials/critical-raw-materials-act_en (dostęp 5.05.2025).

European Commission [2023c], EU taxonomy for sustainable activities, https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (access 3 September 2024).

European Commission [2024a], Consistency of financial flows with the Paris Agreement objectives – the EU navigating the transition towards climate neutrality and resilience,

July, https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c81fb375-5467-11ef-acbc-01aa75ed71a1/ (dostęp 10.09.2024).

European Commission [2024b], Securing our future Europe's 2040 climate target and path to climate neutrality by 2050 building a sustainable, just and prosperous society, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Region, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2024:63:FIN (dostęp 2.09.2024).

European Commission [2024c], Regulation (EU) 2024/1252 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials and amending Regulations (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1724 and (EU) 2019/1020 (Text with EEA relevance), http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1252/oj/eng (dostęp 5.05.2025).

European Commission, Unit RTD-K [2002], Thinking, debating and shaping the future: Foresight for Europe: Final report prepared by a High Level Expert Group for the European Commission. European Commission. Bruxelles.

European Council [2024], Corporate sustainability due diligence: Council gives its final approval, Press release, 24 May 2024, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/24/corporate-sustainability-due-diligence-council-gives-its-final-approval/ (access 5 September 2024).

European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS) [2024], ec.europa.eu/assets/epsc/papes/espas/chapter.html (dostęp 15.09.2024).

European Union External Action [2024], https://www.eeas.europa.eu/delegations/united-states-america/eu-assistance-ukraine-us-dollars_en?s=253.

Fabbrini F. [2024], Defense Integration After the US Presidential Election, lecture at Princeton University, November 4.

Falduto C., Noels J., Jachnik R. [2024], *The New Colective Goal on climate finance: Options for reflecting the role of different sources, actors, and qualitative considerations*. OECD/IEA Climate Change Expert Group. Paper No. 224(2), https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/7b28309b-en.pdf?expires=1720111987&id=id&accname=guest&checksum=82960802C1627F689A743E42ABBCAAAA (dostęp 30.08.2024).

Famielec J. [2023], Ekologizacja Społecznej Gospodarki Rynkowej to innowacja terminologiczna czy humanistyczna?, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa – Ordoliberalizm a nieład współczesnego świata*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Konrad Adenauer Stiftung.

Famielec J. [2024], Ekologizacja Społecznej Gospodarki Rynkowej w perspektywie zrównoważonej transformacji energetycznej, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa w dobie transformacji energetycznej w Unii Europejskiej i Ukrainie*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Konrad Adenauer Stiftung.

Farooq M.U., Hussain A., Masood T., Habib M.S. [2021], Supply Chain Operations Management in Pandemics: A State-of-the-Art Review Inspired by COVID-19, *Sustainability*, Vol. 13(5), article 5, https://doi.org/10.3390/su13052504.

Fashion biznes [2024], *Nowe zjawisko: greenhushing efektem greenwashingu?*, https://fashionbiznes.pl/greenhushing-efektem-greenwashingu/ (dostęp 5.04.2024).

Fashion Network [2023], *How are the fashion sectors*, Mattheiu, https://us.fashionnetwork.com/news/How-are-the-fashion-sectors-in-europe-russia-ukraine-connected-,1385007.html (dostęp 30.09.2023).

Fedulova L.I. (Федулова Л.І.) [2008], Foresight: nowoczesna metodologia prognozowania technologicznego (Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування). Ekonomia i prognozowanie (*Економіка і прогнозування*), № 4, s. 124–138.

Ferro P., Bonollo F. [2019], Materials selection in a critical raw materials perspective, *Materials and Design*, Vol. 177, https://doi.org/10.1016/j.matdes.2019.107848.

Fiedor B. [2009], *Państwo jako podmiot gospodarujący w ujęciu neoinstytucjonalistów i nowej ekonomii instytucjonalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Figueroa G. [2024], The Decisive Driving Force to Victory for Javier Milei, *Mises Wire*, January 17, https://mises.org/mises-wire/decisive-driving-force-victory-javier-milei (access 5 September 2024).

Fijałkowska J. [2012], Analiza porównawcza wybranych metod pomiaru i wyceny kapitału intelektualnego, *Zarządzanie i Finanse*, r. 10, nr 1, cz. 3, s. 415–425.

Filipowicz K., Wisła R., Tokarski T. [2015], Produktywność kapitału a inwestycje zagraniczne w dwubiegunowym modelu wzrostu gospodarczego – analiza konwergencji, *Przegląd Statystyczny*, nr 1.

Firlej K., Mierzejewski M. [2020], Wybrane aspekty rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce w następnej dekadzie, *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, Vol. 22(1), pp. 77–84, https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.7662.

Flejterski S. [2003], *Ekonomia globalna. Synteza*, Difin.

Foresight Group. [2016–2024], http://www.foresightgroup.eu.

Frankfurter Rundschau [2024], *Netzwerk verlangt eine Milliarde Euro – damit Jobcenter nicht zu „passiven Zahlstellen" werden*, https://www.fr.de/wirtschaft/passive-zahlstellen-fuer-buergergeld-netzwerk-fordert-eine-milliarde-euro-mehr-zr-93372073.html (access 27.10.2024).

Frączkiewicz M. [2017], *Śmieci modne, czyli wykorzystywanie produktów ekologicznych i recyclingowych w modzie i designie*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Freeman J.V., Campbell M.J. [2007], The analysis of categorical data: Fisher's exact test. *Scope*, 16(2), https://www.researchgate.net/publication/237336173_The_analysis_of_categorical_data_Fisher's_exact_test.

Gabinet Ministrów Ukrainy (GMU) (Кабінет Міністрів України (КМУ)). [2007], Państwowy program prognozowania rozwoju naukowo-technicznego na lata 2008–2012 (Державна програма прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008–2012 рр). Zatwierdzono uchwałą CMU z dnia 11 września 2007 r., № 1118 (Затверджена постановою КМУ від 11.09.2007 № 1118). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2007-п.

Garbat M. [2018], Istota kosztów transakcyjnych. Przykład działania kwotowego systemu wspierania zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami – Pigou kontra Coase, *Polityka Społeczna*, nr 2.

Gawłowski G., Mreńca E. [2024], *Gospodarka odpadami komunalnymi jako narzędzie walki ze zmianą klimatu*, Wydawnictwo Senackie, Warszawa.

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska [2024], Krajowa Komisja do spraw Ocen Oddziaływania na Środowisko, https://www.gov.pl/web/gdos/krajowa-komisja-do-spraw-ocen-oddzialywania-na-srodowisko (dostęp 21.03.2024).

Georghiou L. [2008], Advances in the Organisation of Foresight and the Evaluation of Foresight. The University of Manchester.

Georgieva K., Adrian T. [2022], *Public Sector Must Play Major Role in Catalyzing Private Climate Finance*, August 18. IMF 2022, https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/08/18/public-sector-must-play-major-role-in-catalyzing-private-climate-finance (dostęp 19.06.2024).

German Advisory Council on the Environment (Sachverständigenrats für Umweltfragen) [2019], Democratic government within environmental limits – on the legitimation of environmental policy, Special report, Summary, June, https://www.umweltrat.de/SharedDocs/

Downloads/EN/02_Special_Reports/2016_2020/2019_SR_Government_within_environmental_limits_KF.html?nn=400216; Full report available only in German: Demokratisch regieren in ökologischen Grenzen – Zur Legitimation von Umweltpolitik, Sondergutachten, Juni, Berlin, https://www.umweltrat.de/SharedDocs/Downloads/DE/02_Sondergutachten/2016_2020/2019_06_SG_Legitimation_von_Umweltpolitik.pdf?__blob=publicationFile&v=2 (access 25 June 2024).

Ghisellini P., Passaro R., Ulgiati S. [2021], Revisiting Keynes in the Light of the Transition to Circular Economy, *Circular Economy and Sustainability*, Vol. 1, pp. 143–171.

Ghorbani Y., Zhang S.E., Nwaila G.T., Bourdeau J.E., Rose D.H. [2024], Embracing a diverse approach to a globally inclusive green energy transition: Moving beyond decarbonisation and recognising realistic carbon reduction strategies, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 434, 140414, https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.140414.

Giljum S., Wieland H., Lutter S., Bruckner M., Wood R., Tukker A., Stadler K. [2016], Identifying priority areas for European resource policies: A MRIO-based material footprint assessment, *Journal of Economic Structures*, Vol. 5(1), 17, https://doi.org/10.1186/s40008-016-0048-5.

Gilpin R. [1981], *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press.

Glencross A. [2024], The geopolitics of supply chains: EU efforts to ensure security of supply, *Global Policy*, Vol. 15(4), pp. 729–739, https://doi.org/10.1111/1758-5899.13388.

Glikman P. [2000], *Zmiany strukturalne w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) w latach 1990–1998*, w: A. Lipowski (red.), *Struktura gospodarki transformującej się. Polska 1990–1998 i projekcja do roku 2010*, Wyd. Ziggurat, s. 336.

Godłów-Lęgiedź J. [2009], Koszty transakcyjne. Istota i problem kwantyfikacji, w: S. Rudolf (red.), *Nowa ekonomia instytucjonalna. Teoria i Zastosowania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach.

Goldstein J., Tyfield D. [2018], Green Keynesianism: Bringing the Entrepreneurial State Back in(to Question)?, *Science as Culture*, Vol. 27, no. 1, pp. 74–97.

Gorynia M. [2025], Co ważniejsze: ekonomia czy gospodarka?, *Biuletyn PTE*, nr 1(108).

Government portal [2024], Sustainable economy, https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/prioritety-uriadu/stiika-ekonomika (access: 28.08.2024).

Graczyk A. [2013], *Instrumenty rynkowe polityki ekologicznej. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Graedel T.E., Barr R., Chandler C., Chase T., Choi J., Christoffersen L., Friedlander E., Henly C., Jun C., Nassar N.T., Schechner D., Warren S., Yang M.Y., Zhu C. [2012], Methodology of metal criticality determination, *Environmental Science and Technology*, Vol. 46(2), https://doi.org/10.1021/es203534z.

Grant P., Wood C. [2004], *Blockbusters and trade wars: Popular culture in a globalized world*, Vancouver: Douglas & McIntyre.

Grilli M., Bellezze T., Gamsjäger E., Rinaldi A., Novak P., Balos S., Piticescu R., Ruello M. [2017], Solutions for Critical Raw Materials under Extreme Conditions: A Review, *Materials*, Vol. 10(3), 285, https://doi.org/10.3390/ma10030285.

Gruchelski M., Gruchelski M. [2022], Impact of the war in the Ukraine on the food sector in Poland – preliminary forecasts, *Postępy Techniki Przetwórstwa Spożywczego*, nr 1, http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-62cd2124-3906-48ba-bc0e-c98fb09d9e1e.

Grzybek D. [2025], *Adam Krzyżanowski*, Seminarium PTE, https://www.youtube.com/watch?v=Dh8L0FMD1Ys.

GTAI [2024], Ukrainische Wirtschaft durchläuft grosse Umbrüche, https://www.gtai.de/de/trade/ukraine/wirtschaftsumfeld (dostęp 25.07.2024).

Guest C. [2024], The potential of AI in English language teaching. *Pearson*, https://www.pearson.com/languages/community/blogs/ais-potential-in-english-language-teaching-3-24.html (accessed March 5, 2024).

Guzik K., Galos K., Kot-Niewiadomska A., Eerola T., Eilu P., Carvalho J., Fernandez-Naranjo F.J., Arvidsson R., Arvanitidis N., Raaness A. [2021], Potential Benefits and Constraints of Development of Critical Raw Materials' Production in the EU: Analysis of Selected Case Studies, *Resources*, Vol. 10(7), 67, https://doi.org/10.3390/resources10070067.

Guzmán J.I., Karpunina A., Araya C., Faúndez P., Bocchetto M., Camacho R., Desormeaux D., Galaz J., Garcés I., Kracht W., Lagos G., Marshall I., Pérez V., Silva J., Toro I., Vial A., Wood A. [2023], Chile: On the road to global sustainable mining, *Resources Policy*, Vol. 83, 103686, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.103686.

GZ Media [2025], *About GZ*, http://www.gzvinyl.com/About-GZ/Summary.aspx#history (dostęp 5.02.2025).

Habegger B. [2010], Strategic foresight in public policy: reviewing the experiences of the UK. Singapore and the Netherlands. *Futures 42*, s. 49–58.

Habermann G. (Red.) [1999], *Das Maß des Menschlichen – Ein Wilhelm Röpke Brevier*, Thun: Ott Verlag, S. 122–127.

Habermann G. [2000], *Vision und Tat – Ein Ludwig Erhard Brevier*, Thun: Ott Verlag, S. 195.

Haidai O., Ruskykh V., Ulanova N., Prykhodko V., Cabana E.C., Dychkovskyi R., Howaniec N., Smolinski A. [2022], Mine Field Preparation and Coal Mining in Western Donbas: Energy Security of Ukraine – A Case Study, *Energies*, Vol. 15(13), article 13, https://doi.org/10.3390/en15134653.

Halpern, D. [2015], *Inside the Nudge Unit: how small changes can make a big difference* (Kindle ed.). WH Allen, https://www.amazon.com/Inside-Nudge-Unit-changes-difference-ebook/dp/B00TGIX6V2/ref=tmm_kin_swatch_0.

Han A., Ge J., Lei Y. [2015], An adjustment in regulation policies and its effects on market supply: Game analysis for China's rare earths, *Resources Policy*, Vol. 46, pp. 30–42, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2015.07.007.

Hanauer N., Walsh J., Cohen D. [2023], *Corporate Bullsh*t. Exposing the Lies and Half-Truths That Protect Profit, Power, and Wealth in America*, The New Press New York.

Handke C. [2012], Digital copying and the supply of sound recordings, *Information Economics and Policy*, Vol. 24(1).

Harris J. [2013], Green Keynesianism: Beyond Standard Growth Paradigms, *Global Development and Environment Institute Working Paper*, no. 13–02, pp. 1–19.

Hathaway O. [2024], International Law Goes to War in Ukraine, *Emory International Law Review*, Vol. 38, Issue 3, pp. 569–583, https://scholarlycommons.law.emory.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1332&context=eilr (access Dec 27).

Hayakawa S.I. [1939], *Language in thought and action*, George Allen And Unwin, https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.30957.

Hayek F.A. [1937], Economics and Knowledge, *Economica*, 4, pp. 33–54.

Hayek F.A. [1944/2006], *The Road to Serfdom*, Routledge, London and New York.

Hayek F.A. [1945], The Use of Knowledge in Society, *The American Economic Review*, Vol. 35(4), pp. 519–530.

Hayek F.A. [1978], Competition as a Discovery Procedure, in: F.A. Hayek (ed.), *New Studies in Philosophy, Politics, and Economics and the History of Ideas*, Chicago, University of Chicago Press, pp. 179–90.

Hayek F.A. [1988], *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism. Chicago: University of Chicago Press* (Paperback edition 1991).

Hayek F.A. [1989], The Pretence of Knowledge, *American Economic Review*, Vol. 79 (6), pp. 3–7.

Hayek F.A. [2008], *The Constitution of Liberty.* Reprint, London, New York: Routledge.

Hayek F.A. [2020], *Prawo, legislacja i wolność*, Wydawnictwo Aletheia.

Henley J. [2024a], They're drowning us in regulations: how Europe's furious farmers took on Brussels and won, *The Guardian*, February 10, https://www.theguardian.com/environment/2024/feb/10/theyre-drowning-us-in-regulations-how-europes-furious-farmers-took-on-brussels-and-won (access 5 September 2024).

Henley J. [2024b], Farmers clash with riot police in Brussels as EU agriculture leaders meet, The Guardian, February 26, https://www.theguardian.com/environment/2024/feb/26/farmers-protests-brussels-eu-agriculture-leaders-riot-police (access 5 September 2024).

Heraud J.A., Cuhls K. [1999], Current Foresight Activities in France, Spain and Italy. *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 60.

Heritage Foundation [2024], 2024 Index of Economic Freedom: World Economic Freedom Reaches a 23-Year Low; U.S. Economic Freedom Continues to Diminish, Press, February 26, https://www.heritage.org/press/2024-index-economic-freedom-world-economic-freedom-reaches-23-year-low-us-economic-freedom?ref=quillette.com (access 14 July 2024).

Hilary S. [2015], *The Contexts of Social Inclusion*. United Nations Department of Economic and Social Affairs. Working Pape, 144, http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2641272.

Hirschman A. [1944], *National Power and the Structure of Foreign Trade*, Berkeley: University of California Press.

Hobsbawm E. [2007], *Historiker und Ökonomen*, in: H. Matis, G. Senft, *Wie viel Geschichte braucht Ökonomie*, Wien: Gerhard Löcker, S. 28.

Hofman M. [2011], *Controlling kapitału intelektualnego – koncepcja rozwiązania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, http://repozytorium.ur.edu.pl/handle/item/7834.

Hofmann M., Hofmann H., Hagelüken C., Hool A. [2018], Critical raw materials: A perspective from the materials science community, *Sustainable Materials and Technologies*, Vol. 17, e00074, https://doi.org/10.1016/J.SUSMAT.2018.E00074.

Hoglund L., Holmgren M., Martensson M., Svardsten F. [2018], Strategic Management in the Public Sector: How Tools Enable and Constrain Strategy Making. International Public *Management Journal*, Vol. 21, Issue 5, doi.org/10.1080/10967494.2018.1427161.

Hokkinen M., Barner-Rasmussen W. [2023], *Refugees' language learning and career aspirations: An agentic lens*, Journal of International Management, Volume 29, Issue 5, https://doi.org/10.1016/j.intman.2023.101061.

Holcombe R.G. [2018], *Political Capitalism: How Economic and Political Power is Made and Maintained.* Cambridge: Cambridge University Press.

Holcombe, R.G. [2019], Transitional gains and rent extraction, *Public Choice*, Vol. 181 (1–2), pp. 127–139.

Hool A., Helbig C., Wierink G. [2024], Challenges and opportunities of the European Critical Raw Materials Act, *Mineral Economics*, Vol. 37(3), pp. 661–668, https://doi.org/10.1007/s13563-023-00394-y.

Hoorn D., Nieto J.V. [2023], *Designing for success: enhancing E-commerce purchase intention for online clothing reselling platforms*, Jonkoping University.

Hors M. [2002], *Die acht Sphären der Zukunft*, Sigma-Verlag, Wien.

Huisman J., Ciuta T., Mathieux F., Bobba S., Georgitzikis K., Pennington D. [2020], *RMIS, raw materials in the battery value chain: Final content for the Raw Materials Information System: strategic value chains: batteries section*, Publications Office, https://data.europa.eu/doi/10.2760/239710.

Hultberg N., Hoppe H.H., Rothbard M.N., Salerno J.T. [2004], *Jak zrujnować gospodarkę, czyli Keynes wiecznie żywy*, Fijor Publishing.

Hume D. [1975], *Badania dotyczące zasad moralności*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe (oryg. 1751).

Hume D. [2005], *Traktat o naturze ludzkiej*, Fundacja Aletheia (oryg. 1739–1740).

Hussain T., Hussain S. [2023], Predicting factors affecting business operations during pandemic COVID-19, *Kybernetes*, Vol. 53(4), pp. 1528–1544, https://doi.org/10.1108/K-06-2022-0889.

Ifo Institut [2024], *Mehr Netto vom Brutto vom Bürgergeld erhöht Beschäftigung*, https://www.ifo.de/pressemitteilung/2024-01-02/mehr-netto-vom-brutto-vom-buergergeld-erhoeht-beschaeftigung (access 27.10.2024).

IFPI [2025], Global Music Report 2025, https://globalmusicreport.ifpi.org (dostęp 15.05.2025).

IFRC [2013], *Accessing climate finance. An overview*. Geneva, https://www.ifrc.org/sites/default/files/2021-07/Accessing-climate-finance-–-An-overview.pdf (dostęp 15.08.2024).

Ikeda S. [1997], *Dynamics of the mixed economy: Toward a theory of Interventionism*, New York: Routledge.

Ikeda S. [2005], The dynamics of interventionism, in Klitgaard, P.K. (ed.) *Advances in Austrian economics*, Vol. 8 United Kingdom: Emerald Publishing Limited, p. 21–58.

Ikeda S. [2015], Dynamics of interventionism, in Boettke P.J., Coyne, C.J. (ed.), The Oxford Handbook of Austrian Economics Oxford: Oxford University Press, pp. 393 416.

IMF [2023], Global Financial Stability Report: Financial and Climate Policies for a High-Interest-Rate Era. Washington, DC, October, https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2023/10/10/global-financial-stability-report-october-2023 (dostęp 15.09.2024).

IMF [2024], *IMF Managing Director Kristalina Georgieva's Statement to the Financial Community on Ukraine*, https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/08/09/pr24304-ukraine-imf-md-statement-members-financial-community (dostęp 23.12.2024).

Impact of Ukraine war on global shopping [2024], https://commercial.allianz.com/news-and-insights/expert-risk-articles/shipping-safety-22-ukraine-war.html.

Impacts of Russia's war of aggression against Ukraine on the shipping and shipbuilding markets, OECD, 10 November 2023.

Inkinen H. [2015], Review of empirical research on intellectual capital and firm performance, *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 16(3), pp. 518–565, https://doi.org/10.1108/JIC-01-2015-0002.

Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung (IAB) [2023], *Evaluation der Bürgergeld-Reform*, https://iab.de/das-iab/projekte/evaluation-der-buergergeld-reform/ (access 27.10.2024).

Instytut Rozwoju Myśli Ekologicznej [2018], *Gospodarka Zrównoważona Ekologicznie*, https://irme.pl/gospodarka-zrownowazona-ekologicznie (dostęp 23.05.2022).

International Organization for Migration (IOM) [2023], DTM Ukraina – Zvit pro sytuatsiiu z vnutrishnim peremishchenniam – Zahalne opytuvannia naselennia Raund 13 (11 travnia – 14 chervnia 2023), July 25, [Ukraine – Report on the situation of internal displacement – General population survey Round 13 (May 11 – June 14, 2023)], https://dtm.

iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-situaciyu-z-vnutrishnim-peremischennyam-zagalne-opituvannya-naselennya?close=true (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Ivashchenko O. [2002], Robota y praktyky trudovoi zainiatosti v suspilstvi, shcho transformuietsia: u poshuku novykh standartiv [Work and employment practices in a transforming society: in search of new standards]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 2, pp. 160–165 [in Ukrainian].

James H. [2024], Ukraina – odbudowa czego?, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa w dobie transformacji energetycznej w Unii Europejskiej i Ukrainie*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, s. 211–221.

James M. [2023], Economic Sanctions in Response to Interstate Aggression in the First Year of Full Scale War in Ukraine, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa – Ordoliberalizm a nieład współczesnego świata*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Fundacja Konrada Adenauera, s. 197–210.

James M. [2024], Czy sankcje gospodarcze działają? Dwa lata od nałożenia międzynarodowych sankcji na rosyjską gospodarkę w celu powstrzymania rosyjskiej agresji na Ukrainie, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa w dobie transformacji energetycznej w Unii Europejskiej i Ukrainie*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, s. 257–272, https://doi.org/10.52335/9788365269478.

Janošević S., Dženopoljac V. [2013], Intellectual capital and financial performance in Serbia, *Knowledge and Process Management*, Vol. 20(1), pp. 1–11, https://doi.org/10.1002/kpm.

Jarmołowicz W., Szarzec K. [2010], Liberalizm a interwencjonizm wobec rynku pracy, przypadek Polski jako kraju transformującego się, *Ekonomia i Prawo*, t. 6, s. 303–315.

Jarugowa A., Fijałkowska J. [2002], *Rachunkowość i zarządzanie kapitałem intelektualnym*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, https://www.ksiazki24h.pl/wiecej.php.

Jasińska K. [2015], Big data – wielkie perspektywy i wielkie problemy, w: J. Gajewski, W. Paprocki, J. Pieriegud (red.), *Megatrendy i ich wpływ na rozwój sektorów infrastrukturalnych*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową – Gdańska Akademia Bankowa.

Jessop B. [2002], *The future of the capitalist state*, Cambridge: Polity Press.

Jędruszczak H. [1971], Historia i przyszłość, *Kwartalnik Historyczny*, nr 3.

Joerges Ch., Rödl F. [2004], „Social Market Economy" as Europe's Social Model?, *EUI Working Paper LAW*, no. 8/2004, Badia Fiesolana, San Domenico (FI), Italy: European University Institute, https://cadmus.eui.eu/.

Johanson J., Vahlne J.E. [1990], The Mechanism of Internationalisation, *International Marketing Review*, Vol. 7(4).

Johnsen A. [2016], Strategic Planning and Management in Local Government in Norway: Status after Three Decades. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 39, Issue 4, s. 333–365.

Johnson C.A., Clavijo A., Lorca M., Andrade M.O. [2024], Bringing the state back in the lithium triangle: An institutional analysis of resource nationalism in Chile, Argentina, and Bolivia, *The Extractive Industries and Society*, Vol. 20, 101534, https://doi.org/10.1016/j.exis.2024.101534.

Johnson S., Kaufmann D., Shleifer A. [1998], The Unofficial Economy in Transition, *Brookings Papers on Economic Activity*, 2:159-239.

Jurczuk A., Moszyński M., Pysz P. [2024], Socio-ecological Market Economy: A research approach, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa w dobie transformacji energetycznej w Unii Europejskiej i Ukrainie*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, s. 40–49, https://doi.org/10.52335/9788365269478.

Kaczmarek J. [2017], Rozwój, efektywność i wartość przedsiębiorstwa – koniunkcja celów, działań i miar oceny, w: R. Borowiecki, A. Jaki (red.), *Przedsiębiorstwo w gospodarce*

rynkowej. Transformacja – rozwój – zarządzanie, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Kahneman D. [2011], *Thinking, fast and slow* (Kindle ed.). Farrar, Straus and Giroux, https://www.amazon.com/Thinking-Fast-Slow-Daniel-Kahneman-ebook/dp/B00555X8OA.

Kalantzakos S. [2020], The Race for Critical Minerals in an Era of Geopolitical Realignments, *The International Spectator*, Vol. 55(3), s. 1–16.

Kaldor N. [1970], The Case for Regional Policies, *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 17(4).

Kalecki M. [1963], *Zarys teorii wzrostu gospodarki socjalistycznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Kamińska K. [2018], *Ordoliberalizm i keynesizm – dwie sprzeczne koncepcje w polityce gospodarczej powojennych Niemiec*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

Kamiński A.Z., Kamiński B. [2015], *Siły motoryczne rozwoju społeczno-gospodarczego: refleksje na kanwie koncepcji Acemoglu-Robinsona*, „Kultura i Społeczeństwo", nr 4.

Kamiński A.Z., Kamiński B. [2023], *Świat na krawędzi. Czy ustrój liberalno-konstytucyjny sprosta wyzwaniom współczesności?*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Kraków–Warszawa.

Kampourakis I. [2024], *Unpacking the Critical Raw Materials Act*, https://doi.org/10.59704/1094d5793279f771.

Karpiński A. [2020], *Atrakcyjność dziedzin przemysłu w procesie rozwoju kraju i Mazowsza dawniej i dziś*, Mazowsze Studia Regionalne, nr 32.

Kasiewicz S., Kicińska M., Rogowski W. [2006], *Kapitał intelektualny. Spojrzenie z perspektywy interesariuszy*. Oficyna Ekonomiczna, https://ksiegarnia.pwn.pl/Kapital-intelektualny-Spojrzenie-z-perspektywy-interesariuszy,68481686,p.html.

Keynes J.M. [1936], *The general theory of employment, interest and money*. London: Macmillan. Reprinted in Collected Writings, Vol. VII. New York: St. Martin's Press, 1973.

Keynes J.M. [2003], *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Keynes J.M. [2023], *Ekonomiczne perspektywy dla naszych wnuków*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.

Kikowska A., Nowak A., Różalska M. [2019], *[Z]użyte ubrania*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, https://www.scribd.com/document/708608069/Z-uz-yte-ubrania (dostęp 19.01.2024).

Kim R.Y. [2020], The Impact of COVID-19 on Consumers: Preparing for Digital Sales, *IEEE Engineering Management Review*, Vol. 48(3), pp. 212–218, https://doi.org/10.1109/EMR.2020.2990115.

Kindleberger C., Aliber R.Z. [2015], *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises algrave*. Macmillan UK.

Kirnos I.O. (Кірнос І.О.) [2013], Foresight jako narzędzie planowania strategicznego państwa (Форсайт як інструмент державного стратегічного планування). Innowacyjna gospodarka (*Інноваційна економіка*), № 6, s. 31–37.

Kirsch G. (Red.) [1982], *Jenseits von Markt und Macht. Eine Ordnung für den Menschen*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, S. 23.

Kirzner I. [1978/1985], The perils of regulation: A Market-Process Approach, in Kirzner I. (ed.), *Discovery and the capitalist process*, Chicago: University of Chicago Press, pp. 119–149.

Klass B. [2024], *Fluke: chance, chaos, and why everything we do matters* (Kindle ed.). Scribner, https://www.amazon.com/Fluke-Chance-Chaos-Everything-Matters-ebook/dp/B0C7RPB2SX.

Kleer J. [2013], Globalne zagrożenia rozwoju (koncept teoretyczny i obszary badawcze), w: E. Mączyńska, J.J. Michałek, J. Niżnik (red.), *Kryzysy systemowe*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus" PAN.

Kleer J. [2019], Rozwój a system kulturowy, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, nr 59.

Kleer J. [2021], *Ekonomiczne i społeczne skutki przesileń cywilizacyjnych*, INE PAN, Warszawa.

Kłosiński K. [2007], Megatrendy cywilizacyjne a konkurencyjność, *Roczniki Nauk Społecznych*, t. XXXV, zeszyt 3.

Knowles J., Ettenson R., Lynch P., Dollens J. [2020], Growth Opportunities for Brands During the COVID-19 Crisis, *MIT Sloan Management Review*, Vol. 61(4), pp. 2–6.

Knuth S. [2014], *Seeing green: Speculative urbanism in the green economy*, Dissertation: University of California, Berkeley.

Koese M., Blanco C.F., Breeman G., Vijver M.G. [2022], Towards a more resource-efficient solar future in the EU: An actor-centered approach. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, Vol. 45, pp. 36–51, https://doi.org/10.1016/j.eist.2022.09.001.

Koese M., Parzer M., Sprecher B., Kleijn R. [2025], Self-sufficiency of the European Union in critical raw materials for E-mobility, *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 212, 108009, https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2024.108009.

Kołodko G.W. [2000], *From Shock to Therapy: The Political Economy of Postsocialist Transformation*, Oxford University Press.

Kołodko G.W. [2021], Merytokracja demokratyczna i autokratyczna a rozwój gospodarczy, *Studia Socjologiczno-Polityczne*, Seria nowa, nr 1(14).

Kołodko G.W. [2009], *Wielka transformacja 1989–2009. Czy mogło być lepiej, czy lepiej będzie?*, w: G.W. Kołodko, J. Tomkiewicz (red.), *20 lat transformacji. Osiągnięcia, problemy, perspektywy*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

Komisja Europejska [2024], *Ukraine 2024 Report*, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf (dostęp 19.01.2024).

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku (Dz.U. nr 33, poz. 232).

Kornai J. [1985], *Niedobór w gospodarce*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Koszewska M. [2022], *Przedsiębiorstwa hybrydowe w obliczu zmian i zachowań konsumentów na rynku mody*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.

Kotler P., Caslione J.A. [2013], *Chaos. Zarządzanie i marketing w erze turbulencji*, MT Biznes.

Kowalik T. [2007], *Polska transformacja a nurty liberalne*, Materiały z VII Kongresu Ekonomistów Polskich, Warszawa: PTE, http://www.pte.pl/pliki/0/247/Sesja_plenarna_29_listopada.pdf (dostęp 12.12.2024).

Kramar N. [2024], Ukrainian PhD students' attitudes toward AI language processing tools in the context of English for academic purposes. *Advanced Education*, 12(24), pp. 41–57, https://doi.org/10.20535/2410-8286.305061.

Krawczyk R. (red.) [1981], *Reforma gospodarcza: propozycje – tendencje – kierunki dyskusji*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Kretschmer T., Peukert C. [2014], *Video Killed the Radio Star? Online Music Videos and Digital Music Sales*, Centre for Economic Performance, LSE, CEP Discussion Papers, no. 1265, http://eprints.lse.ac.uk/60276/1/dp1265.pdf (access 27 May, 2020).

Krueger A.O. [1974], The political economy of the rent-seeking society, *American Economic Review*, Vol. 64 (3), pp. 291–303.

Krugman P. [2019], Capitalism, Socialism, and Unfreedom, *The New York Times*, August 26, https://www.nytimes.com/2018/08/26/opinion/capitalism-socialism-and-unfreedom.html (accessed 15 September 2023).

Kruhlov V., Tereshchenko D. [2023], State policy for the human capital recovery in Ukraine in the post-war period. *Educational Analytics of Ukraine,* 2, pp. 21–33, https://doi.org/10.32987/2617-8532-2023-2-21-33 [in Ukrainian].

Krząstek A. [2022], *Startup narzędziem zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw sektora odzieżowego w Polsce*, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

Kudera E. [2015], Koncepcje społecznej gospodarki rynkowej, *Przegląd Prawa i Administracji*, t. CII.

Kuhn B. [2024], Kritische Rohstoffe: Wie die EU ihre China-Abhängigkeit senken will, *Wirtschaftsdienst*, Vol. 104(7), pp. 490–496, https://doi.org/10.2478/wd-2024-0126.

Kukliński A. [2011a], *Kryzys wspólnoty atlantyckiej XXI wieku*, https://archiwum.pte.pl/pliki/2/11/Artykul_AKuklinski.pdf.

Kukliński A. [2011b], *Od gospodarki opartej na wiedzy do gospodarki opartej na mądrości. Na spotkanie z enigmą XXI wieku*, „Biuletyn PTE", nr 2.

Kulińska-Sadłocha E. [2023], Ramy regulacyjne Unii Europejskiej dla zrównoważonego finansowania: implikacje dla banków, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa – Ordoloberalizm a nieład współczesnego świata*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, s. 137–148.

Kumankov A. [2024], Fighting the War Against Ukraine is a Crime, Meduza.io, September 28, 2022, Fighting in the war against Ukraine is a crime. Why Russians have a moral duty to evade the draft (access Dec 22).

Kupriianova L., Kupriianova D. [2024], Basic stages of integration and social inclusion of migrants, refugees and forcibly displaced persons: stage 3 „acceptance and stability". *Scientific Collection „InterConf+"*, 44(197), pp. 160–176, https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2024.016.

Kvasha T.K. (Кваша Т.К.) [2010], Wybór priorytetowych obszarów rozwoju naukowo-technologicznego z wykorzystaniem foresightu (Вибір пріоритетних напрямків науково-технологічного розвитку з використанням форсайту). *Problemy rozwoju społeczeństwa informacyjnego* (*Проблеми розвитку інформаційного суспільства*): materiały II Międzynarodowego Forum (матеріали II Міжнародного форуму). UkrINTEI, Kijów (УкрІНТЕІ, Київ), Cz. II, s. 78–82.

Kvitka S.A. (Квітка С.А.) [2016], Foresight jako technologia projektowania przyszłości: najnowsze mechanizmy interakcji władz publicznych, biznesu i społeczeństwa obywatelskiego (Форсайт як технологія проектування майбутнього: новітні механізми взаємодії публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства). Aspekty administracji publicznej (*Аспекти публічного управління*), № 8, s. 5–15.

Kyiv International Institute of Sociology [2022], Only half of Ukrainians plan the future of their children in Ukraine in case of saving a military threat, https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1118&page=12 (access: 28.08.2024).

Kyzym M.O. (Кизим М.О.), Matiushenko I.Yu. (Матюшенко І.Ю.), Shostak I.V. (Шостак І.В.), Danova M.O. (Данова М.О.) [2015], *Foresightowo-prognozujące priorytetowe obszary rozwoju nanotechnologii i nanomateriałów w krajach świata i na Ukrainie. Monografia* (*Форсайт-прогнозування пріоритетних напрямів розвитку нанотехнологій і наноматеріалів у країнах світу й Україні. Монографія*). PH „Inzhek" (ВД «ІНЖЕК»), Kharkiv (Харків), 272 s.

Lane T.D., Ossowski R., Sundakov A. [1994], Shortages Under Free Prices: The Case of Ukraine in 1992, *IMF Working Papers*, no. 1994 (010), https://doi.org/10.5089/9781451926606.001.

Language Magazine [2023], The importance of artificial intelligence in education for all students. *Language Magazine*, https://www.languagemagazine.com/ (accessed May 31, 2023).

Lavreniuk V., Polishchuk Y., Kornyliuk A., Horbov V., Ivashchenko A. [2023], Government response on russian war in Ukraine: Relocating business, *Problems and Perspectives in Management*, Vol. 21(4), pp. 556–576, https://doi.org/10.21511/ppm.21(4).2023.42.

Lebedeva L., Moskalenko O. [2021], Impact of the COVID-19 pandemic on the industrial sector: implications for economic policy, *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 7(5), article 5, https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-5-114-122.

Legates D. [2024a], Why Don't You Learn of Climate Realism from Science Journals or Mainstream Media, in Beisner C., Legates, D.R. (ed.). *Climate and Energy: The Case for Realism*, Washington, D.C.: Regnery Publishing, pp. 21–25.

Legates D. [2024b], The History and Politics of „Climate Change", in: Beisner C., Legates D.R. (ed.). *Climate and Energy: The Case for Realism*, Washington, D.C.: Regnery Publishing, pp. 40–81.

Legiędź T. [2023], Zielony keynesizm, czyli jak sfinansować zielone inwestycje, *Zielone finanse*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus" przy Prezydium PAN, s. 25–39.

Lehmann M., Arici G., Boger S., Martinez-Pardo C., Krueger F., Schneider M., Carrière-Pradal B., Schou D., Blankschøn T., Siim D. [2019], *Pulse of the Fashion Industry 2019*, Global Fashion Agenda.

Letkiewicz A, Suchanek M. [2014], *Optymalna alokacja zasobów w systemach gospodarczych i gospodarujących*, PTE Oddział w Gdańsku.

Lewicka E., Guzik K., Galos K. [2021], On the Possibilities of Critical Raw Materials Production from the EU's Primary Sources, *Resources*, Vol. 10(5), https://doi.org/10.3390/resources10050050.

Lewin K. [1936], *Principles of topological psychology* (first ed.). McGraw-Hill, https://ia800500.us.archive.org/35/items/LEWINKurt.PrinciplesOfTopologicalPsychology_201605/LEWIN, Kurt. Principles of Topological Psychology.pdf.

Libanova E., Balanda A. [2000], Nezareiestrovana zainiatist v Ukraini: formuvannia i mozhlyvosti derzhavnoho rehuliuvannia [Unregistered employment in Ukraine: formation and possibilities of state regulation]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of work*, 4, 3–8 [in Ukrainian].

Libanova E., Pozniak O., Tsymbal O. [2022], Scale and Consequences of Forced Migration of the Population of Ukraine as a Result of Armed Aggression of the Russian Federation. *Demography and Social Economy*, 2(48), pp. 37–57, https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037 [in Ukrainian].

Liczba ludności Ukrainy od 1991 roku spadła o 20 mln, https://www.bing.com/search (dostęp 25.07.2024).

Liechtenstein M. von [2024], How to stop Europe's downward spiral, GIS Comment, January 16, https://www.gisreportsonline.com/r/germany-protestts/ (access 4 May 2024).

Liga Narodów: polski przekład oraz francuski i angielski – teksty Paktu (wraz z uchwalonymi przez Zgromadzenie poprawkami), https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/29407/edition/43871/content?&meta-lang=pl.

Lindstorm M. [2016], *Small data: the tiny clues that uncover huge trends* (Kindle ed.). St.Martin's Press, https://www.amazon.com/Small-Data-Clues-Uncover-Trends-ebook/dp/B013UWFMBG/ref=tmm_kin_swatch_0.

Lipiński E. [1981], *Problemy, pytania, wątpliwości. Z warsztatu ekonomisty*, Warszawa, PWE.

Lityńska A. [1988], *Krakowscy twórcy polskiej myśli ekonomicznej. Adam Krzyżanowski – wybitny ekonomista krakowski*, PTE Oddział Kraków, Stowarzyszenie Pax Oddział Kraków.

Lo F.-Y., Liao P.-C. [2021], Rethinking financial performance and corporate sustainability: Perspectives on resources and strategies, *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 162, 120346, https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120346.

Lupak R. (Лупак Р.), Miziuk B. (Мізюк Б.), Zaychenko V. (Зайченко В.), Kunytska-Iliash M. (Куницька-Ілаш М.), Vasyltsiv T. (Васильців Т.) [2022], Procesy migracyjne i rozwój społeczno-gospodarczy: wzajemne oddziaływania i polityka regulacyjna (Міграційні процеси та соціально-економічний розвиток: взаємовпливи та регуляторна політика). *Gospodarka rolna i surowcowa* (*Аграрна та ресурсна економіка*), № 8(1), s. 70–88.

Łukawer E. [2008], O tych z najwyższej półki, PTE Oddział Kraków.

Ma Chi J.W., Wang J. [2022], Limits to Growth author: China a leader in climate change response, *China Daily*, November 3, https://www.chinadaily.com.cn/a/202211/03/WS63631192a310fd2b29e7fff2.html (access 5 September 2024).

MacArthur E. [2017], *Foundation a new textiles economy: Redesigning fashion's future*, London, UK.

Mackenzie A., Ball A.S., Virdee S.R. [2015], *Ekologia. Krótkie wykłady*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Macknik S.L., Conde S.M., Blakeslee S. [2010], *Sleights of mind: what the neuroscience of magic reveals about our everyday deceptions* (Kindle ed.). Henry Holt, https://www.amazon.com/Sleights-Mind-Neuroscience-Everyday-Deceptions-ebook/dp/B003ZDNZYM.

Madsbjerg C., Rasmussen M.K. [2014], *The Moment of Clarity: using the human sciences to solve toughest business problems* (Kindle ed.). Harvard Business Review Press, https://www.amazon.com/Moment-Clarity-Sciences-Toughest-Business-ebook/dp/B00HKZGKB6/ref=tmm_kin_swatch_0.

Maidanik I. [2024], Some Regional Peculiarities of Forced Migration from Ukraine: the Capital and Other Regions. *Demography and Social Economy*, 2(56), pp. 44–61, https://doi.org/10.15407/dse2024.02.044 [in Ukrainian].

Maltby T. [2015], Between Amity, Enmity and Europeanisation: EU Energy Security Policy and the Example of Bulgaria's Russian Energy Dependence, *Europe-Asia Studies*, Vol. 67(5), pp. 809–830, https://doi.org/10.1080/09668136.2015.1046817.

Małachowski K. [2019], *Gospodarka a środowisko i ekologia*, Wydawnictwo CeDeWu.

Mancheri N.A. [2015], World trade in rare earths, Chinese export restrictions, and implications, *Resources Policy*, Vol. 46, pp. 262–271, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2015.10.009.

Mancini L., Benini L., Sala S. [2018], Characterization of raw materials based on supply risk indicators for Europe, *The International Journal of Life Cycle Assessment*, Vol. 23(3), pp. 726–738, https://doi.org/10.1007/s11367-016-1137-2.

Mancini L., Sala S. [2018], Social impact assessment in the mining sector: Review and comparison of indicators frameworks, *Resources Policy*, Vol. 57, pp. 98–111, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2018.02.002.

Mandal S. [2018], Influence of human capital on healthcare agility and healthcare supply chain performance. *Journal of Business & Industrial Marketing*, Vol. 33(7), pp. 1012–1026, https://doi.org/10.1108/JBIM-06-2017-0141.

Mandeville B. [1957], *Bajka o pszczołach*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Mandziuk R., Nawara P., Ossowska J. [2016], Inwestycje rzeczowe przedsiębiorstw, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, nr 1(79).

Manikowski A., Tarapata Z. [2001], *Ocena projektów gospodarczych. Modele i metody*, cz. 1, Difin.

Mann G. [2015], Poverty in the midst of plenty: Unemployment, liquidity, and Keynes's scarcity theory of capital, *Critical Historical Studies*, Vol. 2(1), pp. 45–83.

Marchamalo J., Sotelo J., Carrilho D. [2022], ERA-MIN: A Decade since the Inception of the EU Led Effort to Support the International Raw Materials Research Community (presented at International Conference on Raw Materials and Circular Economy), *Materials Proceedings*, Vol. 5, Issue 1, https://doi.org/10.3390/materproc2021005110.

Marczak Ł. [2021], *Zasada zrównoważonego rozwoju*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II.

Martin B.R. [1995], Foresight in science and technology. *Technology Analysis & Strategic Management*, Vol. 7, № 2, s. 139–168.

Massari S., Ruberti M. [2013], Rare earth elements as critical raw materials: Focus on international markets and future strategies, *Resources Policy*, Vol. 38(1), pp. 36–43, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2012.07.001.

Masztalski R. [2010], *Homo naturalis. Człowiek, przyroda, przestrzeń w myśl rozwoju zrównoważonego*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.

Matuszak S. [2024], *Ukraine: another difficult wartime budget*, 25.11, https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2024-11-25/ukraine-another-difficult-wartime-budget (dostęp 20.12.2024).

Matuszak S., *Słabnący eksport: handel zagraniczny Ukrainy w drugim roku wojny*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-01-22/slabnacy-eksport-handel-zagraniczny-ukrainy-w-drugim-roku-wojny, Ośrodek Studiów Wschodnich.

Matyjaszek M., Wodarski K., Krzemień A., Escanciano García-Miranda C., Suárez Sánchez A. [2018], Coking coal mining investment: Boosting European Union's raw materials initiative, *Resources Policy*, Vol. 57, pp. 88–97, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2018.01.012.

Maza C. [2019], Far-Right Climate Denial Is Growing in Europe, *The New Republic*, November 11, https://newrepublic.com/article/155669/far-right-climate-denial-growing-europe (access 5 September 2024).

Mazur E. [2004], *Środowisko przyrodnicze. Zagrożenia, ochrona i kształtowanie*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Mazurkiewicz P. [2024], *Używane króluje w sieci, teraz już pod nadzorem fiskusa*, https://www.rp.pl/handel/art41019551-uzywane-kroluje-w-sieci-teraz-juz-pod-nadzorem-fiskusa (dostęp 30.08.2024).

Mączyńska E. [2018], Ordoliberalizm i Społeczna Gospodarka Rynkowa jako podstawa inkluzywnego systemu społeczno-gospodarczego, w: E. Mączyńska, P. Pysz (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa: Polska i integracja europejska*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, s. 163–179.

Mączyńska E. [2024a], *Ordoliberalizm i Społeczna Gospodarka Rynkowa – antyentropijny potencjał. Schronienie przed burzą*, w: Mączyńska E., Pysz P., Urbaniec M. (red.) *Społeczna Gospodarka Rynkowa w dobie transformacji energetycznej w Unii Europejskiej i Ukrainie*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, https://doi.org/10.52335/9788365269478.

Mączyńska E. [2024b], Grzegorz W. Kołodko i nowa szkoła ekonomii. Ekonomia kontekstualna, w: *Gospodarka, polityka, społeczeństwo. O praktycznej teorii Grzegorza W. Kołodko*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Mączyńska E. [2024c], *Ordo znaczy ład*, https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art41177011-elzbieta-maczynska-ordo-znaczy-lad (dostęp 10.10.2024).

Mączyńska E. [2025], *Gospodarka i system społeczny. Aspekty instytucjonalne*, Biuletyn PTE, nr 1.

Mączyńska E., Pysz P. [2020], Po co nam w XXI wieku Społeczna Gospodarka Rynkowa?, w: B. Fiedor, M. Gorynia, E. Mączyńska (red.), *Nauki ekonomiczne i wyzwania współczesności. Fundamentalne problemy w teorii i praktyce*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.

Mączyńska E., Pysz P., Urbaniec M. (red.) [2023], *Społeczna Gospodarka Rynkowa – Ordoliberalizm a nieład współczesnego świata*, „Biblioteka Myśli Ekonomicznej", Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.

Mchugh M., Challinor A. [2011], *Improving immigrants' employment prospects through work-focused language instruction*, Migration Policy Institute, Washington, DC.

Mediendienst Integration [2024], *Total number of officially counted refugees from Ukraine in Germany 2024* [Graph], in Statista, https://www.statista.com/statistics/1333488/refugees-ukraine-germany (access 27.10.2024).

Mensah J., Ricart S., Casadevall S. [2019], Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, № 5:1. DOI: 10.1080/23311886.2019.1653531.

MFiPR [2024], *KRK 2050. Koncepcja rozwoju kraju*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/zapoznaj-sie-z-projektem-krk-2050 (dostęp 16.07.2025).

Michalak D., Rosiek K., Szyja P. [2020], *Gospodarka niskoemisyjna gospodarka cyrkularna zielona gospodarka. Uwarunkowania i wzajemne powiązania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Michałowski A. [2007], *Informacja w ekosystemach*, Ekopress.

Michałowski A. [2009], Gospodarcze znaczenie informacji w ekosystemach, *Nauka i Gospodarka*, nr 1.

Michno A. [2018], Second hand – rzecz między starym a nowym życiem, *Prace Kulturoznawcze*, nr 22, Uniwersytet Wrocławski.

Milbradt G. [2023], Wirtschaftliche und energiepolitische Folgen des russischen Krieges Gegen die Ukraine für Deutschland, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa – Ordoliberalizm a nieład współczesnego świata*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Fundacja Konrada Adenauera, s. 179–197.

Miltimore J. [2023], What Americans Can Learn From Argentina's Collapsing Economy-and Javier Milei's Stunning Victory, Foundation for Economic Education, November 29, https://fee.org/articles/what-americans-can-learn-from-argentina-s-collapsing-economy-and-javier-milei-s-stunning-victory/ (access 5 September 2024).

Miltimore J. [2024], Did Javier Milei Just Lift Argentina Out of Recession? American Institute for Economic Research, August 6, https://www.aier.org/article/did-javier-milei-just-lift-argentina-out-of-recession/ (access 5 September 2024).

Mincer J. [1958], Investment in human capital and personal income distribution. *Journal of political economy*, Vol. 66(4), s. 281–302, https://doi.org/10.1108/JMTM-08-2019-0309.

Ministry of Social Policy of Ukraine [2024], Internally displaced persons https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Mises L. von [1940/1998], *Interventionism: An Economic Analysis*. Irvington-on-Hudson, New York: Foundation for Economic Education.

Mises L. von [1949/1998], *Human Action. A Treatise on Economics*, The Scholar's Edition, Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute.

Mises L. von [1950/2018], *The Middle of the Road Leads to Socialism*, Auburn, Ala: Mises Institute, https://mises.org/library/book/middle-road-leads-socialism (access 5 September 2024).

Mises L. von [1976/1996], *A Critique of interventionism: inquiries into present day economic policy and ideology.* Revised English translation of the 1976 German new edition by Hans F. Sennholz. Irvington-on-Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1996. Available at https://mises.org/etexts/mises/critique/critique.pdf (access 3 March 2024).

Misiołek A., Kowal E., Kucińska-Landwójtowicz A. [2014], *Ekologia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Mitchell D.J. [2019], Don't Confuse Argentina's Right-Wing Statism with Economic Freedom, Foundation for Economic Education, May 16, https://fee.org/articles/dont-confuse-argentinas-right-wing-statism-with-economic-freedom/ (access 5 September 2024).

Mitchell T. [2011], *Carbon democracy*, London: Verso.

Mizerska D. [2024], *Allegro podsumowuje wyniki za 2023 rok*, NowyMarketing, https://nowymarketing.pl/allegro-podsumowuje-wyniki-za-2023-rok/ (dostęp 15.08.2024).

Moggridge D. [1973], *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, London, Macmillan and Cambridge University Press.

Moll B. [2023], Russia's energy weapon fails to fire as required, *Financial Times*, January 16, https://www.ft.com/content/ea48a356-9e8d-4dfe-b3f1-10ee5b7fd9a4 (access Dec 21, 2024).

Moreau F. [2013], The Disruptive Nature of Digitization: The Case of the Recorded Music Industry, *International Journal of Arts Management*, Vol. 15(2).

Morris J.W. [2014], Artists as Entrepreneurs, Fans as Workers, *Popular Music and Society*, Vol. 37.

Moszyński M. [2015], *Zasady liberalnego ładu gospodarczego – uniwersalizm czy specyficzność?*, w: B. Fiedor (red.), *Nauki ekonomiczne – stylizowane fakty a wyzwania współczesności*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, s. 190–202.

Moszyński M. [2016], Niemiecki model Społecznej Gospodarki Rynkowej – perspektywa rynku pracy, WN UMK, Toruń, s. 39.

Moszyński M. [2018], Ordoliberalizm a dylematy współczesnej polityki makroekonomicznej, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego*, nr 2(81), s. 45–55.

Moszyński M. [2023], Ład i nieład w gospodarce światowej, w: Mączyńska E., Pysz P., Urbaniec M. (red.), Społeczna Gospodarka Rynkowa – Ordoliberalizm a nieład współczesnego świata, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne & Fundacja Konrada Adenauera, Przedstawicielstwo w Polsce, Warszawa.

Mroziewski M. [2008], *Kapitał intelektualny współczesnego przedsiębiorstwa. Koncepcje, metody wartościowania i warunki jego rozwoju*, Difin.

Myrdal G. [1957], *Rich Lands and Poor*, New York: Harper and Brothers.

Naida Yu., Tkachenko L. [2014], Standarty hromadsko aktyvnoi shkoly: sotsialna inkliuziia: [Standards of socially active school: social inclusion] edited by Danylenko L., Kyiv: LTD „Vidavnichij Dim „Pleyadi" [in Ukrainian].

Naidu S., Rodrik D., Zucman G. [2019], Economics After Neoliberalism. *Boston Review*, February 15, http://bostonreview.net/forum/suresh-naidu-dani-rodrik-gabriel-zucman-economics-after-neoliberalism (access 4 October 2023).

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej [2024], Informacje o NFOŚiGW w tekście łatwym do czytania, https://www.gov.pl/web/nfosigw/informacje-o-nfosigw-w-tekscie-latwym-do-czytania (dostęp 21.03.2024).

Nassar N.T., Shojaeddini E., Alonso E., Jaskula B., Tolcin A. [2024], *Quantifying Potential Effects of China's Gallium and Germanium Export Restrictions on the U.S. Economy (Open-File Report)*, USGS.

National Immigration Forum [2024], *English Language Programs Help Immigrants Prepare for Jobs*, https://immigrationforum.org/article/english-language-programs-help-immigrants-prepare-jobs (access 27.10.2024).

Nazarenko S.O. (Назаренко С.О.), Suvorova S.G. (Суворова С.Г.) [2024], Studium kapitału ludzkiego w warunkach integracji europejskiej Ukrainy (Дослідження людського капіталу в умовах євроінтеграції України). *Efektywna ekonomia* (*Ефективна економіка*), № 3, https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.3.44.

Nguyen G.D., Dejean S., Moreau F. [2014], On the complementarity between online and offline music consumption: the case of free streaming, *Journal of Cultural Economics*, Vol. 38(4).

Nickerson J., Argyres N. [2018], Strategizing Before Strategic Decision Making. *Strategy Science*, Vol. 3(4), s. 592–605, https://doi.org/10.1287/stsc.2018.0066.

Niinimäki K., Peters G., Dahlbo H., Perry P., Rissanen T., Gwilt A. [2020], The environmental price of fast fashion, *Nature Reviews Earth & Environment*, Vol. 1(4), s. 189–200.

Nita B. [2013], Wycena kapitału intelektualnego w raportach menedżerskich, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, nr 60, s. 641–651.

Norman D. [2013], *The Design of Everyday Things: revised and expanded Edition* (Kindle ed.). Basic Books, https://www.amazon.com/Design-Everyday-Things-Revised-Expanded--ebook/dp/B06XCCZJ4L/ref=tmm_kin_swatch_0.

North D.C. [1988], Ideology and Political/Economic Institutions, *Cato Journal*,Vol. 8(1), pp. 15–28.

North D.C. [1994], Economic Performance through Time. Nobel Prize Lecture. *The American Economic Review*, Vol. 84 (3), pp. 359–368.

Novikova O. (Новікова О.), Zaloznova Yu. (Залознова Ю.), Azmuk N. (Азьмук Н.) [2022], Odbudowa kapitału ludzkiego w okresie powojennym z wykorzystaniem dobrodziejstw cyfryzacji (Відновлення людського капіталу у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації). Dziennik Gospodarki Europejskiej (*Журнал Європейської економіки*), Tom 21, № 4(83), s. 407–426.

Nowakowska A. [2023], *Cyrkularność – wyzwanie dla branży odzieżowej. Moda na ubrania z drugiego obiegu na szczęście rośnie*, green.news.pl, https://www.green-news.pl/3304--cyrkularnosc-wyzwanie-dla-branzy-mody (dostęp 20.06.2024).

Oberholzer-Gee F., Strumpf K. [2007], The Effect of File Sharing on Record Sales: An Empirical Analysis, *Journal of Political Economy*, Vol. 115, no. 1.

Oberholzer-Gee F., Strumpf K. [2016], The effect of file sharing on record sales, revisited, *Information Economics and Policy*, Vol. 37, pp. 61–66.

O'Donnell G.A [1973], Modernization and bureaucratic-authoritarianism: Studies in South American politics. Berkeley: Institute of International Studies. University of California Press.

OECD [2023], *Four Year Ukraine Program Announcements*, https://www.oecd.org/en/countries/ukraine.html, accessed Dec 12, 2024.

OECD [2023], General government expenditures, in Government at a Glance 2023, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/595b4d0b-en (access 5 September 2024).

OECD [2024], *Climate Finance Provided and Mobilised by Developed Countries in 2013–2022. Climate Finance and the USD 100 Billion Goal*, Paris: OECD Publishing, https://www.oecd.org/en/publications/climate-finance-provided-and-mobilised-by-developed-countries-in-2013-2022_19150727-en.html (dostęp 30.08.2024).

Office of Inspector General of the US Government [2024], Special Inspector General Report to the United States Congress, OAR Ukraine, July 1 – September 30, p. 10, and Ukraine

Oversight dataset, https://oig.usaid.gov/sites/default/files/2024-11/OAR_Q4_Final.pdf, https://www.ukraineoversight.gov/Oversight-Work/ (access Dec 23, 2024).

Oleksyn T. [2017], Edward Taylor. Kilka żywotów polskiego Szkota, w: *Miscellanea Oeconomicae: Myśl Ekonomiczna, Spółdzielczość, Bankowość, Samorządność*, nr 3.

Olson M. [1965], *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Olson M. [1982], *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven and London: Yale University Press.

Ombudsman of Ukraine [2024], State support for IDPs must be real: an analysis of the implementation of the State Policy Strategy on Internal Displacement for the period until 2025, https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/derzhavna-pidtrimka-vpo-maye-buti-realnoyu-analiz-vikonannya-strategiyi-derzhavnoyi-politiki-shchodo-vnutrishnogo-peremishchennya-na-period-do-2025-roku (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

One Stop Shop [2025], *About us*, http://www.recordindustry.com/about-us (dostęp 5.02.2025).

Orwell G. [2021], *Reise durch Ruinen*, München: Beck Verlag.

Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022 'Lugano Declaration' Lugano, 4–5 July, 2022, https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c68e41bd53305e8d214994_URC2022%20Lugano%20Declaration.pdf.

Oxfam [2023], *Climate Finance Shadow Report 2020. Assessing progress towards $100 billions commitmen*, https://policy-practice.oxfam.org/resources/climate-finance-shadow-report-2023-621500 (dostęp 12.07.2024).

Pająkiewicz J. [1996], *Makroekonomia. Wybrane zagadnienia z teorii wzrostu i funkcjonowania współczesnych systemów ekonomicznych*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu.

Palimąka K., Mierzejewski M. [2016], Measurement of Intellectual Capital as Exemplified by Methods of Groups Based on the Roa Indicator and on Market Capitalization, *Financial Internet Quarterly*, Vol. 12(4), pp. 58–71, https://doi.org/10.1515/fiqf-2016-0008.

Palley T.I. [2004], *From Keynesianism to neoliberalism: shifting paradigms in economics*, http://www.thomaspalley.com/docs/articles/macro_policy/keynsianism_to_neoliberalism.pdf (dostęp 25.10.2024).

Pamlin D. [2024], *Second-hand is [currently] bad for global sustainability. Mission Innovation*, Net-Zero Compatible Innovations Initiative.

Pandyaswargo A.H., Wibowo A.D., Maghfiroh M.F.N., Rezqita A., Onoda H. [2021], The Emerging Electric Vehicle and Battery Industry in Indonesia: Actions around the Nickel Ore Export Ban and a SWOT Analysis, *Batteries*, Vol. 7(4), 80, https://doi.org/10.3390/batteries7040080.

Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy [2023], *Surowce krytyczne w nowym rozporządzeniu i wykazie Komisji Europejskiej*, 17 marca, https://www.pgi.gov.pl/aktualnosci/display/14403-surowce-krytyczne-w-nowym-rozporzadzeniu-i-wykazie-komisji-europejskiej.html.

Parlament Europejski [2024], *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 14 listopada 2024 r. w sprawie Konferencji ONZ w sprawie zmiany klimatu 2024 (COP29) w Baku, Azerbejdżan (2024/2718(RSP))*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2024-0035_PL.pdf (dostęp 16.11.2024).

Partycki S. [2003], Społeczna gospodarka rynkowa w Polsce, próba diagnozy systemu, *Roczniki Nauk Społecznych*, t. XXXI, zeszyt 1.

Parysek J.J. [2018], Rozwój społeczno-gospodarczy oraz czynniki i uwarunkowania rozwoju, w: P. Churski (red.), *Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania współczesnej geografii*

społeczno-ekonomicznej, Studia PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, t. CLXXXIII.

Pekar V. (Пекар В.), Pesternikov Ye. (Пестерніков Є.) [2012], Wyniki badania foresight „Kapitał ludzki Ukrainy 2025" (Підсумки форсайт-дослідження «Людський капітал України 2025»). Portal internetowy dla menadżerów (Інтернет-портал для управлінців), http://www.management.com.ua/hrm/hrm253.html.

Peszko G. [2020], The Changing Wealth of Nations 2021 Capturing Climate Risks, https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.33/2020/mtg3/S4_1440_GrzegorzPeszko_World_Bank_CWON_forupload.pdf.

Pettifor A. [2020], *Investing in the future: why Europe needs a Green New Deal*, https://www.annpettifor.com/2020/01/investing-in-the-future-why-europe-needs-a-green-new-deal/ (dostęp 22.10.2024).

Piątek D. [2015], Pojęcie i rola instytucji według D.C. Northa, w: S. Rudolf (red.), *Teoretyczny i praktyczny wymiar nowej ekonomii instytucjonalnej*, Rodrik D. [2025], XI Kongres Ekonomistów Polskich, „Biuletyn PTE", nr 2.

Pickett S.T., Cadenasso M.L., Childers D.L., Mcdonnell M.J., Zhou W. [2016], Evolution and future of urban ecological science: ecology in, of, and for the city, *Ecosystem health and Sustainability*, Vol. 2(7), article e01229.

PIE [2023], *Gospodarka wojenna. Ukraina po roku od rosyjskiej inwazji*. Warszawa: Polski Instytut Ekonomiczny.

Pielke jr., R. [2004], When scientists politicize science: making sense of controversy over The Skeptical Environmentalist, in: Environmental Science & Policy, Vol. 7(5), pp. 405–417.

Pieriegud J. [2015], Wykorzystanie megatrendów do analizy przyszłościowego rozwoju sektorów gospodarki, w: J. Gajewski, W. Paprocki, J. Pieriegud (red.), *Megatrendy i ich wpływ na rozwój sektorów infrastrukturalnych*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową – Gdańska Akademia Bankowa, https://open.icm.edu.pl/items/9ca4bfa9-84fd-46e2-a5ab-d4c1f5d064d8.

Pietruszka S., Roguska A. [2021], *Portrety psychologiczne klientów sklepów z tanią odzieżą na przykładzie Polski*, Uniwersytet w Siedlcach.

Pinto C.A.S. [2020], Knowledge management as a support for supply chain logistics planning in pandemic cases, *Brazilian Journal of Operations & Production Management*, Vol. 17(3), article 3, https://doi.org/10.14488/BJOPM.2020.033.

Pirogova O., Plotnikov V., Yusufova A. [2022], An Approach to Assessing Construction Enterprise Intellectual Capital in the Digital Age. W.A. Mottaeva (red.), *Technological Advancements in Construction*, Springer International Publishing, pp. 381–390, https://doi.org/10.1007/978-3-030-83917-8_35.

Piszcz A. [2016], Rozwój handlu internetowego w Polsce, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach*, nr 110, s. 297–305.

Pivetti M. [1989], Military expenditure and economic analysis: A review article. *Contributions to Political Economy*, Vol. 8(1), pp. 55–67.

Platform on Sustainable Finance [2024], *Monitoring Capital Flows*. Intermediate report, s. 35–46, https://finance.ec.europa.eu/document/download/5dfafa22-ebdf-43d8-88bb-f48c44ecd28e_en?filename=240404-sf-platform-report-monitoring-capital-flows_en.pdf (dostęp 20.08.2024).

Poister T.H., Streib G.D. [1999], Strategic Management in the Public Sector: Concepts, Models, and Processes. *Public Productivity & Management Review*, Vol. 22, No. 3, s. 308–325, https://doi.org/10.2307/3380706.

Polański Z. [2005], *Przemiana i ciągłość. Refleksje o polskiej polityce pieniężnej w okresie piętnastolecia transformacji ustrojowej*, w: E. Czarny (red.), *Gospodarka polska na przełomie wieków. Od A do Z*, NBP, s. 94.

Politico [2024], *Kyiv reveals total Ukraine casualties in Putin's war for first time*, https://www.politico.eu/article/ukraine-volodymyr-zelenskyy-announces-its-total-military-casualties-first-time/ (dostęp 16.12.2024).

Polskie Towarzystwo Studiów nad Przyszłością [2024], *Czym są megatrendy?*, www.ptsp.pl/megatrendy/ (dostęp 11.10.2024).

Popko I. [2024], *Rekordowy wzrost rynku odzieży używanej. To nie tylko kwestia niższych cen*, Rzeczpospolita, https://sukces.rp.pl/moda/art40086021-rekordowy-wzrost-rynku-odziezy-uzywanej-to-nie-tylko-kwestia-nizszych-cen (dostęp 30.04.2024).

Popper K.R. [1945], The Open Society and Its Enemies. London: Routledge.

Popper R., Georghiou L., Miles I., Keenan M. [2010], Evaluating Foresight: Fully-Fledged Evaluation of the Colombian Technology Foresight Programme (CTFP), Cali: Universidad del Valle, http://community.iknowfutures.eu/pg/file/popper/view/2204/evaluating-foresight-fullyfleded-evaluation-of-ctfp.

Posełek M. [2022], *Vinted podsumowuje 2022 rok: 25% użytkowników przed dołączeniem do platformy nigdy nie kupowała odzieży używanej*, https://fashionbiznes.pl/vinted-podsumowuje-2022-rok-25-uzytkownikow-przed-dolaczeniem-do-platformy-nigdy-nie-kupowala-odziezy-uzywanej/ (dostęp 25.08.2024).

Powałowski A. [2017], Społeczna gospodarka rynkowa w prawie polskim, *Gdańskie Studia Prawnicze*, t. XXXVII.

Prezydent Ukrainy (Президент України) [2021], Strategia rozwoju społecznego zatwierdzona Dekretem Prezydenta Ukrainy z dnia 2 czerwca 2021 r. nr 225/2021 (Стратегія людського розвитку, затверджена Указом Президента України від 2 червня 2021 р., № 225/2021), https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073.

Priamukhina N.V. (Прямухіна Н.В.) [2015], Kształtowanie metodologii foresightu w administracji państwowej i regionalnej (Становлення методології форсайт у державному та регіональному управлінні). Biuletyn Naukowy Połtawskiego Uniwersytetu Ekonomiczno-Handlowego (*Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*), № 3(72), S. 16–21.

Price-Kelly H., Hammill A. [2016], *sNAPshot: Domestic Public Finance for Implementation of NAPs*, NAP Global Network, Winnipeg, http://napglobalnetwork.org/wp-content/uploads/2016/10/napgn-en-2016-snapshot-domestic-public-finance-for-implementation-of-naps.pdf (dostęp 15.09.2024).

Pritchett L. [1998] Patterns of Economic Growth: Hills, Plateaus, Mountains, and Plains, July, https://ssrn.com/abstract=629200 (dostęp 2.12.2024).

Pyrikov O.V., Lunova O.V., Yermakov V.M., Petry R., Lubenska N.O. [2022], Impact of the long-time armed conflicts on the ecological safety of industrial objects, *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, Vol. 31(2), article 2, https://doi.org/10.15421/112235.

Pysz P., Jurczuk A., Moszyński M. [2019], Ordoliberalizm a dynamika społeczno-gospodarcza, *Optimum. Economic Studies*, nr 2(96), s. 3–17, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/7690/1/Optimum_2_2019_P_Pysz_A_Jurczuk_M_Moszynski_Ordoliberalizm.pdf.

Raport CSR [2022], *Cyfrowe technologie kluczem do zielonej transformacji*, https://raportcsr.pl/cyfrowe-technologie-kluczem-do-zielonej-transformacji/ (dostęp 25.10.2024).

Rats O., Alfimova A. [2023], Green bonds as a perspective financial instrument for bank investment in Ukraine, *Development Management*, Vol. 21(1).

RDNA3. [2024], UKRAINE RAPID DAMAGE AND NEEDS ASSESSMENT The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_24_801.

Regional Educational Laboratory Midwest, https://ies.ed.gov/ncee/edlabs/projects/project.asp?projectID=4544 (accessed November 15, 2023).

Reinhart J. [2024], *ThredUp Resale Report*.

Reshetniak O.I. (Решетняк О.І.) [2015], Metody foresightu w zarządzaniu rozwojem naukowym i technologicznym (Форсайт-методи в управлінні науково-технологічним розвитком). *Efektywna ekonomia* (*Ефективна економіка*), № 12, http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/69.pdf.

Richling A. [2009], Perspektywy rozwoju ekologii krajobrazu, *Problemy Ekologii Krajobrazu*, t. XXIII, s. 7–10.

Richter F. [2023], *Vinyl Sales Surpass CDs for the First Time Since 1987*, https://www.statista.com/chart/29781/cd-and-vinyl-album-sales-in-the-united-states (dostęp 10.02.2025).

Richter H. [2024], Wider das dauernde Plebiszit: Die Suppenkasper sind über uns, FAZ, 18.04.2024, https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/die-deutsche-politik-schreckt-vor-den-kleinsten-zumutungen-zurueck-19659891.html (access 5 September 2024).

RMIS [2025], *About RMIS*, RMIS – Raw Materials Information System, https://rmis.jrc.ec.europa.eu/about.

Robson C., McCartan K. [2016], *Real World Research: a resource for users of social research methods in applied settings* (Fourth Edition). Wiley, https://www.amazon.com/Real-World-Research-Colin-Robson/dp/111874523X.

Rodrik D. [2018], Populism and the Economics of Globalization*, Journal of International Business Policy*, Vol. 1(1–2), pp. 12–33.

Rodrik D. [2025], XI Kongres Ekonomistów Polskich, „Biuletyn PTE", nr 2.

Rogowska B. [2015], Teoria i nauka ekonomii z perspektywy szkoły sztokholmskiej, w: M. Tomala, M. Łuszczuk (red.), *Północ w międzynarodowej przestrzeni politycznej i gospodarczej*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Rogowski W. [2008], *Rachunek efektywności inwestycji*, Oficyna Wolters Kluwer Business.

Rogoziński K. [2003], *Cywilizacja usługowa – samorealizujące się niespełnienie*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.

Roland G. [2000], *Transition and Economics: Politics, Markets, and Firms*, The MIT Press.

Rosen S. [1981], The economics of superstars, *American Economic Review*, Vol. 71(5), pp. 845–858.

Roszkowska M. [2024], *Second Hand. Zamknij obieg, pomóż ziemi!*, Goethe Instytut Polska, https://www.goethe.de/ins/pl/pl/kul/ges/zamknij-obieg-pomo-ziemi.html (dostęp 15.04.2024).

Rothbard M.N. [1970/2006], *Power and market: Government and the economy*. 4th Edition. Auburn: Mises Institute.

Roubini N. [2022], *Megazagrożenia. 10 trendów niebezpiecznych dla naszej przyszłości*, Wydawnictwo Prześwity, Warszawa.

Różański J. [2006], Inwestycje rzeczowe oraz procesy fuzji i przejęć w przedsiębiorstwie, w: J. Różański (red.), *Inwestycje rzeczowe i kapitałowe*, Difin.

Röpke W. [1981], *Ist die deutsche Wirtschaftspolitik richtig?*, in: *Grundtexte zur Sozialen Marktwirtschaft*, Stuttgart – New York: Gustav Fischer Verlag, S. 52.

Rubrika. Media rozwiązań (Рубрика. Медіа рішень). [2023], Rozwiązanie na zwycięstwo: badacze ustalili wskaźnik kapitału ludzkiego dla ożywienia Ukrainy (Рішення для перемоги:

дослідники визначили індекс людського капіталу для відновлення України), https://rubryka.com/2023/10/17/indeks-lyudskogo-kapitalu/.

Rudnicka A., Koszewska M. [2020], *Uszyte z klasą. Przemysł odzieżowy wobec wyzwań społecznych i środowiskowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Rybowska A. [2017], Zachowania konsumentów na rynku second hand, *Marketing i Zarządzanie*, nr 2(48), Akademia Morska w Gdyni.

Sadowski Z [2011], *Przez ciekawe czasy*, PTE, Warszawa.

Sadowski Z. [2007], *Od sporu o transformacje do strategii rozwoju*, Materiały z VII Kongresu Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, http://www.pte.pl/pliki/0/247/Sesja_plenarna_29_listopada.pdf (dostęp 12.12.2024).

Sadowski Z. [2011], *Przez ciekawe czasy. Rozmowy Pawła Kozłowskiego ze Zdzisławem Sadowskim o życiu, ludziach i zdarzeniach*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Instytut Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, s. 319–320.

Samuelson A. [2004], *Ekonomia*, tom 1, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Sarkis J. [2020], Supply chain sustainability: Learning from the COVID-19 pandemic. *International Journal of Operations & Production Management*, Vol. 41(1), pp. 63–73, https://doi.org/10.1108/IJOPM-08-2020-0568.

Savchenko A.M. (Савченко А.М.) [2014], Metody foresight jako narzędzie rozwoju sektora korporacyjnego gospodarki narodowej Ukrainy (Методи форсайт як інструмент розвитку корпоративного сектора національної економіки України), *Business-inform* (*Бізнес-інформ*), № 12, s. 64–68.

Saveliev, Yu. [2015], Social inclusion and exclusion as forms of interaction in society: the heuristic potential of sociological concepts. *Ukrainian society*, 4, pp. 64–71, https://doi.org/10.15407/socium2015.04.061 [in Ukrainian].

Sayyadi Tooranloo H., Alavi M., Saghafi S. [2018], Evaluating indicators of the agility of the green supply chain, *Competitiveness Review: An International Business Journal*, Vol. 28(5), pp. 541–563, https://doi.org/10.1108/CR-01-2017-0009.

Schalatek L. [2024], *Loss and Damage Fund, Climate Funds Update*, ODI, Heinrich Böll Stiftung Washington, April, https://climatefundsupdate.org/wp-content/uploads/2024/04/CFF13-2024-ENG-LDF-DIGITAL.pdf (dostęp 10.11.2024).

Scharff R. [2024], Ostmitteleuropa und seine Agrarverfassung in der Frühen Neuzeit, Ibidem Verlag, Hannover–Stuttgart.

Scharpf F.W. [2010], The asymmetry of European integration or why the EU cannot be a'social market economy', *Socio-Economic Review*, no. 8, pp. 211–250, https://doi.org/10.1093/ser/mwp031; Advance access publication Dec 24, 2009, at Max-Planck-Gesellschaft on April 26, http://ser.oxfordjournals.org.

Schindler M.P. [2023], *The effects of greenwashing on consumer behavior in the fashion industry*, Nova School Business and Economics.

Schomerus T. [2020], Corona und Klima – Krise als Chance, VerfBlog, 2020/3/24, https://verfassungsblog.de/corona-und-klima-krise-als-chance/ (access 5 September 2024).

Schubert K. [2021], Pluralität verteidigen: Vier Gründe, warum wir die Wissenschaftsfreiheit in Europa neu überdenken müssen, Heinrich Böll Stiftung, 14. Juni, https://www.gwi-boell.de/de/2021/04/19/pluralitaet-verteidigen (access 17 July 2024).

Schultz T.W. [1960], Capital formation by education. *Journal of political economy*. Vol. 68(6), p. 571–583.

Schultz T.W. [1961], Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, Vol. 51, No. 1, Mar., pp. 1–17, https://www.jstor.org/stable/1818907.

Schultz T.W. [1972], Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities. *Economic Research: Retrospect and Prospect*, Vol. 6: Human Resources, pp. 1–84, https://core.ac.uk/download/pdf/6908045.pdf.

Schwab K., Malleret T. [2020], COVID-19: *The Great Reset*, Cologny/Geneva: World Economic Forum.

Schwarz, K.-P. [2024], National parliaments are the EU's next rightward battleground, GIS report, July 15, https://www.gisreportsonline.com/r/next-rightward-battleground/ (access 5 September 2024).

SecondHandy [2024], *Czym lumpeksy online wygrywają z lumpeksami stacjonarnymi?*, https://secondhandy.com.pl/czym-lumpeksy-online-wygrywaja-z-lumpeksami-stacjonarnymi/ (dostęp 11.08.2024).

Sedláček T. [2012], *Ekonomia dobra i zła*, Studio Emka.

Sen A. [2010], Equality of what?, in: MacMurrin S.M. (ed.), *The Tanner lectures on human values*, 4, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press, pp. 195–220.

Sher C.-Y., Kuo Y.-H. [2018], Can Facebook popularity help albums to remain in the sales charts?, *Applied Economics Letters*, Vol. 25(16).

Shevchenko L. (Шевченко Л.) [2014], Foresight szkolnictwa wyższego: znaczenie dla Ukrainy (Форсайт вищої освіти: актуальність для України), *Ukraina: aspekty pracy* (*Україна: аспекти праці*), № 3, http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5883/1/Shevchenko_21-27.pdf.

Shevchuk S. [2023], Praktyky intehratsii vnutrishno-peremishchenykh osib u pryimaiuchi hromady [Practices of integration of internally displaced persons into host communities]. Sotsialna sprava – *Social work*, https://socsprava.com.ua/praktyky-integracziyi-vnutrishno-peremishhenyh-osib-u-pryjmayuchi-gromady/ (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Shiranifar A., Rahmati M., Jafari F. [2019], Linking IT to supply chain agility: Does knowledge management make a difference in SMEs?, *International Journal of Logistics Systems and Management*, Vol. 1, pp. 123–138, https://doi.org/10.1504/IJLSM.2019.102066.

Shkoda T.N. (Шкода Т.Н.) [2015], Kapitał ludzki przedsiębiorstwa: teoria i praktyka zarządzania strategicznego (Людський капітал підприємства: теорія і практика стратегічного управління). Kijów (Київ): Świat sukcesu (Світ Успіху). 424 s.

Silver, H. [2015] *The Contexts of Social Inclusion*. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Working Paper, 144, http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2641272.

Simkin M. [1992], Individual Rights, *Los Angeles Times*, Jan 12, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-01-12-me-358-story.html (access 5 September 2024).

Singh N., Sharma L.S., Aier B. [2022], Russia-Ukraine Conflict: Insights on Implications of War for Businesses, *Journal of International Business and Economy*, Vol. 23(2), pp. 94–120, https://doi.org/10.51240/jibe.2022.2.4.

Sinisalo C. [2020], *Effect of Greenwashing on Brand Image and Buying Behaviour in Fast Fashion: A Consumer Perspective*, Haaga-Helia – University of Applied Sciences.

Sirenko N., Baryshevska I., Melnyk O. [2023], Comparative Analysis of the Impact of the Pandemic on Agroindustrial Complex and the Financial Support of its Employees in Ukraine and EU Countries, *RIVAR*, Vol. 10(29), article 29, https://doi.org/10.35588/rivar.v10i29.5719.

Skąpska E. [2016], Usługi w SGR, w: J. Famielec, A. Szplit (red.), *Leksykon Społecznej Gospodarki Rynkowej*, Instytut Zarządzania Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Skąpska E. [2019], *Racjonalność gospodarowania. Perspektywa usług*, Wydawnictwo CeDeWu.

Skąpska E. [2023], *Inteligencja ekonomiczna w działalności usługowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Skąpska E. [2024], Inteligencja społeczna jako remedium na współczesne wyzwania gospodarcze, w: E. Mączyńska, P. Pysz, M. Urbaniec (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa w dobie transformacji energetycznej w Unii Europejskiej i Ukrainie*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Fundacja Adenauera Przedstawicielstwo w Polsce.

Skovgaard J. [2021], *Climate Finance: Key Issues*, in: The Economisation of Climate Change: How the G20, the OECD and the IMF Address Fossil Fuel Subsidies and Climate Finance. Cambridge University Press, s. 147–160.

Skrypnychenko M.I. (Скрипниченко М.І.) (ed.) [2021], *Podstawy instytucjonalne i organizacyjne badania foresight „Gospodarka Ukrainy – 2050"* (*Інституційно-організаційні основи проведення форсайт-дослідження «Економіка України – 2050»*). Monografia zbiorowa (Колективна монографія). NAN Ukrainy (НАН України), Instytucja państwowa „Instytut Ekonomii i prognozowania Narodowej Akademii Nauk Ukrainy" (ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України»). Kijów (Київ), 485 s.

Słomka-Gołębiowska A. [2009], Nowa ekonomia instytucjonalna, a rozwój gospodarczy, w: S. Rudolf (red.), *Nowa ekonomia instytucjonalna. Teoria i zastosowania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach.

Słownik pogotowia archeologicznego [2024], *Ekologia kulturowa*, https://pogotowiearcheologiczne.pl/faq/ekologia-kulturowa/ (dostęp 19.03.2024).

Smith A. [1989], *Teoria uczuć moralnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe (oryg. 1759).

Smith A. [2007], *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, t. 1, t. 2 (oryg. 1776).

Smol M., Kulczycka J. [2019], Towards innovations development in the European raw material sector by evolution of the knowledge triangle, *Resources Policy*, Vol. 62, pp. 453–462, https://doi.org/10.1016/J.RESOURPOL.2019.04.006.

Solow R.M. [1957], Technical Change and the Aggregate Production Function, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 39(3), pp. 312–320, https://doi.org/10.2307/1926047.

Sopińska A. [2008], *Wiedza jako strategiczny zasób przedsiębiorstwa. Analiza i pomiar kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, https://www.sgh.waw.pl/opublikowane-ksiazki/wiedza-jako-strategiczny-zasob-przedsiebiorstwa-analiza-i-pomiar-kapitalu-intelektualnego.

Sopińska A., Wachowiak P. [2004], *Jak mierzyć kapitał intelektualny w przedsiębiorstwie?*, https://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/4/id/51.

Spender J.-C. [2015], Strategizing. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Second Edition, s. 522–526, https://www.academia.edu/12085470/Strategizing.

SPIA [2024], database, Ukrainian Reconstruction: SPIA's Innovations for Successful Societies Introduces Unique Legal Database for Rebuilding Efforts, December.

Spiller J. [2023], *Unijna analiza katastrofy ekologicznej na Odrze*, https://www.teraz-srodowisko.pl/aktualnosci/unijna-analiza-katastrofa-ekologiczna-odra-zlote-algi-13063.html (dostęp 13.03.2024).

Spruk R. [2019], The rise and fall of Argentina, Latin American Economic Review, Vol. 28 (1), pp. 1–40, https://latinaer.springeropen.com/articles/10.1186/s40503-019-0076-2 (access 5 September 2024).

Srivastava N. [2023], Trade in critical minerals: Revisiting the legal regime in times of energy transition, *Resources Policy*, Vol. 82, 103491, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.103491.

Stachowiak Z. [2009], „Szara strefa" w gospodarce narodowej jako problem badawczy ekonomii instytucjonalnej, w: S. Rudolf (red.), *Nowa ekonomia instytucjonalna. Teoria*

i zastosowania, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach.

Staniek Z. [2017], *Ekonomia instytucjonalna. Dlaczego instytucje są ważne?*, Difin.

Stanovich K.E. [2009], *What Intelligence Tests Miss: the psychology of rational thought* (Kindle ed.). Yale University Press, https://www.amazon.com/What-Intelligence-Tests-Miss--Psychology-ebook/dp/B001UE6T46/ref=tmm_kin_swatch_0.

Starbuck W.H. [1985], Acting first and thinking later: Finding decisions and strategies in the past, in: J.M. Pennings and Associates, Organizational Strategy and Change. San Francisco, Jossey-Bass, pp. 336–372.

Starbuck W.H. [1992], Strategizing in the Real World. *International Journal of Technology Management*, Vol. 8(1/2), s. 77–85.

Starbuck W.H. [2006], Strategizing Realistically in Competitive Environments. Journal Oxford Acafdemic, Vol. 4, s. 349–357.

State Property Fund of Ukraine, *About privatization*, https://privatization.gov.ua/en/pro--pryvatyzatsiyu/ (dostęp 19.12.2024).

Statistisches Bundesamt [2023], *Zahl der Empfängerinnen und Empfänger sozialer Mindestsicherungsleistungen 2023 um 1,6% gestiegen*, https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Soziales/Mindestsicherung/aktuell-mindestsicherung.html (access 27.10.2024).

Statistisches Bundesamt [2024], *Starker Zuwachs an ukrainischen Staatsbürgern seit Ende Februar 2022*, https://www.destatis.de/DE/Im-Fokus/Ukraine/Gesellschaft/_inhalt.html (access 27.10.2024).

Stigler G.J. [1971], The theory of economic regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, Vol. 2(1), pp. 3–21.

Sutela P. [2012], *The Underachiever: Ukraine's Economy Since 1991*, Carnegie Endowment for International Peace (dostęp 10.12.2024).

Swain R.B., Yang-Wallentin F. [2019], Achieving sustainable development goals: predicaments and strategies. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, № 27/2, pp. 96–106. DOI: https://doi.org/10.1080/13504509.2019.1692316.

Szałkowski A. [2005], *Rozwój kapitału intelektualnego współczesnej organizacji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, https://eki.pl/index.php.

Szulczewski G. [2018], Filozoficzno-aksjologiczne podstawy koncepcji Społecznej Gospodarki Rynkowej Alfreda Müllera-Armacka, w: E. Mączyńska, P. Pysz (red.), *Społeczna Gospodarka Rynkowa. Polska i integracja europejska*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Konrad Adenauer Stiftung.

Śleszyńska G. [2024], *Sztuczna inteligencja redefiniuje pojęcie pracy*, 20 lipca, https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/sztuczna-inteligencja-redefiniuje-pojecie-pracy/ (dostęp 17.09.2024).

Śliwa R. [2009], Teoria agencji w kontekście regulacji w sektorze telekomunikacyjnym, w: S. Rudolf (red.), *Nowa ekonomia instytucjonalna. Teoria i zastosowania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach.

Śliwiński P. [2011], *Przepływy kapitału międzynarodowego a wzrost gospodarczy w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1994–2008*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu.

Światowe Centrum Danych dla Geoinformatyki i Zrównoważonego Rozwoju (Світовий центру даних з геоінформатики та сталого розвитку) [2024], http://wdc.org.ua/uk.

Šolar S.V., Demicheli L., Wall P. [2012], Raw materials initiative: A contribution to the European minerals policy framework, in: *Non-Renewable Resource Issues: Geoscientific and Societal Challenges*, https://doi.org/10.1007/978-90-481-8679-2_2.

Taleb N.N. [2012], *Antifragile: how to live in a world we don't understand* (Kindle ed.). Penguin, https://www.amazon.com/Antifragile-Things-that-Gain-Disorder-ebook/dp/B009K6DKTS/ref=tmm_kin_swatch_0.

Taylor E. [1958], *Twórczość naukowa Adama Krzyżanowskiego*, http://rcin.org.pl.

Taylor J. [2023], Warszawa, *Historia rodziny Taylorów w Polsce*, wydanie uzupełnione przez J. Taylora, Wyd. DIG Wydawnictwo Poznańskie.

TCFD [2017], *Final Report: Recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures*, https://assets.bbhub.io/company/sites/60/2020/10/FINAL-2017-TCFD-Report-11052018.pdf (dostęp: 15.10.2024].

TED-ed [2014], *Schrödinger's cat: a thought experiment in quantum mechanics – Chad Orzel* [Video], YouTube, October 14, https://www.youtube.com/watch?v=UjaAxUO6-Uw.

Thaler H.R., Sunstein C. [2021], *Nudge: the final edition* (Kindle ed.). Penguin, https://www.amazon.com/Nudge-Improving-Decisions-Health-Happiness-ebook/dp/B009KERBQI/ref=tmm_kin_swatch_0.

The Covenant of the League of Nations, https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant.

The European Foresight Monitoring Network [2008], Collection of EFMN Briefs. Part 1. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/other_pubs/efmnreport_en.pdf.

The Fraser Institute [2024], *Economic Freedom of the World: 2024. Annual Report*, https://efotw.org/economic-freedom/dataset?geozone=world&year=2022&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=1&countries=POL.

The Human Capital Index 2020 [2020], Update: Human Capital in the Time of COVID-19 /World Bank. Washington, http://hdl.handle.net/10986/34432.

The World Bank. Human Capital Index, https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital.

Thelen R. [2019], Mitgründer von „Extinction Rebellion" Roger Hallam „Wenn eine Gesellschaft so unmoralisch handelt, wird Demokratie irrelevant", Spiegel Online, 13.09.2019 https://www.spiegel.de/wissenschaft/technik/extinction-rebellion-gruender-roger-hallam-wenn-eine-gesellschaft-so-unmoralisch-handelt-wird-demokratie-irrelevant-a-1286561.html (access 5 September 2024).

Tomala J. [2019], Surowce mineralne jako narzędzie ekonomiczne i polityczne na przykładzie metali ziem rzadkich, w: *Wyzwania dla świata XXI w. Wybrane kryzysy globalne i lokalne*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Tomala J., Urbaniec M. [2024], Towards sustainable development in the European Union: A critical raw materials perspective, *Economics and Environment*, Vol. 88(1), 654, https://doi.org/10.34659/eis.2024.88.1.654.

Tomazinakis S., Valakas G., Gaki A., Damigos D., Adam K. [2022], The Importance and Challenges of Sustainable Development for the Raw Materials Sector: The Views of Key Stakeholders in Three ESEE Countries, *Sustainability*, Vol. 14(7), 3933, https://doi.org/10.3390/su14073933.

Torfs S., De Cock S. [2024], *Slow fashion at the start of the good Anthropocene Analysis of the British Red Cross's and Vinted's sustainability communication on Instagram*, UCLouvain.

Towarnicka H. [2004], *Strategia inwestycyjna przedsiębiorstwa*, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu.

Tõnurist P., Hanson A. [2020], *Anticipatory innovation governance: Shaping the future through proactive policy making*. OECD Working Papers on Public Governance, 44. OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/cce14d80-en.

Transparency International [2024], *Corruption Perception Index 2023*, https://www.transparency.org/en/cpi/2023 (dostęp 17.12.2024).

Trebesch C., Antezza A., Bushnell K., Dyussimbinov Y., Frank A., Frank P., Kharitonov I., Kumar B., Rebinskaya E., Schramm S., Schade C., Weiser L., The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?, *Kiel Working Paper*, no. 2218, https://www.ifw-kiel.de/publications/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine-and-how-20852/, Feb 2023 and Dec 2024.

Tretiak V. (Третьяк В.) [2009], Foresight jako technologia prognostyczna (Форсайт як технологія передбачення). *Strategie gospodarcze* (*Економічні стратегії*), № 8, s. 52–59.

Tuan L.T. [2016], Organisational ambidexterity and supply chain agility: The mediating role of external knowledge sharing and moderating role of competitive intelligence, *International Journal of Logistics Research and Applications*, Vol. 19(6), pp. 583–603, https://doi.org/10.1080/13675567.2015.1137278.

TUE – Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 326/13 z 26.10.2012).

Tullock G. [1967], The welfare cost of tariffs, monopolies, and theft. *Western Economic Journal*, Vol. 5(3), pp. 224–232.

Tullock G. [1975], The transitional gains trap. *Bell Journal of Economics*, Vol. 6(2), pp. 671–678.

Tullock G. [1994], *Rent-seeking*. Aldershot, UK, Brookfield, VT, USA: Edward Elgar.

Uklańska K. [2022], „Second hand" w przemianie. Transformacja ideowo-motywacyjnego kontekstu sklepów z używaną odzieżą, *Władza sądzenia*, nr 23, s. 186–200, https://doi.org/10.18778/2300-1690.23.11.

UKRAINA 2030: Doktryna zrównoważonego rozwoju (УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку). [2017], Zhilinska O. (Жилінська О.) (redaktor naukowy), Melnychuk O. (Мельничук О.) (redaktor odpowiedzialny ((відповідальний редактор)), Antonyuk L. (Антонюк Л.), Humenna O. (Гуменна О.), Radchuk A. (Радчук А.), Stolyarchuk Ya. (Столярчук Я.), Taruta S. (Тарута С.), Kharlamova H. (Харламова Г.), Chala N. (Чала Н.), Shnyrkov O. (Шнирков О.). Lwów (Львів): Kalwaria (Кальварія), 164 s.

Ukraina a polskie rolnictwo, https://wir.org.pl/asp/ukraina-a-polskie-rolnictwo,1,artykul,1,3305 (dostęp 27.07.2024).

Ukrainian Institute for the Future [2022], Borotba za liudei: Ukraina prohrala bytvu, ale maie vyhraty viinu [Struggle for people: Ukraine has lost the battle, but must win the war], https://uifuture.org/publications/borotba-za-lyudej-ukrayina-prograla-bytvu-ale-maye-vygraty-vijnu/ (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Ukraiński Instytut Przyszłości (Український інститут майбутнього) [2023], Wojna zaostrzyła problemy demograficzne Ukrainy (Війна загострила демографічні проблеми України). DW, Kijów, https://t.me/uifuture/1495.

Ukraińskie niekomercyjne centrum analityczne Easy Business (Український некомерційний аналітичний центр Easy Business) [2023], Przyszłość rynku pracy i kapitału ludzkiego na Ukrainie. Analityka (Майбутнє ринку праці і людського капіталу в Україні. Аналітика), https://rau.ua/novyni/rinok-praci-v-ukraini-easybusiness/ (dostęp 26.02.2024).

Ukrenegro, *About us*, https://ua.energy/about_us/ (dostęp 10.01.2025).

Ukrenegro, *Eurobonds 2028*, https://ua.energy/about_us/for-investors-2/eurobond-2026/ (dostęp 10.01.2025).

Ukrinform [2021], *В Україні набув чинності закон про «зелені» облігації*, https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3273278-v-ukraini-nabuv-cinnosti-zakon-pro-zeleni-obligacii.html (dostęp 19.01.2025).

Ukrinform [2022a], *«Зелені» облігації можуть допомогти у відновленні міст після війни – ОП*, https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3625639-zeleni-obligacii-mozut-dopomogti-u-vidnovlenni-mist-pisla-vijni-op.html (dostęp 19.01.2025).

Ukrinform [2022b], *В Україні схвалили концепцію розвитку ринку зелених облігацій*, https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3410457-v-ukraini-shvalili-koncepciu-rozvitku-rinku-zelenih-obligacij.html (dostęp 19.01.2025).

UNCTAD [2024], *Maritime trade disrupted. The war in Ukraine and its effects on maritime trade logistics*, Geneva.

UNDP [2023], The institutional framework in the field of human capital development policy (part 1). Berlin: UNDP, http://surl.li/qfpxm.

UNDP [2024], Human Development Report 2023–24 Retrieved from https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf.

UNEP [2009], Rethinking the economic recovery: a global green new deal, https://www.cbd.int/development/doc/unep-global-green-new-deal.pdf (dostęp 22.10.2024).

UNFCCC [1997], *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, FCCC/CP/1997/L.7/Add.1, https://unfccc.int/documents/2409 (dostęp 30.07.2024).

UNFCCC [2003], *The United Nations Framework Convention on Climate Change*, art. 4 ust. 3, 5, 7, https://unfccc.int/cop4/conv/conv_006.htm (dostęp 30.07.2024).

UNFCCC [2023], *New Collective Quantified Goal on Climate Finance*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/UNFCCC_NCQG2023_flyer_web.pdf (dostęp 15.08.2024).

UNFCCC [2024], *Introduction to Climate Finance*, https://unfccc.int/topics/introduction-to-climate-finance (dostęp 15.11.2024).

Unia Europejska [2025], *Europejska Agencja Środowiska (EEA)*, https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-environment-agency-eea_pl (dostęp 18.03.2025).

United Nations [2024], *World Population Prospects: The 2024 Revision*, https://population.un.org/wpp/ (dostęp 17.12.2024).

United Nations [2024a], *Climate Action*, https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change (dostęp 20.03.2024).

United Nations [2024b], *World Population Prospects: The 2024 Revision*, https://population.un.org/wpp/ (dostęp 17.12.2024).

United Nations Industrial Development Organization [2024], *Green Industrial Recovery Programme for Ukraine 2024–2028*, UNIDO.

United Nations, United Nations Charter, article 1, Departament Informacji ONZ, https://digitallibrary.un.org/record/1318118?ln=en&v=pdf.

Universität Bamberg [2024], *Sprache(n) im Beruf: Erfolgsrezepte für die berufliche Sprachbildung*, https://www.uni-bamberg.de/wipaed/agbfn-tagung/ (access 27.10.2024).

University of Bonn [2024], Why are people climate change deniers?, *ScienceDaily*, February 2, https://www.sciencedaily.com/releases/2024/02/240202114938.htm (access 3 September 2024).

Urbanek G. [2008], *Wycena aktywów niematerialnych przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, https://www.bankowa.pl/wiecej.php.

Urbaniec M. [2018], Sustainability-oriented competencies in entrepreneurship education: Insights from an empirical study on Polish students. *International Entrepreneurship Review*, 4(3), pp. 399–411.

Urbaniec M. [2023], *The digital economy and the European labour market*, Routledge, Taylor & Francis Group.

Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej [Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.].

Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej [Dz.U. nr 41, poz. 324].

Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. Prawo ochrony środowiska [Dz.U. 2000 r., nr 62, poz. 718].

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska [Dz.U. z 2022 r., poz. 2556].

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. Ustawa o ochronie przyrody [Dz.U. z 2023 r., poz. 1336].

Vahrenholt F., Lüning S. [2020], *Unerwünschte Wahrheiten – Was Sie über den Klimawandel wissen sollten*, München: Langen-Müller Verlag.

Van Billiard J. [2014], *Pascal's Triangle: a study in combinations* (Kindle ed.), https://www.amazon.com/Pascals-Triangle-Combinations-Jason-VanBilliard-ebook/dp/B00L3O2KPA/ref=tmm_kin_swatch_0.

Varian H.R. [2002], *Mikroekonomia kurs średni – ujęcie nowoczesne*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Vasyltsiv T., Mulska O., Lupak R., Bidak V. [2022], Preservation of Ukraine's human capital in conditions of war (factor of social vulnerability of the population): statement of the problem. *Herald of Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*, 67, pp. 43–48, https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-67-06 [in Ukrainian].

Vasyltsiv T.G. (Васильців Т.Г.), Mulska O.P. (Мульска О.П.), Lupak R.P. (Лупак Р.Л.), Bidak V.Ya. (Бідак В.Я.) [2022], Zachowanie kapitału ludzkiego Ukrainy w warunkach wojny (czynnik bezbronności społecznej ludności): przedstawienie problemu (Збереження людського капіталу України в умовах війни (чинник соціальної вразливості населення): постановка проблеми). *Biuletyn LSEU. Nauki ekonomiczne* (*Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*), № 67, s. 43–48.

Verkhovna Rada Ukrainy [2012], On Employment of Population, Law of Ukraine, 5067-VI, July 5, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy [2022], Deiaki pytannia vyplaty dopomohy na prozhyvannia vnutrishno peremishchenym osobam [Some issues of payment of accommodation allowance to internally displaced persons], Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 332, March 20, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy [2023], Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi polityky shchodo vnutrishnoho peremishchennia na period do 2025 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2023–2025 rokakh [On approval of the State Policy Strategy on Internal Displacement for the period up to 2025 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2023–2025] Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, April 7, p. 312, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text (access: 28.08.2024) [in Ukrainian].

Vicente Nieto J., Hoorn D. [2023], *Designing for success: enhancing e-commerce purchase intention for online clothing reselling platforms: A mixed method multiple case study of usability factors and a practical usability framework for success*, Jönköping University.

Viner J. [1945], *The United States in a Multi-National Economy*, New York: Council on Foreign Relations.

Vinted [2024], *Misja: uczynić rzeczy z drugiej ręki pierwszym wyborem*, https://www.vinted.pl/about (dostęp 15.08.2024).

Vlaskamp M.C. [2025], Looking for Resource Sovereignty in a Fragmenting Global Order: The EU's Response to Critical Raw Materials Challenges, in: Costa O., Soler E., Lecha I., Vlaskamp M.C. (eds.), *EU Foreign Policy in a Fragmenting International Order*, pp. 147–175, Springer Nature Switzerland, https://doi.org/10.1007/978-3-031-64060-5_6.

Voychuk M. [2021], Etymology concept of the „economic inclusion" in the context of cyclic development of economy. *Innovative economy*, 3–4, pp. 28–33, https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4.4 [in Ukrainian].

Vysznevski O.S. (Вишневський О.С.) [2021], *Platformizacja cyfrowa procesu strategizacji rozwoju gospodarki narodowej. Monografia* (*Цифрова платформізація процесу стратегування розвитку національної економіки. Монографія*), Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Ekonomiki Przemysłu, Kijów (НАН України, Ін-т економіки пром-сті, Київ), 449 s.

Wagener H.-J., Eger T. [2014], *Europäische Integration: Wirtschaft und Recht, Geschichte und Politik*, 3rd ed., München: Vahlen.

Waisman C.H. [1987], *Reversal of development in Argentina: postwar counterrevolutionary policies and their structural consequences*. Princeton University Press, Princeton.

Walosik A. [2013], *Przez edukację do zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Wasilewska M. [2013], Porównanie wartości kapitału intelektualnego przedsiębiorstw notowanych na warszawskiej GPW – ujęcie sektorowe, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 287. Rachunek kosztów i rachunkowość zarządcza: teoria i praktyka*, s. 183–191.

Watari T., Nansai K., Nakajima K. [2020], Review of critical metal dynamics to 2050 for 48 elements, *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 155, 104669, https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2019.104669.

Weeds H. [2012], Superstars and the long tail: The impact of technology on market structure in media industries, *Information Economics and Policy*, Vol. 24(1), pp. 60–68.

WEF [2022], *The Global Risks Report 2022. Insight Report. 17th Edition*, https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2022.pdf (dostęp 18.08.2024).

Wegner G. [2020], Reassessing the dependence of capitalism on democracy – the case of Imperial Germany and the Weimar Republic. *Journal of Institutional Economics*, Vol. 16 (3), pp. 337–354.

Weizsäcker E.U., Lovins A.B., Lovins L.H. [1999], *Mnożnik cztery. Podwójny dobrobyt – dwukrotnie mniejsze zużycie zasobów naturalnych, Raport dla Klubu Rzymskiego*, Wydawnictwo Rolewski.

Werner A. [2024], Milei's „shock therapy" faces an uphill battle in Argentina, https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/2024/mileis-shock-therapy-faces-uphill-battle-argentina (access 3 September 2024).

West R., West J. [2019], *Energise: the secrets of motivation* (pdf ed.). Silverback Publishing, https://silverbackpublishing.org/products/energise-the-secrets-of-motivation-book.

West R., West J. [2022], *React: harness your animal brain* (pdf ed.). Silverback Publishing, https://silverbackpublishing.org/products/react-harness-your-animal-brain.

Williams W., Lewis D. [2008], Strategic management tools and public sector management. Public Management Review, Vol. 10, s. 653–671, https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1396.

Williamson O. [1991], Strategizing, economizing, and economic organization. Strategic *Management Journal*, Vol. 12, Special Issue: Fundamental Research Issues in Strategy and Economics, s. 75–94.

Winiarski B., Winiarska F. [2006], Przedmiot oddziaływań – gospodarka narodowa i jej relacje z otoczeniem, w: Winiarski B. (red.) *Polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Winiwarter V., Schmid M., Haberl H., Singh S.J. [2016], Why Legacies Matter: Merits of a Long-Term Perspective, w: Haberl H., Fischer-Kowalski M., Krausmann F., Winiwarter V. (eds.), *Social Ecology*, 149–168, New York: Springer.

WITS [2024], https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/2021/Summarytext (dostęp 25.07.2024).

Wittenberg A., De Oliveira D. [2023], Critical Raw Material Resource Potentials in Europe, *RawMat 2023*, 24, https://doi.org/10.3390/materproc2023015024.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach [2024], *Czym się zajmujemy?*, https://www.wfosigw.katowice.pl/o-funduszu.html (dostęp 18.03.2024).

Wojtyna A. [2000], *Ewolucja keynesizmu a główny nurt ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Wong M., Li J., Zeng X. [2025], Uncovering the germanium sustainability up to 2050 in China, *Frontiers of Environmental Science & Engineering*, Vol. 19(2), 25, https://doi.org/10.1007/s11783-025-1945-3.

World Bank [2020], *Jobs Interventions for Refugees and Internally Displaced Persons*. World Bank Document, October, Jobs Notes, 13.

World Bank [2024], *Updated Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3)*, Washington, D.C.

World Economic Forum (WEF) [2024], Global Risks 2024: Disinformation Tops Global Risks 2024 as Environmental Threats Intensify, Press Release, January 10, https://www.weforum.org/press/2024/01/global-risks-report-2024-press-release/ (access 3 September 2024).

Woźniak M. [2004], *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie.

Wtórpol [2021], *Wiedza Polaków o recyklingu odzieży – raport badawczy*, TekStylowo.pl, https://www.wtorpol.com.pl/akcje/wiedza-polakow-o-recyklingu-raport-badawczy/.

Yemelianenko L., Zakharova K. [2022], Foresight in public management as a regulation tool under the conditions of economic uncertainty, w: Radionova I. (ed.), The economics of uncertainty: content, evaluation, and regulation, Scientific Center of Innovative Researches OÜ, Tallinn, s. 25–41.

Yemelianenko L.M. (Ємельяненко Л.М.) [2008], Metodologia foresightowa strategicznego zarządzania innowacyjnym rozwojem społeczeństwa. *Biuletyn Wschodnioukraińskiego Uniwersytetu Narodowego im. V. Dahla*, № 10(128), http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2008_10_2/emeljanenko.pdf.

Yergin D. [2009], *The prize: the epic quest for oil, money, & power*, New York: Free Press.

Young J.R. [2024], AI chatbots reflect cultural biases. Can they become tools to alleviate them?, *EdSurge*, https://www.edsurge.com/news/2024-09-03-ai-chatbots-reflect-cultural-biases-can-they-become-tools-to-alleviate-them (accessed Sep 3, 2024).

Zachorowska A. [2009], Rola inwestycji w rozwoju gospodarczym, w: B. Fiedor, Z. Hockuba (red.), *Nauki ekonomiczne wobec wyzwań współczesności*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Zachosova N. [2023], Fundamentals of human capital preservation policy in war and post-war times for the needs of economic recovery and growt. *Scientific Bulletin of Odessa*

National Economic University, 11–12 (312–313), pp. 17–28, https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-11-12-312-313-17-28 [in Ukrainian].

Zamorano M. [2012], Interview mit Jorgen Randers: „Der Westen sollte China kopieren", Wiwo-Wirtschaftswoche, May 8, https://www.wiwo.de/technologie/umwelt/interview-mit-jorgen-randers-die-effiziente-chinesische-regierung/6603708-2.html (access 3 September 2024).

Zanieczyszczenia wynikające z zanieczyszczenia rzek [2023], https://www.gruzar.pl/zagrozenia-wynikajace-z-zanieczyszczania-rzek/ (dostęp 10.03.2024).

Zanjirani Farahani R., Asgari N., Van Wassenhove L.N. [2022], Fast fashion, charities, and the circular economy: challenges for operations management, *Production and Operations Management*, Vol. 31(3), s. 1089–1114.

Zawadzka A.M. [2015], Tożsamość z wyższej półki, *Poradnik Psychologiczny Polityki*, nr 17(1).

Zawistowski A. [2023], Edward Lipiński – założyciel i prezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Warszawa, *Biuletyn PTE*, nr 4(103).

Ząbkowicz A. [2003], Współczesna ekonomia instytucjonalna wobec głównego nurtu ekonomii, *Ekonomista*, nr 6.

ZDF [2022], Luisa Neubauer bei Lanz: „Wir rennen gegen die Zeit an", 18.10.2022 https://www.zdf.de/nachrichten/video/politik-lanz-neubauer-demokratie-klima-100.html (access 3 September 2024).

Zgurovsky M.Z. (Згуровський М.З.) [2015], Foresight gospodarki Ukrainy: horyzont czasowy średnioterminowy (2015–2020) i długoterminowy (2020–2030). Międzynarodowa Rada Nauki (ICSU); Komisja ds. Analiz Systemowych przy Prezydium Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Kijów, s. 136.

Zgurovsky M.Z. (Згуровський М.З.), Yakymenko Yu.I. (Якименко Ю.І.), Ilchenko M.Yu. (Ільченко М.Ю.), Sydorenko Yu.I. (Сидоренко Ю.М.), Dergachova V.V. (Дергачова В.В.), Vojtko S.V. (Войтко С.В.), Boldak A.O. (Болдак А.О.), Yefremov K.V. (Єфремов К.В.) [2018], Форсайт 2018. Analiza szkolenia i przekwalifikowania specjalistów przyrodniczych i technicznych w oparciu o cele zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Ukrainy do 2025 roku. Kijów: NTUU „KPI im. Ihora Sikorskiego", Wydawnictwo „Politechnika", s. 32, http://wdc.org.ua/sites/default/files/WDC-IASA-FORESIGHT2018-HCA.pdf.

Zhang S.E., Bourdeau J.E., Nwaila G.T., Ghorbani Y. [2023], Emerging criticality: Unraveling shifting dynamics of the EU's critical raw materials and their implications on Canada and South Africa, *Resources Policy*, Vol. 86, 104247, https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.104247.

Zhu M. [2023], The role of human capital and environmental protection on the sustainable development goals: new evidences from Chinese economy. *Economic Research – Ekonomska Istraživanja*, № 36:1, s. 650–667. DOI: https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2113334.

Zimnoch K. [2022], *Czynniki rozwoju przedsiębiorstw branży second hand w świetle badań*, Politechnika Białostocka.

Zitelmann R. [2024], Argentina Can Grow By Following the Poland Growth Model, Real Clear Markets, July 24, https://www.realclearmarkets.com/articles/2024/07/24/argentina_can_grow_by_following_the_poland_growth_model_1046708.html#google_vignette.

Streszczenia

Elżbieta Mączyńska
1. Społeczna Gospodarka Rynkowa – aspekty instytucjonalne

Streszczenie: Rozdział podejmuje problematykę współczesnych zagrożeń społeczno-gospodarczych, wskazując na ich źródła w deficycie polityki ustrojowej oraz ułomnościach neoliberalnego kapitalizmu. Punktem wyjścia jest diagnoza narastającego chaosu, anomii i multikryzysowości – potwierdzana zarówno w badaniach naukowych, jak i w metaforycznych ocenach (m.in. Huntington, Sloterdijk, Guterres). Analizowane są konsekwencje finansyzacji gospodarki światowej, procesów monopolizacji i oligopolizacji, erozji wolnego rynku oraz narastających nierówności społecznych, które prowadzą do destabilizacji i pogłębiania dysfunkcji ustrojowych. Szczególne miejsce zajmuje refleksja nad paradoksem cywilizacji wiedzy, w której dynamiczny przyrost informacji i technologii nie przekłada się na mądrość i dobrostan społeczny, co skutkuje asymetriami, dewiacjami i degradacją środowiska. W tym kontekście podjęto analizę potencjału ordoliberalizmu oraz koncepcji Społecznej Gospodarki Rynkowej (SGR) jako możliwych ram instytucjonalnych zdolnych do harmonizowania celów gospodarczych, społecznych i ekologicznych. Wskazano na ich znaczenie dla poszukiwania nowych modeli ładu ustrojowego, szczególnie w obliczu wyzwań czwartej i piątej rewolucji przemysłowej. Podkreślono również aktualność refleksji Euckena, Rawlsa czy współczesnych badań noblistów (Acemoglu, Robinson, Johnson), które wskazują na potrzebę inkluzywnych instytucji i dostosowania polityki ustrojowej do wymogów globalnych przemian.

Słowa kluczowe: Społeczna Gospodarka Rynkowa, ordoliberalizm, ład instytucjonalny, polityka ustrojowa, neoliberalizm, finansyzacja, nierówności społeczne, cywilizacja wiedzy, rewolucja przemysłowa 4.0 i 5.0, zrównoważony rozwój.

Anna Jurczuk, Michał Moszyński, Piotr Pysz
2. Ordoliberalizm a rozwój społeczno-gospodarczy – trzy momenty historyczne: Niemcy, Polska, Ukraina

Streszczenie: Obserwacja historycznych epizodów związanych z systemowym przejściem w kierunku gospodarki rynkowej pozwala prowadzić rozważania łączące teorię ekonomii z historią. Analiza zachodnich Niemiec po 1945 r., Polski po 1989 r. oraz współczesnej Ukrainy wykorzystująca jako oś rozważań najważniejsze zasady konstytuujące konkurencyjnego ładu gospodarczego prowadzi do wniosku, że dla sukcesu tranzycji absolutnie kluczowe pozostaje zapewnienie elastycznych cen, otwartych

integracji społeczno-gospodarczej uchodźców, co stanowi istotny czynnik dla rozwoju niemieckiej gospodarki.

Słowa kluczowe: uchodźcy z Ukrainy, rynek pracy w Niemczech, integracja społeczno-gospodarcza, uznawanie kwalifikacji, kompetencje językowe, kształcenie zawodowe, polityka integracyjna

Liudmyla Chvertko, Iryna Kyryliuk

21. Społeczno-gospodarcza inkluzja osób wewnętrznie przesiedlonych: działania proaktywne w kontekście wojny w Ukrainie

Streszczenie: Rozdział ten koncentruje się na problematyce społeczno-ekonomicznej inkluzji osób wewnętrznie przesiedlonych w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę. Przedstawiono skalę zjawiska przymusowych migracji oraz wyzwania związane z integracją przesiedleńców w życie społeczne i gospodarcze kraju. Omówiono teoretyczne podstawy inkluzji społecznej i ekonomicznej oraz działania państwa, organizacji międzynarodowych i sektora prywatnego na rzecz wspierania IDPs poprzez świadczenia socjalne, aktywizację zawodową, przedsiębiorczość oraz programy edukacyjne i przekwalifikowania. Podkreślono znaczenie podejścia proaktywnego w polityce publicznej, które pozwala ograniczać ryzyko marginalizacji, a także rolę inwestycji w kapitał ludzki jako czynnika odbudowy i rozwoju gospodarczego. Wskazano również na zagrożenia demograficzne i migracyjne, które mogą osłabiać potencjał Ukrainy w okresie powojennym. W konkluzji zaakcentowano potrzebę prowadzenia polityki inkluzywnej w duchu społecznej gospodarki rynkowej, łączącej zasady efektywności rynkowej z solidarnością społeczną.

Słowa kluczowe: wewnętrznie przesiedleni, inkluzja społeczno-ekonomiczna, polityka proaktywna, rynek pracy, przedsiębiorczość, kapitał ludzki

Iryna Kapanaiko

22. Przyszłość sztucznej inteligencji w nauczaniu języka angielskiego: perspektywy dla systemu edukacji w Ukrainie

Streszczenie: Celem rozdziału jest ocena roli sztucznej inteligencji (AI) w nauczaniu języka angielskiego w systemie edukacji Ukrainy, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia dorosłych oraz warunków trwającej wojny. Rozdział łączy przegląd literatury i praktyk (m.in. NLP, czatboty konwersacyjne, narzędzia do korekty pisowni i stylu, aplikacje słownikowe) z analizą narzędzi dydaktycznych oraz metodyką (PEST i analiza porównawcza). Omówiono funkcje narzędzi takich jak Grammarly, ProWritingAid, Duolingo, Busuu, Quizlet, Memrise, Babbel i Rosetta Stone, a także możliwości rozpoznawania mowy dla treningu wymowy. Studium przypadku (NASU) na próbie 52 doktorantów pokazuje wysokie wykorzystanie tłumaczy online, mniejszą znajomość narzędzi do ulepszania pisania, obawy etyczne wobec ChatGPT oraz poparcie (66%) dla włączenia zasad etycznych do kursów EAP. Wnioski podkreślają potencjał AI

do personalizacji nauczania, automatyzacji oceniania i poszerzania dostępu, przy jednoczesnej konieczności inwestycji w infrastrukturę, szkolenia nauczycieli i ramy etyczne. Z perspektywy społecznej gospodarki rynkowej wskazano na znaczenie równości dostępu, spójności społecznej i odpowiedzialnej innowacji.

Słowa kluczowe: sztuczna inteligencja w edukacji, nauczanie języka angielskiego, NLP, czatboty edukacyjne, rozpoznawanie mowy, EAP, etyka AI, infrastruktura cyfrowa, szkolenia nauczycieli, personalizacja nauczania

Abstracts

Elżbieta Mączyńska
1. The Social Market Economy – Institutional Aspects

Abstract: This chapter addresses the challenges of contemporary socio-economic threats, identifying their roots in the deficit of systemic policy and the shortcomings of neoliberal capitalism. The point of departure is the diagnosis of escalating chaos, anomie, and multi-crises-confirmed both in scientific research and in metaphorical assessments (e.g., Huntington, Sloterdijk, Guterres). The analysis explores the consequences of the financialization of the global economy, processes of monopolization and oligopolization, the erosion of free markets, and growing social inequalities, all of which lead to destabilization and the deepening of systemic dysfunctions. Particular attention is devoted to the paradox of the knowledge civilization, in which the dynamic expansion of information and technology does not translate into wisdom or social well-being, resulting in asymmetries, deviations, and environmental degradation. Against this background, the potential of ordoliberalism and the concept of the Social Market Economy (SME) are examined as possible institutional frameworks capable of harmonizing economic, social, and ecological goals. Their significance for seeking new models of systemic order is highlighted, especially in the face of the challenges posed by the Fourth and Fifth Industrial Revolutions. The chapter also emphasizes the continued relevance of the reflections of Eucken and Rawls, as well as contemporary Nobel Prize-winning research (Acemoglu, Robinson, Johnson), which point to the necessity of inclusive institutions and the adaptation of systemic policy to the demands of global transformation.

Keywords: Social Market Economy, ordoliberalism, institutional order, systemic policy, neoliberalism, financialization, social inequalities, knowledge civilization, Industrial Revolution 4.0 and 5.0, sustainable development.

Anna Jurczuk, Michał Moszyński, Piotr Pysz
2. Ordoliberalism and socio-economic development – three historical moments: Germany, Poland, Ukraine

Abstract: Observing historical episodes of the systemic transition towards a market economy allows considerations linking economic theory and history. An analysis of post-1945 West Germany, post-1989 Poland, and contemporary Ukraine using the most important constitutive principles of a competitive economic order as the axis of consideration leads to the conclusion that flexible prices, open markets, and private

to energy and grain markets, as well as the emergence of the so-called „dark fleet." In conclusion, the chapter highlights the importance of rebuilding Ukraine's port infrastructure and stresses the role of international solidarity, emphasizing the need to link economic measures with the principles of the social market economy, based on a balance between efficiency, social responsibility, and international cooperation.

Keywords: war in Ukraine, Ukrainian economy, foreign trade, maritime transport, economic sanctions, grain exports

Vitali Altholz

20. Current requirements for the integration of Ukrainian war refugees into the German labour market

Abstract: The aim of this chapter is to present the current requirements for the integration of Ukrainian war refugees into the German labour market. The analysis covers key areas such as residence status and work permits, recognition of qualifications, language proficiency, participation in vocational training, access to support services, and the role of employers. It highlights the importance of a transparent legal framework (§ 24 of the Residence Act), access to language and qualification programmes, as well as individualised support from public institutions and employers. Challenges remain, particularly in the integration of women with children, language barriers, and lengthy recognition procedures for professional qualifications. Planned budget cuts to integration services pose an additional obstacle, potentially slowing down refugees' entry into the labour market. The findings underline the urgent need for systemic and grassroots support mechanisms to accelerate labour market participation and promote socio-economic integration of refugees, which is crucial for both individual empowerment and Germany's economic development.

Keywords: Ukrainian refugees, German labour market, socio-economic integration, recognition of qualifications, language proficiency, vocational training, integration policy

Liudmyla Chvertko, Iryna Kyryliuk

21. Socio-economic inclusion of internally displaced persons: proactive measures in the context of war in Ukraine

Abstract: This chapter focuses on the socio-economic inclusion of internally displaced persons (IDPs) in the context of the Russian aggression against Ukraine. It highlights the scale of forced displacement and the challenges related to integrating IDPs into the country's social and economic life. The chapter discusses the theoretical foundations of social and economic inclusion and examines the measures undertaken by the government, international organizations, and the private sector to support IDPs through social assistance, labor market activation, entrepreneurship promotion, and educational and retraining programs. Particular emphasis is placed on the importance

of proactive public policy to prevent marginalization and foster integration, as well as on investments in human capital as a driver of economic recovery and growth. The chapter also addresses demographic and migratory risks that may weaken Ukraine's post-war potential. In conclusion, it stresses the necessity of pursuing inclusive policies within the framework of the social market economy, combining market efficiency with social solidarity.

Keywords: internally displaced persons, socio-economic inclusion, proactive policy, labor market, entrepreneurship, human capital

Iryna Kapanaiko

22. The Future of AI in Teaching English: the Prospects for Ukrainian Education System

Abstract: This chapter examines the role of Artificial Intelligence (AI) in teaching English within Ukraine's education system, with a focus on adult learning and the constraints imposed by wartime conditions. Combining a literature review and practice-oriented analysis (including NLP, conversational chatbots, writing-enhancement tools, and vocabulary apps) with PEST and comparative methods, it evaluates pedagogical functionalities of tools such as Grammarly, ProWritingAid, Duolingo, Busuu, Quizlet, Memrise, Babbel, and Rosetta Stone, and outlines the use of speech recognition for pronunciation training. A NASU case study (n=52 PhD students) reports widespread use of online translators, lower familiarity with writing-enhancement tools, integrity concerns regarding ChatGPT, and majority support (66%) for embedding ethical guidelines in EAP courses. Findings highlight AI's potential for personalization, assessment efficiency, and expanded access, while stressing the need for digital infrastructure, teacher professional development, and ethical frameworks. From a social market economy perspective, the chapter emphasizes equitable access, social cohesion, and responsible innovation so that technological progress advances both individual achievement and the common good.

Keywords: AI in education, English language teaching, NLP, educational chatbots, speech recognition, EAP, AI ethics, digital infrastructure, teacher training, personalized learning